ԿԻՐԱԿՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԵՐԶՆԿԱՑՈՒ՝ Ս. ԵՒԱԳՐ ՊՈՆՏԱՑՈՒ ՈՒԹ ՄԵՂՔԵՐԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Դ. դարի եկեղեցական նշանավոր հայրերից է Ս. Եւագր Պոնտացին[1], որի անունը հիշատակում ենք Հայոց Սրբազան Պատարագի մեջ՝ անապատական եւ ճգնավոր հայրերի շարքում: Աշակերտելով եգիպտական անապատների մեծանուն հայրերից Մակար Եգիպտացուն եւ Մակար Ալեքսանդրացուն՝ նա եգիպտական վանականության «երրորդ սերնդի» ներկայացուցիչ էր՝ իր մեջ ամփոփելով նախորդ հայրերի հոգեւոր ողջ փորձառությունը եւ իր անձնական ներդրումն ունենալով հատկապես ճգնակեցական աստվածաբանության մեջ: Եւագր Պոնտացին եգիպտական անապատի ամենաբեղուն եւ կրթված վանականն էր, որի հոգեշահ գրվածքները մեծ ազդեցություն են թողել հետագա բազում հայրերի մտածողության վրա, ովքեր գրել են մարդու հոգեւոր ներանձնական եւ ներհայեցողական կյանքի մասին: Նրա կյանքի ուղին անմիջականորեն կապված է եղել Կապադովկյան հայրերից երկուսի՝ Ս. Բարսեղ Կեսարացու (329-379) եւ Ս. Գրիգոր Աստվածաբանի (328-389/90) հետ, որոնք մեծ ազդեցություն են թողել Եւագրի աշխարհայացքի ձեւավորման վրա: Հայ մատենագրության մեջ «անապատի միտք»[2] պատվանունով հայտնի այս եկեղեցական հոր չափազանց խստակյաց կյանքը, խոնարհությունը, բարությունը եւ հոգեւոր հարուստ փորձառությունը Եւագրին մեծ համբավ բերեցին, եւ նա իրավամբ դարձավ փորձառու մի վանական, որին այցելում էին աշխարհի բազում կողմերից՝ լսելու նրա խրատներն ու ազդու խոսքը: Նրա գրվածքներից խորապես ազդվել են ինչպես վանական միջավայրում ստեղծագործած հեղինակներ, նույնպես եւ նշանավոր աստվածաբաններ Հովհաննես Կասսիանը (360-435), Դորոթեոսը (Զ. դար), Հովհաննես Կղեմաքոսը կամ Սանդուղքը (Է. դար), Մաքսիմոս Խոստովանողը (580-682), Իսահակ Ասորին (Է. դար), Սիմեոն Նոր Աստվածաբանը (949-1022) եւ ուրիշներ:

Եւագրի երկերում որոգինեսյան հայացքներ հայտնաբերելու պատճառով Քաղկեդոնական Եկեղեցին Ե. «Տիեզերաժողովում» նզովեց Որոգինեսին ու Եւագրին քրիստոսաբանական ոչ ուղղափառ տեսակետների համար: Ինչպես այս, այնպես էլ Եւագր Պոնտացու անձի հանդեպ ոչ միանշանակ եւ երբեմն կանխակալ կարծիքների պատճառով նրա երկերը շրջանառվել են այլ հեղինակների՝ Նեղոս Սինայեցու (Դ.-Ե. դդ.-ավելի ճիշտ՝ Նեղոս Անկյուրան-

1 Ս. Եւագր Պոնտացու եւ նրա մատենագրական ժառանգության մասին տե՛ս «Սրբոյ հօրն Եւագրի Պոնտացւոյ վարք եւ մատենագրութիւնք ի Յունէ ի Հայ բարբառ ի հինգերորդ դարու» (=**Եւագր Պոնտացի**), աշխատասիրութեամբ եւ ծանօթութեամբք ի լոյս ընծայեաց Հ. Բարսեղ վ. Սարգիսեան, Վենետիկ, 1907, էջ Թ.-ՃՂԲ., **Գ. Զարբհանալեան**, Մատենադարան հայկական թարգմանութեանց նախնեաց, Վենետիկ, 1889, էջ 421-432, **Հակոբ Քյոսեյան**, Եկեղեցու հայրեր, վարդապետներ (IV-VIII դդ.), Երեւան, 2007, էջ 152-161, **Ս. Ստամբոլցեան**, Սուրբ Եւագր Պոնտացի. «Գանձասար» աստուածաբանական հանդէս, հ. Ը., Երեւան, 2010, էջ 247-254, "Творения аввы Евагрия: Аскетические и богословские трактаты," перевод, вступительная статья и коментарии А. И. Сидорова, «Мартис», 1994, ïз 5-75, Православная энциклопедия, Т. XVI, Москва, 2007, էջ 557-581:

2 Այսպես է նրան բնորոշում Վարդան Արեւելցին իր ճառերից մեկում. տե՛ս **Վարդան Արեւելցի**, Ճառք, Ներբողեանք, աշխատասիրությամբ Հակոբ Քյոսեյանի, Երեւան, 2000, էջ 199: Վարդան վարդապետից օգտվելով՝ նույնն է արձանագրում նաեւ ԺԴ.-ԺԵ. դդ. հեղինակ Մատթեոս Ջուղայեցին՝ Եւագրի ութ մեղքերին նվիրված իր մեկնության մեջ. տե՛ս «Գիրք ութ խորհրդոց մեղաց՝ արարեալ սրբոյ Հօրն Եւագրեայ: Եւ հաւաքեցեալ ի մի յօգնաջան երկամբ Մատթէոսի վարդապետի բանասիրի» (=**Մատթէոս**), Կ. Պոլիս, 1750, էջ 3:

ցու), Ս. Բարսեղ Կեսարացու, Մաքսիմոս Խոստովանողի անուններով: Բայց Ի. դարի հայրաբանների ուսումնասիրությունների շնորհիվ այսօր ճշտված է հենց Եւագրի գրչին պատկանող երկերի շրջանակը, չնայած դրանցից շատերը դեռ չունեն գիտաքննական հրատարակություններ: Այս տեսանկյունից կարեւոր են նաեւ Եւագրի աշխատությունների հայերեն, ասորերեն, ղպտերեն, վրացերեն, արաբերեն եւ այլ լեզուներով թարգմանությունները: Հայոց եւ Ասորի եկեղեցիները, Ս. Եւագրի հարգում դրսեւորելով հավասարակշիռ եւ անկողմնակալ մոտեցում, թարգմանել են նրա մի շարք գործերը, որոնց մի մասի հունարեն բնօրինակներն այժմ անհայտ են գիտությանը: Ուստի վերոգրյալ թարգմանությունները ձեռք են բերել բնօրինակի արժեք եւ կարեւոր են եւագրագիտության համակողմանի եւ ամբողջական ուսումնասիրման ու ընկալման համար: Եւագր Պոնտացու երկերի հայերեն թարգմանությունների զգալի մասը կատարվել է Ոսկեդարում: Ինչպես ցույց է տվել դրանց ուսումնասիրող Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության անդամ Բարսեղ վրդ. Սարգիսյանը (1852-1921), նրանից ազդվել եւ նրա երկասիրություններից օգտվել են Ե. դարի ազգային-եկեղեցական գործիչներ Ս. Հովհան Մանդակունին (478-490), Ս. Սահակ Պարթեւն ու Եզնիկ Կողբացին: Նրա ազդեցությունը կարելի է տեսնել նաեւ Թաթուլի խրատներում[3]: Եկեղեցական այս հորից օգտվել եւ նրան վկայակոչել են նաեւ հետագա մեր մատենագիրները՝ Հովհաննես Կոզեռնը (Ժ.-ԺԱ. դդ.)[4], Հովհաննես Գառնեցին (ԺԲ.-ԺԳ. դդ.), Վարդան Արեւելցին († 1271), Հովհաննես Երզնկացի Պլուզը († 1293), Վարդան Այգեկցին (ԺԲ.-ԺԳ. դդ.), Ս. Գրիգոր Տաթեւացին († 1409) եւ ուրիշներ: Նրա երկերից իմաստասիրական մեջբերումներ է կատարել նաեւ Ալեքսանդր Ա. Ջուղայեցին († 1714) իր աշխատության մեջ[5]: Քանի որ Ս. Եւագր Պոնտացու գրելաոճը շատ անգամ առակավոր է, խորհրդապաշտ եւ ոչ դյուրամարս, միջնադարում՝ հայկական եւ ասորական[6] մատենագրության մեջ, ստեղծվել են նրա երկերի «լուծմունքներ»՝ մեկնություններ, որոնց նպատակն է եղել ընթերցողին ավելի մատչելի դարձնել նրա մտածումներն ու աշխարհայացքը: Հայ իրականության մեջ նմանատիպ մեկնություններ են գրել Հովհաննես Սարկավագը († 1129)[7], Գրիգոր Սկեւռացին (ԺԲ.-ԺԳ. դդ.)[8], Մատթեոս Ջուղայեցին[9] եւ ու-

---

3 **Եւագր Պոնտացի,** էջ ճԽԶ.-ճՀԲ.:

4 Հակոբ Քյոսեյանն իր հոդվածներից մեկում նշում է, որ Հովհաննես Կոզեռնը «Խրատ յոգէշահ եւ պատասխանի Յովհաննէս Կոզեռն վարդապետի» երկում վկայակոչում է նաեւ Ս. Եւագր Պոնտացուն. **Հակոբ Քյոսեյան**, Հովհաննես Կոզեռն Տարոնացու աստվածաբանական ժառանգությունը. «Էջմիածին», 2007, Զ.-Է., էջ 58, «Մատենագիրք հայոց», ԺԶ. հատոր, ԺԱ. դար, Երեւան, 2012, էջ 49-52:

5 **Ալեքսանդր Ջուղայեցի**, Վկայութիւնք ի պէտս քարոզութեանց, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 1998, էջ 69-86:

6 Նման լուծմունքներ են հեղինակել Յակոբ Սարուգեցին († 521), Բաբբա Մեծը (551-628) եւ Դիոնիսիոս Բար Սալիբին († 1171):

7 Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի (=ՄՄ) ձեռ. Հմր 4150, ԺԳ դար, էջ 95բ-96բ: Հովհաննես Սարկավագի՝ Եւագրի երկերի մյուս լուծմունքները տե՛ս էջ 85բ-95ա, 97ա-109ա:

8 Հայկական ձեռագրական ավանդույթում Եւագրի երկերից մեկի մեկնության հեղինակ է համարվում ոմն Գրիգոր վարդապետ: Վերջինիս ով լինելու մասին արտահայտվել են զանազան կարծիքներ: Հ. Բարսեղ Սարգիսյանը կարծում է, որ այդ Գրիգորը չէր կարող Գրիգոր Սկեւռացին լինել, եւ պահպանված լուծմունքը վերագրում է Գրիգոր Գ. կամ Փոքր Վկայասերին (1113-1166). տե՛ս **Եւագր Պոնտացի,** էջ ճԾԴ-ճԾԹ: Բանասեր Թ. Մինասյանը, անդրադառնալով Գրիգոր Սկեւռացու մատենագրական ժառանգությանը եւ մեջբերելով նորահայտ մի ձեռագրի հիշատակարան, ապացուցում է, որ լուծմունքի հեղինակ Գրիգոր վարդապետը ոչ այլ ոք է, եթե ոչ կիլիկյան Լեւոն Բ. թագավորի խոստովանահայր եւ ժամանակի նշանավոր վարդապետներից Գրիգոր Սկեւռացին. մանրամասն տե՛ս **Թ. Հ. Մինասյան**, Գրիգոր Սկեւռացու գրական ժառանգության հարցի շուրջ. «Լրաբեր» հասարակական գիտությունների, 2007, Հմր 2, էջ 93-101:

9 Տե՛ս **Մատթէոս**, էջ 3-190: Վերջինս իր աշխատության մեջ չի վկայակոչում Կիրակոս Երզնկացուն,

րիշներ: Ս. Եւագր Պոնտացու երկերը մեկնել է նաեւ Երզնկայի դպրոցի նշանավոր քաբունապետներից Կիրակոս Երզնկացին († 1355): Նա մասնավորապես լուծմունքներ է գրել Եւագր Պոնտացու «Յաղագս Ը. խորհրդոցն»[10] եւ «Հարիւրաւորք վեցերորդք»[11] երկերի վերաբերյալ, որոնցում եւս մեկ անգամ բացահայտվում է Կիրակոս քաբունապետի՝ Աստվածաշնչի, հայաբանական եւ իմաստասիրական ժառանգության քաջիմացությունը, եւ նյութն ընթերցողին առավել մատչելի դարձնելու կարողությունը: Իբրեւ հմուտ մեկնիչ՝ նրա նպատակն է ոչ միայն բացատրել կամ մեկնաբանել այս կամ այն գործը, այլ նաեւ դրանից բխող բարոյախրատական պատգամը փոխանցել մեզ:

Եւագրի ութ խորհուրդներին նվիրված Կիրակոս քաբունապետի մեկնությունն առավելաբար ինքնուրույն աշխատություն է, որում հեղինակը, նկատի ունենալով Եւագրի թվարկած ութ խորհուրդները կամ մեղքերը, մեկնաբանում է դրանք աստվածաբանական, բարոյախրատական, մարդաբանական եւ այլ տեսանկյուններից: Այս մասին նույն երկի մեկնիչ Գրիգոր վարդապետն ասում է. «Տրամատեաց յութ մասունս զհզաւրագոյն խորհուրդս, որ ի մեզ արկանէ թշնամին եւ եցոյց, թէ ո՞յք են նոքա, եւ զի՞նչ առնեն ի մերձենալն առ մեզ»[12]: Իսկ Վարդան Արեւելցին իր ճառերից մեկում արձանագրում է. «Ութ խորհուրդս ասէ Եւագրիոս ապականիչս, յորոց վերայ կան դասք դիւաց՝ ըստ ախտակիր խորհրդոցն բաժանեալք յութ եւ պատերազմին ընդ մարդկան զտիւ եւ զգիշեր, որոց ընդդէմ կալով քաջքն եւ իմաստունքն պսակին յաղթութեամբ»[13]:

Կիրակոս Երզնկացին աշխատությունը գրել է Հովհաննես քաբունապետի հորդորով: Վերջինիս խնդրանքով նա մեկնել է նաեւ Ս. Եւագր Պոնտացու «Հարիւրաւորքը», որում իր պատվիրատուին անվանում է «ներհուն եւ հանճարեղ քաբունապետ»[14], ինչպես նաեւ «Բանք խրատականք» խորագրով երկը[15]: Այս մասին Կիրակոս Երզնկացին «Յաղագս Ը. խորհր-

---

հավանաբար ծանոթ չի եղել նրա գործին: Բարսեղ վրդ. Սարգիսյանը, Եւագրի երկերի մեկնությունների մասին խոսելիս, վկայակոչում է նաեւ Երուսաղեմի Մատենադարանի 139 թվահամարի ձեռագիրը, որում հետեւյալ տեղեկությունն է պահպանվել. «Զեւագրին Լուծմունքն եւ զԱռ որսին՝ Գէորգ Երզնկացին ՌԾԳ. թուին (Հայոց) արար, այն է յամի Տեառն 1354». **Եւագր Պոնտացի,** էջ ճԾ: Դժվարանում ենք որեւէ բան ասել վերոգրյալ մեկնության մասին, քանզի առկա ձեռագրացուցակներում մեզ չհաջողվեց Գեւորգ Երզնկացու անվամբ նման գործ գտնել: Եւագրի մի քանի երկերի արեւելահայերեն թարգմանիչ Սեդա Ստամբոլցյանը ծանոթագրություններում, բացի Գրիգոր մեկնիչի մեկնությունից, օգտագործել է նաեւ ՄՄ Հմր 728, 1621 թ., էջ 128բ-139բ ձեռագիրը: Թե ինչ կապ ունի այս անանուն մեկնությունը Գեւորգ Երզնկացու հիշյալ մեկնության հետ՝ բավարար փաստեր չունենալու պատճառով ոչինչ չենք կարող ասել:

10 Այս աշխատության բնագիրը ՄՄ ձեռ. Հմր 2542 (1476 թ., էջ 132բ-159բ) հիման վրա, անգլերեն թարգմանությամբ եւ համառոտ ուսումնասիրությամբ հրատարակել է Տիգրան Կարապետյանը. տե՛ս **Tigran Karapetyan**, *Kirakos Erznkaci's on the Eight Thoughts of Evagrius,* "*St. Nersess Theological Review*", 2000, V. 5-6, էջ 39-118: Քանի որ ձեռնամուխ ենք եղել Կիրակոս Երզնկացու ամբողջական մատենագրության պատրաստությանը, մեր ձեռքի տակ ունենալով այս մեկնության առավել հին եւ արժանահավատ մի քանի այլ ձեռագիր ընդօրինակություններ՝ վեց ձեռագրերի հիման վրա պատրաստել ենք երկի համեմատական բնագիրը: Համեմատության ընթացքում օգտագործել ենք նաեւ վերոգրյալ ձեռագիրը, եւ այն չենք համեմատել տպագրի հետ:

11 Լուծմունքի համեմատական բնագիրը պատրաստվում ենք տպագրել առաջիկայում: Երկի մասին տե՛ս **Աշխեն Գրիգորյան**, Եւագր Պոնտացու «Հարիւրաւորք վեցերորդք» երկի աստվածաբանությունը. «Էջմիածին», 2007, Զ.-Է., էջ 91-99:

12 ՄՄ ձեռ. Հմր 1418, 1280 թ., թ. 235ա:

13 **Վարդան Արեւելցի**, Ճառք, էջ 70:

14 ՄՄ ձեռ. Հմր 1980, 1391 թ., թ. 41ա:

15 **Զաքարիա վ. Բաղումյան**, Կիրակոս վարդապետ Երզնկացու «Բանք խրատականք» երկը. «Էջմիածին», 2013, Ե., էջ 75-87:

դոցն» երկի սկզբում գրում է. «Վասն որոյ եւ ես իբրեւ ծանեայ զխնդիրս ձեր *պատուելի րաբունապետ Յովհաննէս*, եւ որք մի անգամ ընդ քեզ են եղբարք, յոյժ ուրախացայ, զի բարի եւ գովելի մասին եղէք փափագաւղ: Սակայն հայելով ի միտս իմոց տկարութիւն եւ *յիւր ողորմութեանցդ մեծութիւն եւ բարձրութիւն*՝ յոյժ զարհուրեցայ, զի զոր պահանջէքդ ի մէնջ, ի վեր է քան զկար զաւրութեան իմոյ եւ միայն նոցա ձեռնարկելի, որք Հոգւովն Աստուծոյ զաւրացեալք՝ յաղթող գտան Է. մահու չափ խորհրդոցն, եւ քրովբէաւրէն առաքինութեամբ զհին մարդն ի բաց մերկացան, եւ զնորն զգեցան: Որք սերմանեցին զարդարութիւն եւ հնձեցին զպտուղ կենաց եւ լուսաւոր արարին ինքեանք զլոյս գիտութեան»:

Անշուշտ, նման լուծմունք գրելու համար մեկնիչից պահանջվում էր ոչ միայն տեսական գիտելիքներ զանազան բնագավառներից, այլ նաեւ հարուստ հոգեւոր փորձառություն եւ տարիքային հասունություն: Ուստի ամենեւին էլ պատահական չէ, որ Հովհաննես րաբունապետը հենց Կիրակոսին է հանձնարարել այս գործը, որն իր ժամանակի բանիմաց եւ փորձառու հոգեւորականներից էր, որի հոգեմտավոր կարողություններին նա քաջատեղյակ էր:

Անդրադառնալով երկի գրությանը խոչընդոտող հանգամանքներին՝ Կիրակոսը խոսում է իր ծեր հասակի եւ ամուլ մտքի մասին: «Դուք ի հնացեալ մեղաւք ծերունւոյ եւ ի պապասկացան երկրագործէ պտուղ լուսոյ խնդրէք, եւ ի փշոց՝ խաղող, եւ յապառաժ վիմէ՝ ջուր, եւ ի կնիւնաբեր հեղեղատէ՝ արդիւն ցորենոյ, եւ ի յամուլ արգանդէ մտաց՝ ծնունդ իմաստութեան»,- պատկերավոր արձանագրում է Կիրակոս րաբունապետը: Չնայած այս ամենին՝ Կիրակոսը վստահ է, որ առ Աստված աներեր հավատքը կարող է հրաշքներ գործել եւ իրեն ազատել մտքի ամլությունից, ուստի դիմում է իր պատվիրատուին՝ աղոթքներով աջակցելու իրեն՝ «թեւաւք փոքր մակուկի մտաց մերոց» ավարտելու սույն ձեռնարկը: Ինչպես ժամանակին նկատել է բանասեր Արմենուհի Սրապյանը, Կիրակոս Երզնկացին իր առաջացած տարիքի մասին խոսում է նաեւ իր երկու գործերում[16]: Մահվանից մեկ տարի առաջ՝ 1354 թվականին, գրած Ս. Եւագրի «Հարիւրաւորքի» լուծմունքի հիշատակարանում Կիրակոսն իր մասին ասում է. «Տկար զոլով հոգւով եւ մարմնով եւ անիմաստ եւ փոքրատար մտօք»[17]: Մյուսը «ՅԱստուծոյ ամենակալէն» սկսվածքով խրատական բովանդակությամբ շրջաբերական թուղթն է՝ ուղղված իր հոգեւոր զավակներին՝ կրոնավորներին, քահանաներին եւ ժողովրդին: Բացատրելով անձամբ իրեն դիմողների մոտ չգնալու պատճառը՝ Կիրակոսն ասում է. «Զի ես ծեր եմ եւ ոչ եմ կարող եւ կու վախեմ գալ ի բռնութենէ այլազգեաց: ...Իմ ծերութեան ալիքս ի ձեզ բարեխաւս»[18]: Ցավոք, հստակ չէ այս թղթի գրության թվականը նույնպես: Քանի որ «Հարիւրա-

16 Տե՛ս **Արմենուհի Սրապեան**, Կիրակոս Երզնկացի. բանասիրական ճշգրտումներ. «Բազմավէպ», 1993, էջ 196-197:

17 ՄՄ ձեռ. Հ^{մր} 1980, թ. 160բ: Նույն երկում նա կրկին խոսում է իր ամուլ մտքի եւ գործի դժվարության մասին: Հետաքրքիր է, որ Եւագրի այս երկու գործերում էլ Կիրակոս Երզնկացին նույն պատճառաբանություններն է բերում, բայց այդ ամենը հնարավոր համարում անհողդողդ հավատքի առկայության դեպքում: «Հարիւրաւորքի» մեկնության մեջ նա երկու պատճառ է բերում, որ չի կարող մերժել Հովհաննես րաբունապետի խնդրանքը. «Այլ ինձ յոյժ վիշտ վտանգի է յերկուց դիմաց՝ հրաժարել ի խնդրոյդ եւ զանհնազանդիցն կրել պատուհաս եւ վրիպել ի քաղցր սիրոյ սիրելոյդ եւս ծանրագոյն զրկումն է». տե՛ս անդ, թ. 41բ: Այս արտահայտության վերջին մասը խոսում է պատվիրատուի եւ Կիրակոսի հարաբերությունների ջերմության մասին: Մի րաբունապետի, որը մեծ դեր է խաղացել Կիրակոս Երզնկացու կյանքում:

18 «Եզնկացի Կիրակոս վարդապետի թուղթը». «Բազմավէպ», 1943, Յուլիս-Դեկտեմբեր, էջ 66: Թղթի հրատարակիչ Հակոբ վրդ. Շազուրյանը, տեղյակ չլինելով Կիրակոսի կենսագրության մանրամասներին եւ նոր տվյալներին, հավանական է համարել, որ նա պետք է ծնված լիներ 1235-1240 թթ.: Նկատի ունենալով թղթի որոշ տեղեկություններ եւ հաշվի առնելով, որ Կիրակոսը թղթում իրեն արդեն ծեր է համարում՝ աշխատասիրողը թղթի գրության հավանական տարեթիվ է համարում 1305-1307 թթ. միջակայքը: Քանի որ այսօր մենք հստակ

ւորքի» մեկնությունը Կիրակոսի վերջին գործն է, բնականաբար, «Յաղագս Ը. խորհրդոցն» երկը նա գրել է դրանից առաջ՝ հավանաբար 1340-ական թվականներին: Հնպաքրքրական է, որ եթե ութ խորհուրդներին նվիրված աշխատությունը Կիրակոս Երզնկացին շարադրել է միայն Հովհաննես րաբունապետի խնդրանքով, ապա «Հարհիրաւորքի» դեպքում վերջինիս խնդրանքին միացել է նաեւ նրա եղբորորդի Հովհաննեսը[19]: Մի՞թե բավական չէր Հովհաննես րաբունապետի խնդրանքը: Կարծում ենք, որ վերջին իրողությունը փաստում է հետեւյալը: Հավանաբար Եւագրի՝ ութ մեղքերին նվիրված աշխատության մեկնությունից հետո անցել էր որոշակի ժամանակ, եւ Կիրակոսն արդեն կյանքի մայրամուտին էր՝ ծեր լինելով բառի բուն իմաստով: Հաշվի առնելով Կիրակոսի հոգեմտավոր պատրաստվածությունը՝ Հովհաննես րաբունապետը նրան խնդրել էր նաեւ մեկնել Եւագրի «Հարհիրաւորք» աշխատությունը, բայց Կիրակոսը հրաժարվել էր այդ մեծ ձեռնարկից առաջացած տարիքի պատճառով, որի մասին էլ արդարացիորեն նշում է իր վերջին երկերում: Ուստի Հովհաննեսի խնդրանքը երկրորդում է նաեւ նրա եղբորորդին՝ մյուս Հովհաննեսը՝ երկուսով հայցելով Աստծո օգնականությունը Կիրակոսի համար: Այս դեպքում Կիրակոս րաբունապետին այլ բան չէր մնում, քան անսալ իր հոգեւոր եղբայրների խնդրանքին, հայցել նրանց աղոթքը, զորակցությունը եւ Տիրոջ ողորմությունը՝ սկսած գործն ավարտին հասցնելու համար: Նախքան բուն մեկնությանն անցնելը, ցանկանում ենք անդրադառնալ ութ խորհուրդների համակարգի առաջացմանը, որը լայնորեն արծարծվել է նաեւ հայրախոսական գրականության մեջ:

Ութ խորհուրդների կամ մեղքերի մասին տեսությունն առաջացել է վանական միջավայրում՝ Դ. դարի վերջում, երբ շեշտվում է խորհուրդների կամ մեղքերի դեմ վանականի ամենօրյա պայքարի անհրաժեշտությունը: Աստծո հետ մարդ արարածի հարաբերությանը խանգարում է մեղքը, որը ժամանակի ընթացքում ապականում է նրա հոգեւոր ներաշխարհը՝ հանգեցնելով հոգեւոր եւ ֆիզիկական մահվան: Ուստի վանականին կամ ճգնակյացին այլ բան չի մնում, քան անդադար աղոթել՝ վանելու համար իրենից չար խորհուրդները: Բնականաբար, Եւագր Պոնտացին, լինելով վանականության ակունքներում եւ գործնական կյանքում զգալով եւ ապրելով այդ հոգեւոր պատերազմը, չէր կարող չանդրադառնալ ութ խորհուրդներին, որոնցից էլ բխում են մյուս մեղքերը: Նա առաջին հեղինակն է, որը համակարգել եւ անդրադարձել է վերոգրյալին իր համապատասխան մեկնաբանություններով[20]: Ս. Եւագրն

գիտենք, որ Կիրակոս Երզնկացին մահացել է 1355 թ., ուստի նա չէր կարող ծնված լինել Հակոբ վարդապետի ենթադրած թվականներին: Մեր կարծիքով՝ նա ծնվել է 1275 թ. կամ դրան շատ մոտ: Հետեւաբար 1305-1307 թթ. նա չէր կարող ծեր լինել: Սա ենթադրում է, որ թուղթը գրվել է ավելի ուշ: Նույն կենսագրական տվյալների սակավությունն է պատճառը, որ ընդհանրական թղթի մասին առաջին անգամ կարծիք հայտնած Միքայել վրդ. Չամչյանը գրել է. «Ի խոր ծերութեան իւրում գրեաց թուղթ յորդորական իբրեւ գքարոզ եւ կանոն խրատուց առ ամենայն հայս եւ մանաւանդ առ քահանայս՝ երկար եւ ճառօրէն, միջակ եւ աշխարհաբառ ոճով՝ առ ի դիւրահաս լինելոյ ամենեցուն». **Միքայէլ Չամչեանց**, Հայոց Պատմութիւն, հ. Գ., Երեւան, 1984, էջ 508:

19 Աշխատության հիշատակարանում հեղինակն ասում է. «Արարի զվերլուծութիւն Հարհիրօրաց սուրբ հօրն Եւագրեայ..., հրամանաւ եւ աղօթիւք երկուց վարդապետացն հոմանունաբար Յովաննէս անձայնելոց եւ այլ եղբարցս». ՄՄ ձեռ. Հ[մր] 1980, թ. 160բ: Կիրակոսի եղբորորդու մասին տե՛ս **Արմենուհի Սրապյան**, Կիրակոս Երզնկացի, էջ 186-194:

20 Հունարեն ձեռագրերի մեծ մասում այս երկը վերագրվում է Ս. Նեղոսին, բայց որոշներում եւ հատկապես ասորական եւ եթովպական ձեռագրական ավանդույթում այն համարվում է Ս. Եւագրինը: Հայ մատենագրության մեջ այս աշխատասիրությունը պահպանվել է Եւագր Պոնտացու անունով: Անդրադառնալով երկի հեղինակային պատկանելության խնդրին՝ Հ. Բարսեղ Սարգիսյանը ցույց է տալիս, որ Եւագրի եւ Նեղոսի երկերում տարբերություն կա մեղքերի դասակարգման հարցում: Բացի այդ, Նեղոսի գրվածքի համար հիմքը եղել է հենց Եւագրի «Վասն ութ խորհրդոց» ճառը՝ հավելելով. «Իմ համոզմամբս Նեղոսի գէթ այդ ճառն ուրիշ

այս մասին գրում է Անատոլիին[21] ուղղված նամակում. «Ութ են ամենայն, որ հզօրագոյն խորհուրդք են, իսկ առաջին՝ որկորստութեան, եւ յետ այնորիկ՝ պոռնկութեան, երրորդ՝ արծաթսիրութեան, չորրորդ՝ տրտմութեան, հինգերորդ՝ բարկութեան, վեցերորդ՝ ձանձրութեան, եօթներորդ՝ նորափառ ամպարհաւաճութեան, ութերորդ՝ ամպարտաւանութեան: Արդ, սոցա ամենեցուն կամ նեղել պնդել զոգիսն եւ կամ ոչ նեղել, այն է, որ ոչ ի մեր կամս է, այլ յամենայն նոցա կամ չյամենայ եւ կամ բիծս ինչ եւ չարչարանս եւ կամ անցս անցից, այն ի մեր կամս է»[22]:

Եւագր Պոնտացու մատենագրական ժառանգությունն ուսումնասիրած գիտնականների առաջ ծառացած խնդիրներից է եղել՝ պարզելու արդյոք Եւագրն առաջի՞ն հեղինակն է, որն անդրադարձել է ութ խորհուրդներին: Դեռեւս Ե. դարում այս կասկածն է հայտնել նույն դարի հեղինակ Գենադիոս Մարսելցին իր երկում[23]: Գիտնականների կարծիքով՝ չնայած Եւագրի այս երկում զգացվում է Որոգինեսի (185-253/4) ազդեցությունը հատկապես խորհրդանշական համեմատությունների հարցում[24], բայց իրավամբ Եւագրին է պատկանում ութ մեղքերի տեսության համակարգված ներկայացումը[25]: Վերջինիս հետեւողությամբ նման համակարգի ենք հանդիպում նաեւ Նեղոս Սինայեցու եւ Հովհաննես Կասսիանի համանուն երկերում, այն տարբերությամբ միայն, որ եթե Եւագրի մոտ տրտմությանը հաջորդում է բարկությունը, ապա Նեղոսի[26] եւ Կասսիանի մոտ հակառակն է[27]:

Ութ մեղքերի տեսությունը զարգացրել է նաեւ Հովհաննես Կղեմաքոսն իր հայտնի «Սանդուղք» երկում: Հոգեւոր կատարելությանը հասնելու նրա 30 աստիճաններում վերոբերյալ մեղքերը բացատրված են ավելի լայն համատեքստում[28]: Վերոբերյալի մասին առանձին կամ խառը հերթականությամբ խոսում են նաեւ հետագա այլ եկեղեցական հայրեր[29]:

Եւագրի համակարգած ութ խորհուրդների կամ մոլեկան մեղքերի հիմքն Աստվածաշունչն է, մասնավորապես Հիսուս Քրիստոսի խոսքը. «Այլ յորժամ այսն պիղծ ելանիցէ ի մարդոյ, շրջի ընդ անջրդին տեղիս, խնդրէ հանգիստ եւ ոչ գտանէ, յայնժամ ասէ. «Դարձայց ի տուն իմ՝ ուստի ելին»: Եւ եկեալ գտանէ պարապորդ մաքրեալ եւ յարդարեալ: Յայնժամ երթայ եւ առնու ընդ իւր եւթն այլ այսս չարագոյնս քան զինքն, եւ մտեալ բնակէ անդ, եւ լի-

---

գրչէ մեղած խմբագրութիւն է, կամ լաւ եւս յարասութիւն Եւագրի յիշեալ գործերուն, եւ թէ այդ խմբագրութիւնը կատարուած ըլլալու է Եւագրի մահուանէն ետքը եւ գլխովին տարբեր պայմանաց եւ պարագաներու մէջ». **Եւագր Պոնտացի,** էջ ԿԹ.-Հ.:

21 Անատոլի մասին տե՛ս **Եւագր Պոնտացի,** էջ 22-24:

22 **Եւագր Պոնտացի,** էջ 27, “Творения аввы Евагрия”, էջ 96:

23 Տե՛ս “Церковные историки IV -V веков”, Москва, 2007, էջ 65-66:

24 Այս մասին տե՛ս **Фома Шпидлик**, *Духовная традиция Восточного христианства. Систематическое изложение,* Москва, 2000, էջ 295-296:

25 Տե՛ս **Сергей Зарин**, *Аскетизм по православно-христианскому учению,* т. 1, кн. 2, С.-Петербург, 1907, էջ 309-353:

26 Տե՛ս “Добротолюбие”, т. II, перевод с греческого святителя Феофана Затворника, 4-е издание, Москва, 2010, էջ 243-250:

27 Տե՛ս “A select library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church”, second series, translated into English with prolegomena and explanatory notes under the editorial supervision of Philip Schaff and Henry Wace, V. XI. Sulpitius Severus, Vincent of Lerins, John Cassian, Michigan, 1986, էջ 201-290:

28 Տե՛ս “Лествица возводящая на небо преподного Иоанна игумена Синайской горы”, Москва, 1997, էջ *26-470:*

29 Դեռեւս Գ. դարում Կիպրիանոս Կարթագենացին իր երկերից մեկում նշում է ութ մեղքերի մասին. տե՛ս “The Catholic Encyclopedia”, V. XIV, 1913, New York, էջ 5: Խնդրին անդրադարձել է նաեւ Ս. Եփրեմ Ասորին (306-373). տե՛ս “Добротолюбие”, т. II, էջ 365-416:

նի յետին մարդոյն այնորիկ չա՛ր քան զառաջինն» (Մատթ. ԺԲ. 43-45)[30]: Ավետարանական այս հատվածից պարզ երեւում է, որ մարդու մեջ մտած ութ դեւերն ի վերջո նրան կործանման են տանում: Հայ իրականության մեջ սուրբգրային այս տեղին հենց այս տեսանկյունից է մեկնաբանել ԺԳ.-ԺԴ. դարերի մեկնիչ Հովհաննես Ծործորեցին Մատթեոսի Ավետարանի մեկնության մեջ: Նա վերոբերյալ հատվածի մեկնության մեջ խոսում է ութ խորհուրդների մասին՝ Եւագրի նման որկրամոլությունը համարելով իբրեւ առաջին խորհուրդ, որն էլ իր հերթին բերում է մյուս յոթին[31]: Փաստորեն հայ եկեղեցական մատենագրության մեջ Կիրակոս Երզնկացին առաջին հեղինակն է, որը մեկնել եւ անդրադարձել է հենց Եւագրի ութ մեղքերի տեսությանը՝ քաջածանոթ լինելով նաեւ յոթ մահացու մեղքերի[32] համակարգին, որոնց մասին նա խոսում է իր մյուս աշխատություններում[33]:

Եւագր Պոնտացու լուծմունքում եւս Կիրակոսն անդրադառնում է յոթ մահացու մեղքերին՝ նշելով, որ այս ձեռնարկը կարող են հաջողությամբ պսակել նրանք, «որք Հոգւովն Աստուծոյ զաւրացեալք՝ յաղթող գտան Է. մահու չափ խորհրդոցն, եւ քրովբէաւրէն առաքինութեամբ զհին մարդն ի բաց մերկացան, եւ զնորն զգեցան: Որք սերմանեցին զարդարութիւն եւ հնձեցին զպտուղ կենաց եւ լուսաւոր արարին ինքեանք զլոյս գիտութեան»:

Կիրակոսի ծանոթ լինելն այս երկու համակարգերին ցույց է տալիս, որ տվյալ ժամանակաշրջանում Հայոց Եկեղեցում կենցաղավարել են ե՛ւ ութ խորհուրդների, ե՛ւ յոթ մահացու մեղքերի տեսությունները: Վերջինս արդեն համակարգված տեսնում ենք մեղքերի ընդհանրական խոստովանության բանաձեւում, որի հեղինակ է ավանդաբար համարվում Ս. Գրիգոր Տաթեւացին: Մեղքերի խոստովանության մասին Կիրակոս րաբունապետի աշխատությունները եւ այս լուծմունքը փաստում են մեղքերի խոստովանության բանաձեւի սահմանման եւ ամբողջացման գործում Կիրակոսի ունեցած մեծ դերակատարությունը[34]: Սա մի ժամանակաշրջան է, երբ կանոնական տեսք է ստանում մեղքերի ընդհանրական խոստովանությունը: Ուստի Կիրակոս Երզնկացին, լինելով իր ժամանակի հայտնի եկեղեցականներից մեկը, Եւագրի այս լուծմունքում ներկայացնում է ութ խորհուրդների եւ յոթ մահացու մեղքերի մի համադրություն, որում բարոյախրատական շեշտադրությամբ ընդգծում է չար խորհուրդներից հեռու մնալու գաղափարը, որոնցով սատանան պատերազմում է մարդկանց հետ:

Ութ մեղքերի համակարգի մասին խոսելիս Կիրակոս Երզնկացին եւ հետագա մեր մյուս վարդապետներն օգտագործում են «խորհուրդ» բառը, մինչ յոթի դեպքում՝ «մահացու մեղք» արտահայտությունը: Անկասկած բառերի այս տարբերակումն ունի իր բացատրությունը: Եթե ութ խորհուրդների տեսությունն առաջացել է վանական միջավայրում, որի նպատակն էր հեռու պահել վանականին չար եւ դիվական խորհուրդներից՝ չթողնելով նրան ընկնել զգացական կամ երեւակայական խաբկանքի մեջ, ապա յոթ մահացու մեղքերն առավել գործնական

30 Հմմտ. Ղուկ. Ե. 19-21: Սուրբգրային այս տեղին մեջբերում է նաեւ Կիրակոս Երզնկացին իր լուծմունքում:

31 Տե՛ս **Յովհաննէս Ծործորեցի** (ԺԳ.-ԺԴ. դդ.), Մեկնութիւն Աւետարանին որ ըստ Մատթէոսի (Ե. 18-ԻԸ. 20), Ս. Էջմիածին, 2009, էջ 243-244:

32 Յոթ մահացու մեղքերն են՝ հպարտությունը, նախանձը, բարկությունը, ծուլությունը, ագահությունը, որկրամոլությունը եւ բղջախոհությունը:

33 Կիրակոս Երզնկացին յոթ մահացու մեղքերին անդրադարձել է իր մի քանի երկերում. տե՛ս **Զաքարիա արեղա Բաղումյան**, Կիրակոս վարդապետ Երզնկացու խրատները մեղքերի խոստովանության մասին. «Էջմիածին», 2012, Գ., էջ 82-83, **Զաքարիա արեղա Բաղումյան**, Կիրակոս վարդապետ Երզնկացին մեղքերի մասին. «Էջմիածին», 2013, Ա., էջ 59-63:

34 Տե՛ս նաեւ **Զաքարիա արեղա Բաղումյան**, Կիրակոս վարդապետ Երզնկացու խրատները մեղքերի խոստովանության մասին, էջ 69, ծնթ. 8:

վիճակն են ներկայացնում, քանզի խորհուրդը դեռեւս մեղք չէ, այլ մի տեսակ նախադուռ, որը գործնականում կարող է մեղքի վերածվել[35]: Այլ խոսքով՝ մեղքը նախ խորհրդի տեսքով է լինում, որը մեր մեջ զգում է չարը՝ սատանան, բայց մեզանից է կախված այն ընդունել կամ չընդունելը: Ահա այս է պատճառը, որ մեր եկեղեցու հայրերը եւ վարդապետները հորդորում են միտքը մաքուր պահել խորհուրդներից:

Կիրակոս Երզնկացուց մի քանի դար առաջ՝ Նարեկյան դպրոցի հիմնադիր եւ Ժ. դարի նշանավոր վարդապետ Անանիա Նարեկացին «Յաղագս խորհրդոց զգուշութեան» գործում հորդորում է ամենքին. «Արդ, նախ յառաջ, քան զամենայն ինչ, խորհրդոց մաքրութեան ջան տար: Վասն որոյ մարգարէն ասէ. «Ապրուած փառաւորեալ է ի խորհուրդս իւրոց» (Սաղմ. ՁԸ. 8)[36]: Իսկ մեկ այլ նշանավոր վարդապետ՝ Ս. Գրիգոր Տաթեւացին, ավելի է խորացնում «խորհուրդ» բառի մասին դատողությունները եւ մեջբերում տասը պատճառ: Այստեղ Տաթեւացին կրկին վկայակոչում է Եւագրի ութ մեղքերի համակարգը՝ նշելով. «Զի չար խորհրդովն հաւանիմք սատանայի եւ բարեկամք լինիմք նմա: Զի ութն խորհուրդ է մեղացն, զոր սատանայ սերմանէ ի սիրտ մարդոյ եւ գերէ ի մեղս եւ որպէս նետիւք ծածուկ ձգէ ի խորհուրդն եւ խոցոտէ զհոգի մարդոյն եւ սապակէ: Վասն այն պարտ է զգուշանալ խորհրդոյ մեղացն»[37]:

Անկախ ութ կամ յոթ մեղքերի համակարգերից, եկեղեցու հայրերի եւ վարդապետների հորդորն է հեռու մնալ մեղքից: Անշուշտ, մեր եկեղեցու աստվածաբանական ժառանգության մեջ երկու համակարգերի՝ իբրեւ նույնական ընկալման մեջ, այնուամենայնիվ, շեշտը դրվել է յոթ մահացու մեղքերի բացատրության վրա, որը հաջողությամբ կատարել է Ս. Գրիգոր Տաթեւացին իր երկերում: Քանի որ վերջինս պայքարում էր նաեւ հայոց հողում կաթոլիկության ազդեցության դեմ, բնականաբար, Տաթեւացին իր աշխատություններում պիտի անդրադառնար այն համակարգին, որը գործածվում էր հենց Կաթոլիկ Եկեղեցում, այսինքն՝ յոթ մահացու մեղքերին[38]: Ամփոփելով եւ համակարգելով հայ աստվածաբանական միտքը՝ նա հանրագիտարանային «Գիրք հարցմանց» աշխատության մեջ վերոբերյալի մասին ասում է. «Նախ ասեմք, թէ համաձայն են միմեանց, զի եւ Եւագրիոս Է. ասէ, զի տրտմութիւն եւ ձանձրութիւն մի երեւին, զի տրտմութիւն ի պակասութիւն բարւոյն լինին, իսկ ձանձրութիւն՝ յաւելուածոյ բարւոյն»[39]: Այնուհետեւ եռամեծ վարդապետն իրեն հատուկ ոճով պալիս է ութի եւ յոթի մանրազնին բացատրությունը[40]: Կիրակոս Երզնկացին նույնպես իր լուծմունքի սկզբում փորձում է բացատրել ութ մեղքերի համակարգը՝ խորհրդանշական կերպով այն կապելով անապատում սատանայի կողմից Տիրոջ փորձության հետ: Հիսուս սատանային տված պատասխաններով մարտնչեց որկրասիրության, արծաթասիրության եւ սնափառության դեմ: Ահա այս երեքն են այն գլխավորները, որոնցից առաջանում են մյուս մեղքերը. «արծաթսիրութիւնն

35 Տե՛ս նաեւ **Tigran Karapetyan**, *Kirakos Erznkaci's on the Eight Thoughts of Evagrius*, էջ 63:

36 «Մատենագիրք հայոց», Ժ. հատոր, Ժ. դար, Անթիլիաս-Լիբանան, 2009, էջ 356, աշխարհաբար թարգմանությունը տե՛ս «Հոգեւոր կյանքի մասին», Երեւան, 1997, էջ 88:

37 **Գրիգոր Տաթեւացի**, Ամառան հատոր, Երուսաղէմ, 1998, էջ 217, աշխարհաբար թարգմանությունը տե՛ս «Գանձասար» աստվածաբանական հանդես, h. Ը., էջ 505:

38 Կաթոլիկ ավանդության մեջ յոթ մահացու մեղքերի համակարգի ներմուծումը վերագրվում է Գրիգոր Մեծ Պապին (540-604): Նա ութ մեղքերի համակարգից տրտմությունն ու ձանձրությունը մեկ մեղք դարձրեց, սնափառությունը միացրեց ամբարտավանությանը եւ ավելացրեց նախանձը: Գրիգոր Մեծ Պապը նաեւ փոխեց մեղքերի հաջորդականությունը. այս մասին տե՛ս **Сергей Зарин**, *Аскетизм по православно-христианскому учению,* էջ 349:

39 **Գրիգոր Տաթեւացի**, Գիրք հարցմանց (=«Գիրք հարցմանց»), Երուսաղէմ, 1993, էջ 559:

40 Անդ, էջ 559-560:

եւ պոռնկութիւն՝ յորկորստութենէ, տրտմութիւնն, եւ սրտմտութիւնն, եւ ձանձրութիւնն՝ յարծաթսիրութենէ, ամբարտաւանութիւնն՝ ի նորափառութենէ»: Կիրակոս բաբունապետը հաջորդիվ ութ թիվը կապում է չորս առաքինությունների հետ[41]:

Ինչպես իր մյուս երկերում, այստեղ եւս Կիրակոսը շեշտում է, որ հոգին ունի երեք մաս՝ բանական, ցասմնական եւ ցանկական: Օգտվելով Ս. Դավիթ Անհաղթի (Ե. դար) «Սահմանք իմաստասիրութեան» երկից՝ նա ընդգծում է, որ հոգու առաքինություններն են՝ խոհականությունը, արիությունը, ողջախոհությունը եւ արդարությունը: Եւ յուրաքանչյուր զորություն ունի իր առաքինությունները, իսկ վերջիններից յուրաքանչյուրն էլ՝ իրեն հակադիր մոլությունը: Կիրակոսի այս մտածումներում զգացվում է նաեւ Ս. Գրիգոր Նարեկացուն վերագրվող «Բան խրատու վասն ուղիղ հաւատոյ եւ մաքուր վարուց առաքինութեան» երկի ազդեցությունը, որից նա մեջբերումներ է կատարել իր մյուս երկասիրություններում[42]:

Կիրակոս բաբունապետը լուծմունքը շարադրելիս օգտվել է Սուրբ Գրքից, իմաստասիրական եւ հայրախոսական աղբյուրներից: Յուրաքանչյուր խորհրդին անդրադառնալիս նա անպայման սուրբգրային համապատասխան մեջբերումներ է կատարում՝ իր խոսքն առավել հավաստի դարձնելու համար:

Լուծմունքում նա հանվանե հիշատակում է Ս. Հովհան Ոսկեբերանին (347-407), Ս. Գրիգոր Նազիանզացուն (329-389), Ս. Եւագրին եւ Ս. Նեղոսին, որոնց տեղիները նշել ենք բնագրի տողատակում: Չնայած նա չի տալիս Ս. Դավիթ Անհաղթի անունը, բայց բնագրային համեմատությունը ցույց է տալիս, որ նա օգտվել է նաեւ մեծանուն իմաստասերի «Սահմանքից»:

Ամփոփելով մեր շարադրանքը՝ եւս մեկ անգամ պիտի շեշտենք, որ հայ մատենագրության անդաստանում Ս. Եւագր Պոնտացու «Յաղագս Ը. խորհրդոցն» երկի Կիրակոս Երզնկացու լուծմունքն ինքնուրույն եւ ամբողջական աշխատանք է՝ հստակ ուղղվածությամբ եւ շեշտադրությամբ, որում պարզորոշ երեւում է Կիրակոս աստվածաբանն ու բարոյագետը, նախանձախնդիր եկեղեցականն ու հոգեւոր հայրը:

Այս կարճ ներածականից հետո անդրադառնանք խորհուրդներից յուրաքանչյուրին եւ Կիրակոսի մտածումներին՝ հնարավորության դեպքում դրանք դիտարկելով համաբնույթ այլ երկերի լույսի ներքո:

ՈՐՈՎԱՅՆԱՄՈԼՈՒԹՅՈՒՆ. այս «խորհուրդը»[43] առաջանում է այն ժամանակ, երբ մարդ չարաշահում է ուտելիքի օգտագործումը, որով վնաս է հասցնում իր օրգանիզմին: Ուտելի այս մեղքից ձերբազատվելու լավագույն միջոցը ժամանակի վանականների համար պահեցողությունն էր: Նրանք ուտում էին այնքան, որ սովամահ չլինեին: Սակայն խիստ պահեցողությունը հանգեցնում էր ստամոքսի խանգարման եւ մարմնի այլ օրգանների ոչ նորմալ գործելուն, ուստի շատ վանականներ հրաժարվում էին պահքից: Եւագր Պոնտացին որովայ-

41 Հմմտ. **Tigran Karapetyan**, *Kirakos Erznkaci's on the Eight Thoughts of Evagrius*, էջ 52:

42 Խնդրի մասին տե՛ս **Տիգրան սարկավագ Բաղումյան**, Կիրակոս վարդապետ Երզնկացու «Նախերգան Տեառնընդառաջին» ճառը. «Էջմիածին», 2011, Գ., էջ 99-100, «Բան խրատու վասն ուղիղ հաւատոյ եւ մաքուր վարուց առաքինութեան». «Մատենագիրք հայոց», ԺԲ. հատոր, Ժ. դար, Գրիգոր Նարեկացի, Անթիլիաս-Լիբանան, 2008, էջ 1035-1038, հմմտ. «Գիրք հարցմանց», էջ 559-560, «Մեղայ Աստուծոյ», աշխատասիրությամբ Սեդա Ստամբոլցյանի, Ս. Էջմիածին, 2001, էջ 42-43:

43 Կիրակոս Երզնկացին այս մեղքի համար օգտագործում է «որովայնամոլութիւն», «որկորստութիւն» կամ «որկրամեկրութիւն» բառերն առանց որեւէ իմաստային տարբերակման: Իսկ այս երկի մեկ այլ մեկնիչ՝ Մատթեոս Ջուղայեցին իմաստային զանազանություն է տեսնում «որկորստութիւն» եւ «որկորամոլութիւն» բառերի միջեւ՝ խոսելով նաեւ վերջինիս տարբերակների մասին. տե՛ս **Մատթէոս**, էջ 5-13:

նամոլության ներքո հասկանում էր դևերի կողմից վանականներին ներշնչվող այն փորձությունը, թե պետք է ավելի մեղմել պահեցողությունը, քանզի այն վնասում է առողջությանը[44]: Որովայնամոլության դևը զանազան պատկերների միջոցով աշխատում էր շեղել վանականին պահեցողությունից և ժուժկալ կյանքից՝ կտրելով խորը հոգևոր ապրումներից և նրան նետելով աշխարհիկ գայթակղությունների աշխարհը, որտեղ մեծ դեր էր հատկացվում նաև ուտելիքին և խմելիքին[45]:

Շարունակելով հայրախոսական գրականության մեջ ձևավորված ավանդույթը՝ Կիրակոս Երզնկացին որովայնամոլությունը կամ այլ կերպ՝ որկրամոլության մեղքը համարում է «աղբիւր ամենայն ախտից», որը պատճառ դարձավ մեր նախածնողի՝ Ադամի անկմանը, և մահը մտավ աշխարհ[46]: Ս. Գրիգոր Տաթևացին իր «Գիրք հարցմանց» կոթողային աշխատության մեջ բացատրում է, թե ինչու են վարդապետները հպարտությունը համարում առաջին մեղք, մինչ Եւագրը՝ որովայնամոլությունը: Ըստ եռամեծ վարդապետի՝ «Նախ՝ զի առաջին մարդն ի դրախտին որկորստութեամբ մեղաւ, և այն առաջին մեղք եղև մարդկային բնութեան: Երկրորդ՝ զի ի մանկունս հասակաւ նախ որկորստութիւն տիրէ և ապա յերիտասարդութեանն պոռնկութիւն զօրանայ:... Երրորդ՝ զի շղթայք մեղաց այսպէս ունին զկարգն, զի նախ որկորստութեամբ լնու զորովայնն և յետ այնորիկ պոռնկութեամբ թափէ զնա»[47]: Կիրակոսն այլ օրինակներով ցույց է տալիս պահեցողության և ժուժկալության օգուտը մարդու համար: Ի տարբերություն Ադամի՝ նրա սերունդներից Ենովքը պահքի և ժուժկալության շնորհիվ անմահացավ՝ հաղթելով մահվան: Վերջինիս մասին Սուրբ Գիրքն ասում է. «Եւ հաճոյ եղև Ենոք Աստուծոյ, և ոչ ուրեք գտանէր, զի փոխեաց զնա Աստուած» (Ծննդ. Ե. 24): Ինչպես տեսնում ենք, Աստվածաշունչը ոչինչ չի ասում Ենովքի պահեցողության մասին: Կիրակոս Երզնկացին այս տեղեկությունը հավանաբար քաղել է պարականոն գրականությունից կամ հայրերի գրվածքներից[48]:

Կիրակոս բաբունապետն այնուհետև անդրադառնում է Նոյի և ջրհեղեղի պատմությանը՝ վերջինիս պատճառներից մեկը համարելով որովայնամոլությունը: Նույն այս մեղքի պատճառով Ղովտը Սոդոմից դուրս եկավ, և Աստված կործանեց Սոդոմն ու Գոմորը: Ինչպես միշտ հեղինակն իր ասածներն ապացուցում է սուրբգրային համապատասխան վկայություններով:

Որովայնամոլության հակառակը պահքը և ժուժկալությունն են, որոնք Կիրակոսը «աստուածատես գործ» է անվանում: Պահեցողության շնորհիվ Մովսես մարգարեն Աստծուն տեսավ և Նրանից ստացավ օրենքների երկու տախտակները: Եղիան նույնպես Աստծուն տեսավ և հրեղեն կառքով երկինք վերացավ: Այն օգնեց նաև Դանիելին և երեք մանուկներին, ովքեր փրկվեցին Տիրոջ ողորմությամբ:

Որովայնամոլության մասին դատողություններում՝ Կիրակոսը սուրբգրային մեջբերում-

44 Տե՛ս **Եւագր Պոնտացի,** էջ 27:

45 Հմմտ. **Մարթէոս**, էջ 13-23:

46 Հմմտ. "Творение иже во святых отца нашего Иоанна Златоуста, Архиепископа Константинопольского", СПБ, 1901, Т. 7, էջ 131, «Ամառան հատոր», էջ 263, **Վարդան Այգեկցի**, Խրատներ, Երևան, 1999, էջ 105:

47 «Գիրք հարցմանց», էջ 561:

48 Տե՛ս «Թանգարան հին և նոր նախնեաց: Ա. Անկանոն գիրք Հին Կտակարանաց», Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1896, էջ 321, Ենովքի մասին ավանդություններին տեղյակ է նաև Վարդան Այգեկցին. տե՛ս **Վարդան Այգեկցի**, Խրատներ, էջ 54, 58:

ներ է վկայակոչում հաղբեցողության[49] մասին, որը Վարդան Այգեկցին իր խրատներում «որովայնամոլության եղբայր եւ գործակից է անվանում»[50]: Ըստ Կիրակոսի՝ քանի որ հարբեցողությանը պոռնկությունն է «լծակից», պետք է հեռու մնալ այս ախտից նույնպես: Պոռնկությանը, սեռական ցանկությունների առաջացմանը նպաստում է նաեւ շատակերությունը, իսկ դրան օգնում՝ չափավորությունը. «Եւ յոլովութիւն կերակրոց բորբոքէ զհուր ցանկութեան եւ սաստկէ զհոգին այրմամբ ախտին եւ ի հուր գեհեննին արկանէ: Ի պակասել փայտի շիջանի հուր, եւ ի նուազել կերակրոց սպառին ախտք: Ի կորդացեալ եւ ի խոպանացեալ երկիր փուշ եւ պատրակ բուսանի եւ ի միտս որովայնամոլից խորհուրդք չար ցանկութեան եւ պոռնկութեան ծնանի եւ սնանի»:

Կիրակոս րաբունապետն այնուհետեւ խոսում է մարդու զգայարանների մասին՝ հորդորելով դրանք մաքուր պահել մեղքից եւ չար բաներից, քանի որ այդ ամենն ընդելուզված են իրար: Ահա այս պրամաբանությամբ բազում եկեղեցական հայրերի նման Կիրակոսը նշում է, որ որկրամոլությանը հաջորդում է պոռնկությունը:

ՊՈՌՆԿՈՒԹՅՈՒՆ. Ս. Եւագր Պոնտացին «Աղոթքի մասին» երկում այս մասին ասում է. «Թէպէտ եւ ընդ Աստուծոյ կարծիցես զոլ, զգո՛յշ լեր ի պոռնկութեան դիւէ, քանզի յոյժ է պատրող եւ մախացող եւ կամի սրագոյն իսկ զոլ քան զշարժումն եւ սթափումն մտաց քոց, որպեսզի յԱստուծոյ անջատել զնա՝ առաջի նորա կալով ահիւ եւ երկիւղիւ»[51]: Վանականները շատ զգույշ պետք է լինեն այս մեղքից, որը կարող է վրա հասնել հանկարծակի, երազի մեջ զանազան կանանց կերպարների միջոցով կամ պարզապես զգոնության թուլացման պատճառով: Պոռնկության մեղքի դեմ պայքարելու միջոցներից է նաեւ կուսության պահպանումը եւ կանանց հետ շփումների սահմանափակումը[52]: Իսկ ճշմարիտ ճանապարհն աղոթական վիճակն է եւ Աստծուն առավել մոտ լինելը:

Կիրակոս րաբունապետը, անդրադառնալով «մի՛ շնայցես» եւ «մի՛ սպանանիցես» ապտվածային պատվիրանների՝ Երկրորդումն Օրինաց եւ Ելից գրքերում առկա տարբեր հերթագայությանը, ընդգծում է, որ «շնութիւնն եւ սպանութիւնն ազգակից են միմեանց, զի բազում սպանութիւն լինի ի շնութենէ»: Եւ այս ամենի հետեւանքը հղիության արհեստական ընդհատումն է վախի եւ ամոթի պատճառով. «Զի պոռնկին եւ ոչ բերեն ի լոյս զմանուկն, այլ սպանանեն վասն երկեղի եւ ամաւթոյ»:

Կիրակոսը Եւագրի նման շնությունը երկու տեսակի է բաժանում՝ հոգեւոր եւ մարմնավոր: Հոգեւոր շնությունը նույն կռապաշտությունն է եւ մտքով շնանալը:

Մարմնական պոռնկությունը[53] նույնպես երկու տեսակ է՝ բնական եւ անբնական: Մեկ-

---

49 Կիրակոս Երզնկացին հարբեցողության մասին իր խրատներից մեկում շատ պատկերավոր ասում է. «Արբեցութիւն է գերեզմանաբնակութիւն՝ զնդան մտացն». տե՛ս **Զաքարիա արեղա Բաղումյան**, Կիրակոս վարդապետ Երզնկացին մեղքերի մասին, էջ 62:

50 **Վարդան Այգեկցի,** Խրատներ, էջ 106:

51 «Վարք սրբոց հարանց եւ քաղաքավարութիւնք նոցին ըստ կրկին թարգմանութեան նախնեաց», հ. Բ, Վենետիկ (=Վարք հարանց), 1855, էջ 709, աշխարհաբարի վերածումը՝ **Սուրբ Ներսես Սիսայեցի**, Աղոթքի մասին. «Գանձասար» աստուածաբանական հանդէս, 1992, հ. Ա., էջ 190: Հունարեն ձեռագրերում այս երկը վերագրված է Նեղոսին, իսկ ասորական եւ արաբական ավանդության մեջ՝ Եւագրին. տե՛ս **J. P. Migne**, Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca, t. 79, col. 1165-1200: Հայրաբանների մեծամասնության կարծիքով այս երկն իրականում Եւագր Պոնտացու գրչի արդյունքն է. "Творения аввы Евагрия", էջ 20, 87:

52 Այս մասին տե՛ս նաեւ **Մատթէոս**, էջ 35-41:

53 Եկեղեցու հայրերը տարբերակում են «շնութիւն» եւ «պոռնկութիւն» բառերը: Նույն զանազանությունն ենք տեսնում նաեւ Ս. Գրքում: Բայց հաճախ այս երկու բառերն օգտագործվում են միեւնույն իմաստով:

նիչը բնական պոռնկություն է համարում, երբ օրինավոր ամուսնության ծիրից դուրս փղամարդը շնանում է կնոջ հետ, իսկ անբնական ասելով՝ նկատի ունի «արուագիտութիւնն, անասնամոլութիւնն, մծղնագործութիւնն»: Նրա համար պոռնկություն է նաեւ ազգապղծությունը, երբ իրար են խառնվում հարազատների արյունները:

Հետաքրքիր են հատկապես Կիրակոս Երզնկացու մտածումներն արվամոլության եւ սպանության տարբերության մասին: Ըստ նրա՝ եթե մարդասպանը հոգին մարմնից է բաժանում, որը հետո Աստված կվերականգնի, ապա արվամոլը կործանում է ինչպես իր, այնպես էլ իր հետ հարաբերվողի հոգին ու մարմինը՝ մատնելով հավիտենական տանջանքներին: Կիրակոսն այս մեղքերից ազատվելու դեղամիջոցը աշխարհականների համար տեսնում է օրինավոր ամուսնության, իսկ կույսերի եւ կրոնավորների դեպքում՝ նյութականից հեռու մնալու մեջ. «Եւ նիւթ ցանկութեան բոցոյն է կերակուր եւ ըմպելի՝ հանդերձ զեղխութեամբ, եւ շռայլութեամբ, եւ հանգիստ, եւ անգործ կալն, եւ խաւսք, եւ տեսութիւն կանանց, եւ սոքա վառեն զհուր ցանկութեան»: Կիրակոսը հորդորում է հեռու մնալ կանանցից եւ նրանց խաբկանքներից՝ մեղքի մեջ չընկնելու համար, ցույց տալով սրբության ճանապարհը: Իր մտածումները մեկնիչն ավարտում է խրատականով. «Վասն որոյ ջանացարո՛ւք ընդ նեղ դուռն մտանել, քանզի նեղ է դուռն, եւ անձուկ է ճանապարհն, որ տանի յանախտութիւն, եւ նովաւ ի կեանս: Լայն է դուռն, եւ արձակ ճանապարհն զեղխութեան եւ որովայնամոլութեան, որ տանի ի պոռնկութիւն, եւ նովաւ ի կորուստ գեհեննին»:

ԱՐԾԱԹՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ. սա ութ խորհուրդներից երրորդն է: Այն ոչ միայն սերն է դրամի հանդեպ, այլ նաեւ աշխարհիկ իրերի հետ կապվածությունը, որը հանգեցնում է մարդու հոգեւոր նկարագրի անկմանը: Առավել կործանարար է այս մեղքը վանականի համար, որը կարող է բռնված լինել այս ախտով, սակայն չիմանալ այդ մասին[54]:

Մեջբերելով Պողոս առաքյալի խոսքը, թե՝ «Արմատ ամենայն չարեաց արծաթսիրութիւնն»՝ Կիրակոս Երզնկացին անդրադառնում է այս մեղքի վնասակարության տարբեր կողմերին: Ինչպես որ եթե ծառի ճյուղերը կտրես, ապա նորից կաճեն դրանք եւ կճյուղավորվեն, որովհետեւ արմատը հողի մեջ է հաստատված, նույն ձեւով եթե մյուս ախտերից ազատվես, ապա արծաթսիրությունը բավարար է՝ հոգին կործանելու համար, քանզի «ամենայն ախտիցն արմատ է, եւ ամենայն ախտքն՝ ոստք եւ շառաւիղքն սորա»: Իբրեւ իր պնդումը հաստատող սուրբգրային հիմնավորում՝ մեկնիչը բերում է Հուդա Իսկարիովտացու օրինակը, որն ախտերից զերծ էր եւ հրաշագործ մյուս առաքյալների նման, բայց արծաթսիրությունը կործանեց նրան[55]:

Այնուհետեւ մեկնիչը, ավելի խորացնելով իր դատողությունները խնդրի վերաբերյալ, հորդորում է ամենքին՝ հիշելու, որ մերկ ենք ծնվել եւ մերկ էլ այս աշխարհից գնալու ենք:

Օրինակ՝ Վարդան Այգեկցու բացատրության համաձայն՝ շնությունը ծածուկ է գործվում, իսկ պոռնկությունը՝ բացահայտ. **Վարդան Այգեկցի**, Խրատներ, էջ 123-124: Խնդրի մասին տե՛ս նաեւ **Է. Մ Բաղդասարյան**, Հովհաննես Երզնկացին եւ նրա խրատական արձակը, 1977, Երեւան, էջ 157-158, **Մատթէոս**, էջ 24-31:

54 Ս. Հովհան Մանդակունին իր ճառերից մեկում հետեւյալ կերպ է մեկնաբանում արծաթսիրության մեղքը. «Զի՞նչ է արծաթսիրութիւն՝ արծաթսիրութիւն, անհաւատութիւն, անյուսութիւն, անգթութիւն, անողորմութիւն, ագահութիւն, արհամարհութիւն, անբարի սրտութիւն, անձնահաճութիւն եւ ոչ հայել ի պատուիրանն Աստուծոյ». «Տեառն Յովհաննու Մանդակունւոյ Հայոց Հայրապետի ճառք», Վենետիկ, 1836, էջ 183:

55 Շարականագիր Ս. Սահակ Պարթեւն այս մասին ասում է. «Արծաթսիրութեամբն մոլեալ Յուդա՝ զհւր զմեծ զվարդապետն ընդ երեսուն արծաթոյ հրէիցն մատնէր». «Զայնքաղ շարական», Վաղարշապատ, 1888, էջ 189, հմմտ. **Վարդան Այգեկցի**, Խրատներ, էջ 109-110:

Արծաթսիրությունը եւ աստվածսիրությունը երկու հակոտնյաներ են, քանզի հնարավոր չէ երկուսը միաժամանակ սիրել՝ հավելելով. «Եւ որպէս հուր եւ խռիւ անհնար է ի միում ծրարոցի բնակել, նոյնպէս ե՛ւ սէրն Աստուծոյ, ե՛ւ սէր ընչիցն: Զի եթէ սէրն Աստուծոյ եմուտ ի ծրարոցն, սպառեցաւ արծաթն, եւ եթէ սէր արծաթոյն զրաւեցաւ սիրտն, ջնջեցաւ սէրն Աստուծոյ ի սրտէն, զի զի՞նչ է հաւասարութիւն սիրոյ լուսոյն եւ ագահութեան խաւարին»:

Կիրակոսն ապա խոսում է արծաթսիրության փարատեսակներից ագահության մասին, որը նույնպես վնասում է մարդու հոգեւոր առաջընթացին: Ցավալի իրողություն է, որ ագահ մարդը երբեք չի բավարարվում եւ կշտանում. որքան նրա ունեցվածքն աճում է, այնքան առավել է քաղցում եւ ագահանում: Այստեղ նա բերում է ծանրաբեռնված նավի եւ աղքատ կրոնավորի օրինակները. «Նաւ ծանրաբեռն դիւրաւ ընկղմի յալեաց ծովու, եւ ընչասէրն հոգաւք աշխարհականաւք ալէկոծի ի ծով կենցաղոյս եւ կորնչի: Անստացուած կրաւնաւոր նաւ է թեթեւաբեռն եւ փութով հասանէ ի նաւահանգիստ սիրոյ եւ անախտութեան»: Կիրակոս մեկնիչի համար հստակ է, որ անգամ հարուստը կարող է երկնքի արքայությունը ժառանգել, եթե իր ինչքից բաժին հանի նաեւ կարիքավորներին եւ ընչազուրկներին:

Արծաթասերի հականիշը ողորմած մարդն է, որն իր ունեցվածքն իրենը չի համարում, այլ՝ Աստծունը՝ յուրաքանչյուրին ըստ կարիքի օգնելով եւ իր ունեցվածքից բաժին հանելով: Բայց այս տեսակի մարդիկ պետք է երբեք չմոռանան վերջին դատաստանի մասին, երբ Աստված անողորմին հավիտենական տանջանքների կդատապարտի, իսկ ողորմածին կարժանացնի հավիտենական կյանքին:

ՏՐՏՄՈՒԹՅՈՒՆ. շարունակելով եւագրյան ութ խորհուրդների համակարգի վերլուծությունը՝ Կիրակոս Երզնկացին անդրադառնում է տրտմության խորհրդին: Նկատի ունենալով Բ. Կորնթ. Է. 10-ը՝ նա տրտմությունը երկու տեսակի է բաժանում՝ Աստծուց տրված, որ ապաշխարություն է փրկության համար եւ հավիտենական կյանքն է, եւ ըստ աշխարհի, որը մարմնի եւ հոգու մահվան պատճառ է դառնում: Առաջին տրտմությունը, բնականաբար, անհրաժեշտ է յուրաքանչյուրիս հոգեւոր զորացման համար, իսկ երկրորդը՝ վնասակար է: Կիրակոսը, բացատրելով աշխարհի տրտմության պատճառը, գրում է. «Լինի սա ի պակասութենէ ցանկութեան կա՛մ վասն կերակրոյ եւ հանդերձի, կա՛մ վասն ոսկւոյ եւ արծաթոյ, կա՛մ վասն պոռնկութեան ցանկութեան, կա՛մ վասն բարկութեան եւ փառասիրութեան, կա՛մ վասն ձանձրութեան, զի յորժամ վրիպիցի ի սոցանէ, ի ցանկութենէն տրտմի»: Իբրեւ աշխարհի տրտմության, նա կրկին վկայակոչում է Հուդա առաքյալի՝ հավելելով նաեւ Աքիտոփելի օրինակները, իսկ աստվածային տրտմության օրինակ կարող են լինել Դավիթ մարգարեն ու Պետրոս առաքյալը, որոնք Աստծուց տրված իրենց շնորհները պահեցին հենց տրտմության եւ ապաշխարության միջոցով: Տրտմություն-ապաշխարություն զուգահեռի մեջ Կիրակոսը տեսնում է զղջացող սիրտ եւ արցունքներ, որոնք տրտմությունը վերածում են հոգեւոր զորացման, քանզի քո անօգնականության մեջ ապավինում ես եւ հույսդ դնում Աստծո օգնականության վրա:

Աշխարհի համար տրտմելը վնասակար է մարդու մտքի լուսավորության համար: Կիրակոս Երզնկացին այստեղ մարդկային երկու տեսակի օրինակ է բերում: Եթե տրտմության դեւը չի կարողանում իր թակարդը գցել պարկեշտ, անընչասեր եւ անախտ մարդուն, որովհետեւ վերջինս «աշտարակ հզաւր եւ անմատոյց է», ապա նա դյուրությամբ հաղթում է նրան, ով կապված է նյութականի հետ: Ով արհամարհում է ունեցվածքը, եւ այն չի դարձնում իր կյանքի իմաստը, Հոբի նման հեշտությամբ է ազատվում ունեցվածքից եւ չի ընկնում տրտմության

մեջ, որովհետեւ իբրեւ հոգեւոր անձ գիտե, որ առանց Աստծո կամքի ոչինչ չի լինում: Ըստ ավետարանական խրատի նման Կիրակոսը հորդորում է ոչ թե մամոնային ծառայել, այլ՝ Աստծուն, եւ ուրախանալ առաքինությունների՝ հավատքի, հույսի եւ սիրո բազմապատկման համար:

ԲԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ. Կիրակոս Երզնկացին որկրամոլության խորհրդին անդրադառնալուց հետո խոսում է բարկության մասին՝ խնդիրը քննելով մարդաբանական տեսանկյունից. «Բարկութիւն է եռանդն՝ շուրջ զսրտիւն արեանն առ ի տենչումն փոխարէն տրտմեցուցանելոյ»[56]: Հեղինակը զանազանում է բարկության երկու տեսակ՝ բարի եւ չար:

Բարի կամ բնական բարկությունն ուղղված է թշնամու դեմ: Այստեղ նա բերում է շան օրինակը, որն իր տիրոջ տունն է պահպանում եւ հալածում գայլերին ու կծում գողերին, բայց միեւնույն ժամանակ սիրում է իր տիրոջը եւ անգամ պատրաստ է մեռնել նրա համար: Նույն ձեւով բարկությունը «պահապան է հոգւոյ», որը վանում է մարդուց չար խորհուրդները, բայց եղբոր դեպքում լինում է քաղցր եւ հեզ:

Չար բարկությունը մարդու բնությունից դուրս է, որն ուղղված է ոչ թե թշնամու դեմ, այլ՝ եղբոր: Կիրակոսն այստեղ իր դատողությունները փաստում է սուրբգրային բազում օրինակներով՝ կենտրոնանալով սիրո վրա. «Աստուած սէր է, եւ որ կայ ի սէրն՝ բնակեալ է յԱստուած, եւ Աստուած ի նմա բնակէ» (Ա. Յովհ. Դ. 16): Հետեւաբար այս տեսանկյունից ով ատելության մեջ է, բնակվում է սատանայի մեջ, իսկ սատանան՝ նրա: Եւ նույն սատանայի պատճառով մարդ գիշերը երազում շատ ցնորամիտ բաներ է տեսնում տարբեր գազանների տեսքով, վախեցած արթնանում, եւ ահից դողում: Իսկ ով, երազում տեսնում է, որ իբր քարքարոտ եւ դժվարին վայրում է կամ ծովի եւ գետի մեջ ընկղմված, նմանատիպ երազները, ըստ Կիրակոս բարբունապետի, լինում են «վասն խռով ննջելոյն եւ անհաշտ մնալոյն առ ընկերն»: Հետեւաբար նախքան արեգակի մայր մտնելը, պետք է հեռացնել խռովարար դեւին եւ իբրեւ պահապան խաղաղության հրեշտակին ընդունել:

Հաջորդիվ Կիրակոս Երզնկացին խոսում է սրտմտության եւ բարկության զանազանության մասին՝ օրինակներ բերելով Ս. Գրքից[57]: Նա պատկերավոր համեմատությամբ ցույց է տալիս նաեւ բարկացած եւ հեզ մարդու տարբերությունը: Ինչպես որ ժանգն է փչացնում երկաթը, այնպես էլ բարկությունը եւ ոխակալությունը՝ բարկացողի սիրտը: Եթե դեմքի արտահայտությունից եւ աչքի պղտոր, արյունով լի լինելուց եւ սրտի չարությունից բարկացած մարդը բացահայտվում է, ապա հեզի երեսն առավել ժուժկալ է եւ քաղցրահայաց եւ լի Ս. Հոգու շնորհներով:

Անդրադառնալով ոխակալության եւ նախանձի կործանարար կողմերին՝ Կիրակոսը կրկին աստվածաշնչյան կերպարների օրինակներով փաստում է իր ասածը՝ եզրակացնելով եւ կոչ անելով. «Վասն որոյ փախիցո՛ւք ի բարկութենէ եւ ի չար նախանձուէ եւ զհետ երթիցուք հեզութեան, եւ արիութեան, եւ բարի նախանձու, զի արքայութեանն Աստուծոյ արժանաւորք եղիցուք շնորհաւք եւ մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի...»:

ՉԱՆՁՐՈՒԹՅՈՒՆ. Կիրակոս Երզնկացին, խոսելով ձանձրության դեւի մասին, այն համարում է «քան զամենայն դեւսն ծանրագոյն, որ եւ «միջաւրեայն» կոչի»: Նրա մտածումները եւ դատողություններն անմիջականորեն կապվում են վանական միջավայրի հետ, քան-

56 Նույն բացատրությունը տե՛ս «Ճառք եւ խոստովանութիւնք հաւատոյ արարեալ սրբոց հարց մերոց Գրիգորի Նարեկացւոյ եւ Վահրամայ վարդապետի», Երուսաղէմ, 1856, էջ 167, **Գրիգոր Տաթեւացի**, Ձմեռան հատոր, Երուսաղէմ, 1998, էջ 388, **Фома Шпидлик**, *Духовная традиция Восточного христианства*, էջ 299:
57 Հմմտ. **Մատթէոս,** էջ 75-76:

զի այս դեւը վանականին օրվա կեսին քնի է մղում եւ կտրում աղոթքից: Այս խորհրդի նպատակն է միայնակյացին հանել իր խցից եւ հոգեւոր պատերազմի դաշտից: Ուստի ամենեւին պատահական չէ, որ Կիրակոսը մեջբերում է անում հենց Եւագրի՝ ութ մեղքերին նվիրված երկից, որտեղ նա անդրադառնում է ձանձրության դեւի՝ միայնակյացին պատճառած վնասներին: Բայց Կիրակոսը չի բավարարվում միայն սրանով, նա այլ օրինակների օգնությամբ ցույց է տալիս այս խորհրդի վնասակարությունը:

Ձանձրության դեւը պաշարում է նրան, ով բնությամբ ավելի թկար է եւ արիաբար չի դիմագրավում փորձություններին: «Որպէս կերակուր առողջ մարմնոյ զաւրութիւն է, նոյնպէս եւ փորձութիւնք՝ արի անձին: Հողմ խորշակի ցամաքեցուցանէ զբոյս, որ յապառաժին անկաւ, եւ փորձութիւնք՝ զանժուժկալ հոգի: Հողմն հիւսիսոյ պարարտացուցանէ եւ բուծանէ զարմտիս, եւ փորձութիւնք հաստատեն զանձն քաջ եւ արի: Ջծառ հաստատեալ եւ զեղեալ արմատովք ոչ կարէ խլել հողմ ուժգին, եւ զհամբերող եւ զժուժկալ անձն ոչ կարէ խախտել դեւն ձանձրութեան»,- եզրակացնում է Կիրակոս քաբունապետը: Նրա համար շատ հստակ է, որ փորձությունները մարդուն պետք է ավելի թրծեն եւ զորացնեն, որպեսզի մարդ ընդունակ լինի Ս. Հոգու շնորհին ընդունել, այլապես, ինչպես մեկնիչն է նշում, «զի դիւրաւ գտանելին դիւրաւ արհամարհելի է»: Ուստի սրանից բխում է, որ նա, ով «բազմապատիկ փորձութեանց ձանձրութեան դիւին համբերեալ թրծի, զջուր շնորհաց Հոգւոյն Սրբոյ ընդունի եւ անաւթ ընտիր Աստուծոյ լինի, զի դժուարագտանելին զգուշալի է»: Այս խորհրդի մասին իր դատողություններում Կիրակոսը եւս մեկ անգամ շեշտում է, որ եթե կարողանանք Աստծո զորությամբ հաղթել ձանձրության դեւին, ապա հաղթած կլինենք նաեւ մյուսներին:

ՄՆԱՓԱՌՈՒԹՅՈՒՆ. Կիրակոս Երզնկացին յոթերորդ խորհուրդն անվանում է «սնափառութիւն», մինչդեռ Ս. Եւագրի հայերեն թարգմանության մեջ այն կոչվում է «նորափառութիւն»[58]: Նույն այս բառն է օգտագործում նաեւ Մատթեոս Ջուղայեցին՝ նշելով, որ պետք է տարբերակել «սնափառ» եւ «նորափառ» բառերը՝ իր հեղագա շարադրանքում բացատրելով դրանք[59]: Իսկ Ս. Գրիգոր Տաթեւացին, Եւագրի յոթերորդ խորհրդի մասին ասում է. «ամբարհաւաճութիւն, որ է փառասիրութիւն»[60]: Չնայած բառային տարբերություններին՝ իմաստային առումով դրանք շատ մոտ են իրար: Այս է պատճառը, որ Եւագրի երկի աշխարհաբարի վերածող Սեդա Ստամբոլցյանը նախընտրել է «սնափառությունը»՝ բնագիրը ժամանակակից ընթերցողին ավելի հասկանալի դարձնելու համար[61]:

Կիրակոս Երզնկացին սնափառությունը «անբնական ախտ» է կոչում, որը հեշտությամբ կարող է պատահել առաքինի մարդկանց: Նա այստեղ բերում է զաղձ ղեղաբույսի օրինակը[62]: Ինչպես որ այս մակաբույծը բուսնում է բույսի մոտ եւ պատում այն, այնպես էլ սնափառությունը՝ առաքինի մարդուն. «Սնափառն մշակ է անվարձ, զաշխատանս կրէ, եւ ի վարձուցն անմասն ելանէ, քանզի պահք մարդահաճոյին եւ աղաւթք, եւ ողորմութիւն ոչ է վասն Աստուծոյ, այլ վասն մարդկային փառաց»: Կիրակոսն այստեղ կարեւորում է ոչ թե արտաքին շղարշը, որը շատ անգամ խաբուսիկ է լինում, այլ ներքին բովանդակությունը: Ինչպես որ դատարկ հասկը տեսնողին լիքն է թվում, բայց երբ շոշափում ես, համոզվում ես, որ պիտանի չէ, նույն ձեւով սնափառի առաքինությունները. շատերին թվում է, թե տվյալ անձն արդար եւ

58 **Եւագր Պոնտացի,** էջ 27, 30, 300:

59 **Մատթէոս**, էջ 109-110:

60 «Գիրք հարցմանց», էջ 560:

61 Տե՛ս **Ս. Ստամբոլցեան**, Սուրբ Եւագր Պոնտացի, էջ 270:

62 Տե՛ս «Հայբուսակ կամ հայկական բուսաբառութիւն», Վենետիկ-Ս. Ղազար, 1895, էջ 105, **Արշավիր Թորոսյան**, Հայաստանի ղեղաբույսերը, Երեւան, 1983, էջ 41-43:

աստվածպաշտ է, այնինչ իրականում այդպիսիները մարդապաշտ են և եղկելի: Դրա լավագույն օրինակը տվեց Հիսուս Քրիստոս մաքսավորի և փարիսեցու աղոթելու օրինակով: Եթե փարիսեցին տաճարում աղոթելիս առերես արդարացնում էր իրեն, ապա մաքսավորը գիտակցում էր իր մեղավոր լինելը և թողություն խնդրում Աստծուց, ուստի եզրակացությունը մեկն է. «Աղաւթք ամբարհաւաճին ոչ ելանեն յերկինս, այլ ի խոնարհի միայն, զի միտք նորա ոչ են առ Աստուած, այլ առ մարդիկ յերկրի, զի ոչ խնդրեն զփառս Աստուծոյ, այլ զփառս մարդկան»: Կիրակոսը հորդորում է անցավոր բաներ չցանկանալ, այլ հավիտենական փառքին ձգտել, որ միայն Տիրոջով կարող է լինել:

ԱՄԲԱՐՏԱՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. եթե մեղքերի եւագրյան համակարգում ամբարտավանության կամ հպարտության մեղքը վերջինն է, ապա յոթ մահացու մեղքերի շարքում՝ առաջինը: Անկախ այս տարբերությունից՝ հայրախոսական գրականության մեջ շեշտվում է այս մեղքի հույժ վնասակար լինելը, որով մեղանչել են շատերը՝ կորցնելով փրկության հնարավորությունը:

Կիրակոս Երզնկացին, քաջատեղյակ լինելով մեղքերի դասակարգման երկու համակարգերին, իր մտածումների սկզբում հայտարարում է. «Ամբարտաւանութիւնն է սկիզբն եւ կատարումն ամենայն չարեաց, քանզի նախ սատանայ եղեւ զտակ ամբարտաւանութեան»:

Ի տարբերություն մյուս մեղքերի՝ հպարտության մեղքն անմիջականորեն հակառակվելն է Արարչին, ինչպես որ սատանան արեց: «Ընդդէմ դառնալով Արարչին՝ անկաւ յերկնից իբրեւ զփայլակն, եւ խաւար եղեւ եւ անուանեցաւ սատանայ»,- գրում է Կիրակոսը: Նույն միտքն է արտահայտում նաև Ս. Գրիգոր Տաթևացին՝ ասելով. «Զի ամենայն մեղք կամ ընդդէմ իր մարմնոյ է կամ ընկերին, իսկ հպարտութիւնն է ընդդէմ Աստուծոյ որպէս սատանայի»[63]: Սատանայի անկմանը հաջորդեց մարդու անկումն ու վտարումը դրախտից, և մարդ աստվածանալու փոխարեն մահը ժառանգեց: Այս երկու անկումների պատճառը կրկին ամբարտավանությունն է. «Որպէս ինքն սատանայ ամբարտաւանութեամբն անկաւ յերկնից, նոյնպէս եւ զմարդն ամբարտաւանութեամբն խաբեաց եւ ընկէց»: Այս խորհուրդը կամ մեղքն է պատճառը նաև որովայնամոլության, պոռնկության և մյուս մեղքերի: Ուստի ամեն ինչ պետք է սկսել՝ հենց այս մեղքի դեմ պայքարելով:

Բնականաբար, Կիրակոս Երզնկացին, մատնանշելով ամբարտավանության վտանգավորությունը, իբրև հոգևոր դաստիարակ և հայր, ոչ միայն ախտորոշում է մեղքը, այլ նաև մատնացույց է անում դեղամիջոցը՝ խոնարհությունը՝ «արմատ եւ հիմն ամենայն բարեաց»: Մեջբերելով սուրբգրային մի քանի տեղիներ՝ նա Տիրոջ օրինակով հորդորում է խոնարհ լինել, քանզի ամբարտավանությունը «կոյր ախտ» է, որը չի թողնում մարդ արարածին՝ տեսնելու իր հոգևոր անկյալ վիճակը: Քանի որ «ամբարտաւանութիւնն բանական մասինն եւ մտացն է հիւանդութիւն, զոր ոչ կարէ տեսանել», խորհուրդ է տալիս հոգևոր բժշկի՝ հոգևորականի օգնությանը դիմել, այլապես հավիտենական կորստին կմատնվի:

Իբրև եզրափակում՝ Կիրակոս Երզնկացին խոսում է հպարտության այն վնասակար կողմի մասին, երբ մարդ հպարտանում է՝ մոռանալով, որ բոլոր շնորհներն իրեն Աստված է պարգևել: Այստեղ է, որ մեկնիչը ևս մեկ անգամ հիշեցնում է՝ մշտապես գոհություն հայտնել Աստծուն՝ մեջբերելով աստվածախոս Պողոս առաքյալի խոսքերը. «Տուաւղին բարեացն տուր զփառս եւ զգոհութիւն, յորմէ եղեր, եւ տեեծար, եւ ունիս զէութիւն եւ զզաւրութիւն եւ զներգործութիւն հոգեւոր եւ մարմնաւոր գործոյ, որպէս ասէ առաքեալն, թէ՝ «Նովաւ կամք եւ եմք եւ շարժիմք» (Գործք ԺԷ. 28): Արդ, եթէ զինչ որ ունիս, ամենայնն յԱստուծոյ է, դու ընդէ՞ր

63 «Գիրք հարցմանց», էջ 561:

հպարտանաս. Ապուծոյ զգոհութիւնն ի վերայ ամենայնի տուր, որպէս աս է առաքեալն, թէ՝ «Գոհացարո՛ւք յամենայն ժամ ի վերայ ամենայնի յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, Հաւր եւ Աստուծոյ: Հնազա՛նդ լերուք միմեանց երկեղիւն Քրիստոսի» (Եփես. Ե. 20-21)»:

* * *

Կիրակոս Երզկացու այս լուծմունքի բնագիրը պատրաստել ենք վեց ձեռագրերի համեմատությամբ, որի ժամանակ վերականգնել ենք բառավերջի չգրված *յ*-երը, -*հ* ավարտով բառերի սեռական-տրականի *ւ*-երը, զանց ենք առել *յ*-երի անտեղի գործածությունը եւ բառամիջի անհարկի չգոյությունը: Գրչագրում առկա *աւ*-ի եւ *օ*-ի զուգահեռ գործածություններից նախընտրությունը տվել ենք *աւ* տարբերակին: Բացել ենք բոլոր սուրբգրային պեղիները: Անհրաժեշտության դեպքում մեր կատարած հավելումներն առնված են անկյունավոր փակագծերի մեջ՝ []:

Բնագրի պատրաստության ժամանակ օգտագործել ենք հետեւյալ նշանները՝] (փոխ.), > (=չիք), ~ (=շրջ), + (=ավելացված է), <> (=կրկնվում է): Ստորեւ տալիս ենք ձեռագրերի նկարագրությունները:

Ա.-Վեն. Մխիթ. մատ. ձեռ. Հմր 1678/1329 (ԺԳ. դ.), էջ 69-104, վայր՝ Երզնկա՞, ստացող՝ Թորոս կրօնաւոր, 206 թերթ, թուղթ, 9x13,5, 18-28 տող, բոլորգիր: Պակասում է երկու թերթ, որոնք լրացրել ենք՝ ըստ ՄՄ ձեռ. Հմր 228-ի[64]:

Բ.- ՄՄ ձեռ. Հմր 228 (1457 թ.) թ. 208բ-241բ, վայր՝ Դերձկոյ անապատ, գրիչ՝ Սիմէոն կր., ստացող՝ Տէր Յակոբ, 244 թերթ, թուղթ, 18,3x14, միասիւն, բոլորգիր,: Ձեռագիրը կիսատ է, վերջին հատվածը բացակայում է:

Գ.-ՄՄ ձեռ. Հմր 4040 (ԺԷ. դար), Ժողովածու, էջ 62բ-71ա, 37ա-56ա, 112 թերթ, թուղթ՝ 20x15, միասիւն, նոտրգիր, 23 տող: Ձեռագիրը նման է Բ. ձեռագրին եւ վերջանում է նույն տեղում:

Դ.-ՄՄ ձեռ. Հմր 2542 (1476 թ.), Ժողովածու, էջ 132բ-159բ, վայր՝ Անկունեաց վանք, գրիչ՝ Զաքար արեղ., կազմող՝ Մելքիսեդեկ, 164 թերթ, թուղթ՝ 17,2x13,5, միասիւն, բոլորգիր, 23-25 տող: 136ա-137բ էջերում այլ բնագիր է:

Ե.-Վեն. ձեռ. Հմր 241/96 (1495 թ.), Ոսկեփորիկ Բ., թ. 19ա-60ա, վայր՝ Կապոսի վանք (յԵկեղեաց գաւառի), գրիչ՝ Խաչատուր արեղ., ծաղկող՝ հաւանօրէն գրիչը, 310 թերթ, թուղթ՝ 17x12, (13x8) , միասիւն, երկսիւն, բոլորգիր, 19-27 տող:

Զ.-ՄՄ ձեռ. Հմր 6832, Գրիգոր Տաթեւացի, Քարոզգիրք (ԺԵ. դ., 1439-ից առաջ, ԺԷ. դար), էջ 403ա-442ա, 458 թերթ, թուղթ՝ 18,5x12,5, միասիւն, բոլորգիր, նոտրգիր, 23-31 տող[65]:

ԶԱՔԱՐԻԱ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԲԱՂՈՒՄՅԱՆ

---

64 Գրությամբ հնագույն երկրորդ գրչագիրը Երուսաղեմի մատ. Հմր 1262, 1378 թ. ձեռագիրն է, որում չկան առաջին չորս ճառերը: Ցավոք, այս ձեռագիրը չենք ունեցել ձեռքի տակ:

65 Համեմատության համար չենք օգտագործել պակասավոր եւ ավելի ուշ գրություն ունեցող ձեռագրերը՝ ՄՄ ձեռ. Հմր 741 (ԺԸ. դար), էջ 133ա-143ա, Վեն. ձեռ. Հմր 1177 (1667 թ.), էջ 270ա-284ա, Հմր 2026 (1764 թ.), էջ 176ա-187ա, Երուսաղեմի մատ. ձեռ. Հմր 171 (1772 թ.), էջ 423-445, Հմր 182 (1790 թ.), էջ 237-246, Ղալաթիայի Ազգային մատենադարանի ձեռագրացուցակ Հմր 108, էջ 87-101:

ԿԻՐԱԿՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ[*] ԵԶՆԿԱՑԻՈՅ[**] ԱՍԱՑԵԱԼ[***] ՅԱՂԱԳՍ Ը.[****] ԽՈՐՀՐԴՈՅՆ[*****]

Զարմանալին քննութեամբ անութն ընտրութեան Պաւղոս զամենայն խնդրուածս մարդկան երկակի տարորոշէ՝ ի վերինն եւ ի ստորինս, եւ թելադրէ «զվերինն խորհել եւ խնդրել, եւ մի՛ զայս, որ ի[6] յերկրի աստ է» (Կող. Գ. 2), *զի երեւելիքս ժամանակեայ եւ անցաւոր է[7], իսկ աներեւոյթքն[8]՝ անանց եւ յաւիտենական:*

Եւ որք բաղձան վերնոյն բարութեան, եռակի յեղանակաւ ճեպին ի նոյն՝ ոմանք վեհագունիւն[9], եւ կէսք միջակաւն[10], եւ այլք[11] նուաստագունիւն[12], զի երեք[13] են ճանապարհք փրկելոցն[14]՝ ծառայականն, վարձականն[15] եւ որդիականն: Զի Մարթայ եւ Մարիամ, մինն զբաղեալ[16] ի պէտս մարմնաւորս, իսկ միւսն, նստեալ առ ոտսն Յիսուսի, լսէր զԲանն կենաց: Եւ ի խնդրելն Մարթայի ի Տեառնէ զաւգնութիւն քեռն, գովէ Տէրն[17] զՄարիամ, թէ մասն բարի ընտրեաց[18], որ ոչ բարձցի[19] ի նմանէ, եւ զՄարթային[20] ոչ անպէտ[21], այլ սակաւ ինչ պիտանի: Զի որպէս հոգին մեծ է եւ պատուական, քան զմարմինն[22], նոյնպէս եւ կերակրելն[23] զհոգին վեհագոյն է, քան զմարմինն[24]: Վասն որոյ եւ ես իբրեւ ծանեայ զխնդիրս ձեր պատուելի բաբունապետ Յովհաննէս[25], եւ որք մի անգամ ընդ քեզ են[26] եղբարք[27], յոյժ ուրախացայ, զի բարի[28] եւ գովելի մասին[29] եղէք փափագաւղ[30]: Սակայն հայելով ի մտաց իմոց տկարութիւն եւ յիւր ողորմութեանցդ[31] մեծութիւն եւ բարձրութիւն՝ յոյժ զարհուրեցայ, զի զոր պահանջէքդ ի մէնջ, ի վեր է[32] քան զկար զաւրութեան իմոյ եւ միայն նոցա ձեռնարկելի, որք Հոգւովն Աստուծոյ զաւրացեալք՝ յաղթող գտան է. մահու չափ խորհրդոցն, եւ քրովբէաւրէն առաքինութեամբ զհին մարդն ի բաց մերկացան, եւ զնորն զգեցան: Որք սերմանեցին զարդարութիւն եւ հնձեցին զպտուղ կենաց եւ լուսաւոր արարին ինքեանք[33] զլոյս գիտութեան: Իսկ դուք[34] ի հնացեալ մեղաւք ծերունւոյ[35] եւ ի տատասկացան երկրագործէ պտուղ լուսոյ խնդրէք, եւ ի փշոց՝ խաղող, եւ յապառաժ վիմէ՝ ջուր, եւ ի կնիւնաբեր[36] հեղեղատէ՝ արդիւն ցորենոյ, եւ[37] ի յամուլ արգանդէ մտաց՝ ծնունդ իմաստութեան:

Այլ թէպէտ այսպէս է ճշմարտապէս, սակայն «ամենայն ինչ հնարաւոր է այնմ, որ հաւատայն[38]» (Մարկ. Թ. 22)*: Վասն զի որ-*

---

* Գ. վարդապետէ

** Զ > Եզնկացոյ

*** ԲԳԴ > Եզնկացոյ ասացեալ

**** Զ ութ

*****Բ խորհրդոյն, Դ խորհրդոց, Զ խորհրդուցն

6 ԳԴԶ > ի

7 Գ են

8 ԲԳԴ աներեւոյթն

9 Դ վեհագունին

10 ԲԳԴԵ միջակայուն

11 Ե այլքն

12 ԲԳ > եւ այլք նուաստագունիւն

13 Բ > Գ.

14 Դ > զի երեք են ճանապարհք փրկելոցն

15 Զ վարձկականն

16 Զ սբաղեալ

17 ԲԴ պէր

18 Ա ընդրեաց

19 ԴԵ բարձի

20 Գ Մարթայի

21 ԲԳ այնպէս

22 Զ զմարմին եւ կենաց պուտաղ նմին

23 Զ կերակրել

24 ԱԵ > նոյնպէս եւ կերակրելն զհոգին վեհագոյն է քան զմարմինն, Զ զմարմին

25 ԲԴԵԶ Յովաննէս

26 Ա > պապուելի րաբունապետ Յովհաննէս, եւ որք մի անգամ ընդ քեզ են, ԳԴ > են

27 Դ եղբայրք

28 Գ + է

29 ԳԴԵԶ մասինն

30 ԱԵ փափաքող, ԳԴԶ փափագող

31 ԱԵ յիրողութեանց, Զ յիրողութեանցդ] յիւր ողորմութեանցդ

32 Գ > է

33 Ա > ինքեանք, Բ ինքնեանք, Զ ինքեանց

34 ԳԴ + վասն

35 Բ ծերունոյն

36 ԲԳԴ կիւնաբեր

37 Բ > եւ

38 Գ հաւատան

պէս[39] Աբրահամ[40] եւ Իսահակ հաւատովք եւ աղաւթիւք զամուլ արգանդ սեննկին Սառայի եւ Ռեբեկայ ծննդական արարին, նոյնպիսի յուսով եւ ես հաւատամ՝ աղաւթիւք ձերովք արձակիլ ի կապանաց ամլութեան մտաց որպէս նախ՝ Սառայ, եւ յետոյ՝ Աննայ, զի նոյն Տէր է նոցա եւ մեր՝ բաւական առ ամենեսեան, որ կարդան առ Նա: Վասն որոյ աւժանդակեցէք աղաւթից ձերոց թեւաւք փոքր մակուկի[41] մտաց մերոց, զի հողմով հոգւոյն ի նաւահանգիստն հասից կատարման՝ յաւգուտ լսաւղաց[42] եւ ի շինութիւն լրութեան Կաթուղիկէ[43] Եկեղեցւոյ՝ ի փառս եւ ի գովեստ Ամենասուրբ Երրորդութեանն[44], որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Արդ[45], Ը.[46] են ամենայն խորհուրդք չարին, որով պատերազմի ընդ մարդկան հայրն չարեաց սատանայ:

Առաջինն[47]՝ որովայնամոլութիւնն[48]:
Երկրորդն՝ պոռնկութիւնն[49]:
Երրորդն՝ արծաթսիրութիւնն[50]:
Չորրորդն՝ տրտմութիւնն[51]:
Հինգերորդն՝ բարկութիւնն[52]:
Վեցերորդն՝ ձանձրութիւնն[53]:
Եւթներորդն[54]՝ սնափառութիւնն[55]:
Ութերորդն[56]՝ ամբարտաւանութիւնն:

Արդ, որպէս սեաւն եւ սպիտակն գոյնք մարմնոյ են եւ յորակ սեռէն են[57], այսպէս եւ առաքինութիւնն եւ չարութիւնն որակք են հոգւոյ[58]: Առաքինութիւնն[59] ամենայն[60] որպէս[61] սպիտակ, քանզի[62] լուսաւորիչ է հոգւոյ, իսկ չարութիւնն՝[63] որակ[64] սեաւ, զի խաւարեցուցանէ զհոգին եւ սեւացուցանէ:

Ախորժակն սեռ գոլով՝ բաժանի[65] ի չար եւ ի բարի: Իսկ չարն զարձեալ բաժանի[66] յերեք[67]՝ յորովայնամոլութիւն, յարծաթսիրութիւն, ի սնափառութիւն, զի սոքաւք մարտեաւ փորձիչն ընդ Տէրն[68] եւ յաղթահարեալ կործանեցաւ: Եւ լինին այսոքիկ Ը.՝ ծնեալ եւ աճեցեալ ի միմեանց. այս է՝ արծաթսիրութիւնն[69] եւ պոռնկութիւն՝ յորկորստութենէ, տրտմութիւնն[70], եւ[71] սրտմտութիւնն[72], եւ ձանձրութիւնն[73]՝ յարծաթսիրութենէ, ամբարտաւանութիւնն[74]՝ ի նորափառութենէ[75]: Այս է Ը. խորհուրդն Եւագրեայ[76], զոր վերոյգրեցաք[77]:

Իսկ առաքինութիւնն[78] երկրորդ[79] տեսակ է ախորժակացն եւ բաժանի քառակի, քանզի եռամասնեայ գոլով հոգի՝ ունի բան, ցասումն եւ ցանկութիւն[80]: Եւ բանականին առաքինութիւն[81] խոհեմու-

39 Գ վասն որոյ] վասն զի որպէս
40 Զ Աբրայամ
41 ԳԴ մանուկի
42 Ա լսողացն, Գ լսողաց
43 ԲԳ կաթողիկէ
44 Դ Երրորդութեան
45 Զ եւ արդ
46 Զ ութ
47 Զ առաջին
48 ԳԴ որովայնամոլութիւն
49 ԲԳԴ պոռնկութիւն
50 ԲԳ արծաթսիրութիւն
51 ԲԵ փրփմութիւն
52 ԲԵ բարկութիւն
53 ԲԵ ձանրութիւն
54 ԳԶ եւթներորդ
55 ԳԵ սնափառութիւն
56 Զ ութերորդ
57 Ա > են

58 ԲԳ > առաքինութիւնն եւ չարութիւնն որակք են հոգւոյ, հմմտ. Դաւիթ Անյաղթ, Երկեր, թարգմանությունը, առաջաբանը եւ ծանոթագրությունները Ս. Ս. Արեւշատյանի, Երեւան, 1980, էջ 167:
59 Զ առաքինութիւն
60 ԱԵԶ > ամենայն, Գ ~ ամենայն առաքինութիւնն
61 Դ > որպէս, Զ իբրեւ
62 Գ սպիտակըն զի] որպէս սպիտակ քանզի
63 ԴԶ չարութիւն
64 ԲԴԵ որակք, Զ որպէս
65 Դ բաժակի
66 ԲԳԵ որոշի, Զ փարորոշի
67 ԲԳ յԳ
68 Զ Տեառն
69 ԲԴԶ արծաթսիրութիւն
70 ԲԵԶ փրփմութիւն
71 Գ > փրփմութիւնն եւ
72 ԲԴԵԶ սրփմփութիւն
73 ԲԴԵԶ ձանձրութիւն
74 ԲԴԵԶ ամբարփաւանութիւն
75 Դ նորասնափառութենէ
76 Բ Եւաքրեայ
77 ԲԳԴ վերայգրեցաք
78 Գ առաքինութիւն
79 Գ երկորդ
80 ԲԳ ցանգութիւն
81 Զ առաքինութիւնն

թիւնն[82] է, իսկ ցասմնականին[83] հեզութիւնն[84] է եւ արիութիւնն[85], իսկ ցանկականին[86] ողջախոհութիւնն է[87] եւ ժուժկալութիւնն[88]: Եւ բոլոր անձին առաքինութիւնն[89] է արդարութիւնն[90], եւ ազատականութիւնն[91], եւ մեծահոգողութիւնն[92]:

Իսկ չարութիւն է բանականին ըստ գերազանցութեան խորամանկութիւն[93] եւ ըստ պակասութեան անզգամութիւն[94]: Եւ ցասմնատեսակին ըստ առաւելութեանն[95] յանդգնութիւն[96], եւ ըստ նուազութեան երկչոտութիւն: Եւ ցանկականին[97] գեղխութիւն[98] եւ շռայլութիւն ըստ անչափութեան: Եւ[99] ըռըշտութիւն ըստ պակասութեան է չարութիւն: Եւ բոլոր անձինն չարութիւն է առաւել քան զչափն արդարութիւն[100], եւ ըստ պակասութեան՝ անիրաւութիւն[101], եւ անազատականութիւն, եւ փոքրահոգողութիւն[102], քանզի առաքինութիւնն[103] է միջինն, եւ աւելին եւ պակասն է չարութիւն: Եւ որպէս ասացաք, չորք են առաքինութիւնք[104] Հոգւոյ՝ խոհականութիւն[105], արիութիւն, ողջախոհութիւն, արդարութիւն:

Իսկ չարութիւնն Ը.՝ Դ.[106]՝ ըստ գերազանցութեան եւ Դ.[107]՝ ըստ պակասութեան: Եւ ըստ գերազանցութեան[108] է խորամանկութիւն[109], եւ յանդգնութիւն, եւ շռայլութիւն[110], եւ աւելի քան զչարն[111]՝ գողութիւն[112]: Իսկ ըստ պակասութեան՝ անզգամութիւն, երկչոտութիւն[113], ըռըշտութիւն, անիրաւութիւն:

Այս Ը. չարութիւնս յետ յանցանացն եմուտ ի մարդկային բնութիւնս, որ են[114] որովայնամոլութիւնն[115] եւ այլքն[116], զոր[117] հանդերձեալ եմք մի ըստ միոջէ[118] ասել շնորհաւք Հոգւոյն եւ զաւրութեամբ:

Եւ յառաջագոյն վասն որկորստութեանն[119] ասասցուք, զի նա է աղբիւր[120] ամենայն ախտից, զի ամենայն մահու մեռեալք ի սմանէ կատարեցան եւ նախքան զամենայն Ադամ, քանզի պատուիրեաց նմա Տէր Աստուած եւ ասէ. «Յամենայն ծառոց, որ ի դրախտի այդր է՝ ուտելով կերիցես, բայց ի ծառոյն գիտութեան բարւոյ եւ չարի մի՛ ուտիցէք[121]» (Ծննդ. Բ. 16-17)*: Եւ նա, որկրաժետութեամբ[122] թողեալ զամենայն ծառս դրախտին, եկեր ի հրաժարեցուցեալ[123] պտղոյն, եւ մահու վիճակեցաւ իւրովք ծննդովքն[124]: Իսկ Ենովք պահաւք եւ ժուժկալութեամբ յանմահութիւն փոխեցաւ, եւ հաւատովք յաղթող գտաւ բնութեան մահու վճռին հատեալ յԱրարչէն, թէ՝* «Հող էիր[125] եւ ի հող դարձցիս» (Ծննդ. Գ. 19)*, եւ կենաց կարապետ եղեւ մարդկայինս ազգի[126]:*

Իսկ յաւուրս Նոյի որովայնամոլութեամբ «ուտէին, ըմպէին[127], կանայս առնէին եւ արանց լինէին» (Մատթ. ԻԴ. 38)*: Եւ ի մտանելն[128] Նոյի ի տապանն՝ եկն ջրհեղեղն եւ կորոյս զամենեսեան: Եւ Նոյ, որ պա-*

---

82 Գ խորհեմութիւնն
83 ԲԴԵԶ ցասմնատեսակին
84 Գ հեզութիւն
85 ԲԳԴԵԶ արիութիւն
86 Դ ցասմնականին
87 ԲԳ > է
88 ԲԳԴԵԶ ժուժկալութիւն
89 ԲԳԴԵԶ առաքինութիւն
90 Գ արդարութիւն
91 Գ ազատականութիւն
92 ԳԴ մեծահոգողութիւն
93 ԲԳԴ անզգամութիւն
94 ԱԲԳԴԵ > եւ ըստ պակասութեան անզգամութիւն
95 ԲԳԴԵԶ առաւելութեան
96 Դ երկչոտութիւն
97 Բ ցանգականին
98 ԳԶ զեխութիւն
99 Ա > եւ
100 Ա արդարութեան
101 Գ անիրաւութիւնն
102 Գ փոքրահոգողութիւնն
103 ԲԴԶ առաքինութիւն
104 Ա առաքինութիւն
105 Գ + եւ
106 Զ չորս
107 Զ չորս
108 Ա > եւ Դ. ըստ պակասութեան: Եւ ըստ գերազանցութեան

109 Գ խորամանգութիւն
110 Ա > եւ շռայլութիւն
111 ԱԴԵԶ զչափն
112 ԱԴԵԶ արդարութիւն
113 Գ երկչօտութիւն
114 Ա է
115 Գ որովայնամոլութիւն
116 ԲԴ այլք
117 ԳԴ զօր
118 Գ միոչէ
119 ԱԳ որկորստութեան
120 Ա աղբեր, Ե աղբեւր
121 ԱԵ ուտիցէս, ԴԶ ուտիցես
122 Ա որկրաժշտութեամբ, ԳԴԵԶ որկորաժետութեամբ
123 Բ հրախարեցուցեալ, Գ հրախառնեցուցեալ
124 Ա ծնովք
125 Դ է իբրեւ] էիր
126 Բ մարդկայիս ազգիս, ԴԵԶ մարդկային ազգիս] մարդկայինս ազգի
127 Գ ըմբէին, Ե ընպէին
128 ԲԴ մտելն, Ե մտանել

հեաց զսրբութիւն եւ զկուսութիւն Շ.[129] *ամ եւ հրամանաւն Աստուծոյ ամուսնացաւ եւ ծնաւ երիս որդիս եւ շինեաց զտապանն, նա միայն ապրեցաւ տամբ իւրով, եւ այլքն*[130] *ամենայն կորեան ի ջուրցն*[131] *հեղեղէ վասն զեղխութեան*[132] *եւ պոռնկութեան*[133]*: Գինին Նոյի անձեւութեան*[134] *պատճառ եղեւ եւ Քանանու անիծից: Եւ սոդոմայեցւոցն*[135] *կիզումն երկնատեղեաց բոցովն վասն փափկութեանն եղեւ, որպէս ասէ Եզեկիէլ*[136] *մարգարէ Իսրայէղի*[137]*, թէ՝* «Այս է անաւրէնութիւն Սոդոմայ[138] քեռ քո. ամբարտաւանութիւն[139] ի լիութեան[140] հացի եւ յղփութեան[141] գինւոյ՝ փափկանայր ինքն եւ դստերք իւր: Եւ ձեռն յաղքատն եւ ի տնանկն ոչ կարկառէին[142], մեծամտէին եւ գործէին անաւրէնութիւնս առաջի իմ, իբրեւ զայն տեսի՝ բարձի զնոսա» (Եզեկ. ԺԶ. 49-50)*: Եւ Տէրն*[143] *յԱւետարանն ցուցանէ զկործանումն*[144] *Սոդոմայ*[145] *վասն որովայնամոլութեան*[146] *եղեալ, քանզի ասէ, թէ՝* «Յաւուրսն Ղովտայ ուտէին, ըմպէին[147], գնէին, վաճառէին, տնկէին, շինէին» (Ղուկ. ԺԷ. 28)*: Եւ յորում աւուր ել Ղովտ ի Սոդոմայ*[148]*, տեղեաց հուր եւ ծծումբ յերկնից*[149] *եւ կորոյս զամենեսեան, քանզի ե՛ւ Ղովտ արբեցաւ, ե՛ւ զանասելի գործսն գործեաց: Եսաւայ կորուստ*[150]*, Իսրայէղի*[151] *սատակումն, որդւոցն Ահարոնի*[152] *կիզումն, Զամբրէի*[153] *մահ*[154] *եւ*[155] *Հերովդէի որոգայթ ըմբռնելով*[156] *երգմամբ*[157]*՝ ի գլխատումն Կարապետին եւ ի կորուստ անձին իւրոյ. չափաւորութիւնն եղեւ պատճառ ամենեցուն սոցա:*

Իսկ պահքն եւ[158] *ժուժկալութիւնն աստուածատես գործ է: Մովսէս, պահելով*[159] *զԽ.*[160] *տիւ եւ զԽ.*[161] *գիշեր*[162]*, ետես զԱստուած*[163] *եւ էառ զերկուսին*[164] *տախտակսն՝ գրեալ մատամբն Աստուծոյ: Եղիա, նոյն չափովն*[165] *պահելով*[166]*, ետես զԱստուած եւ հրեղէն կառաւք վերացաւ յերկինս: Դանիէլ եւ երեք*[167] *մանկունքն պահաւք*[168] *սանձեցին զբերանս առեւծուցն*[169] *եւ զհուրն շիջուցին: Ղազար, որ ցանկայր փշրանաց սեղանոյ*[170] *մեծատանն, ի գոգն Աբրահամու*[171] *զուարճանայր, եւ մեծատունն պապակեաց*[172] *ի բոց հրոյն կաթիլ*[173] *միոյ ջրոյ կարաւտանայր*[174]*, եւ ողորմածն Աբրահամ*[175] *ոչ տայր:*

Յաղագս որովայնամոլութեանն[176] *ամենայն մարգարէքն*[177]*, եւ Տէր մարգարէից, եւ առաքեալքն, եւ ամենայն սուրբք զգուշացուցանեն՝ երբեմն խրատեն, երբեմն վա՛յ տան եւ ողբան, եւ երբեմն սպառնան արբեցողացն եւ մարմնասիրացն: Եւ նախ Մովսէս ասէ.* «Գուցէ յորժամ ուտիցես եւ յագեսցիս[178], եւ տունս գեղեցիկս շինեսցես եւ բնակեսցես ի նմա, եւ բազմանայցէ արջառ[179] եւ ոչխար[180] քո[181], եւ ոսկի, եւ արծաթ, եւ ամենայն որ ինչ քո է, եւ հպարտանայցես

129 Զ հինկ հարիւր
130 ԲԴ այլք
131 Բ ջուցն, ջուրց
132 ԳԴԵ զեխութեան, Զ զեխութեանն
133 Զ պոռնկութեան
134 Գ գինին
135 Գ սոդոմայեցւոց, Ե սոդովմայեցւոցն
136 Ա Եզէկիէլ
137 Գ Իսրայէլի
138 Գ Սոդոմ, Ե Սոդովմայ
139 Ե անբարտաւանութիւն
140 Ե լիութիւն
141 ԱԵ յղփութիւն, Բ յի յղփութեան, ԳԴ յղբութեան
142 Ա կառկառէին
143 ԲԴ տէր
144 Ե զկործանում
145 Ե Սոդովմայ
146 Զ որովայնամոլութեանն
147 ԱԵԶ ընպէին, Գ ըմբէին
148 Ե Սոդովմայ
149 Գ ի յերկնից
150 Ե կորուստն
151 Գ Իսրայէլի
152 Գ Ահարօնէ, Զ Ահարովնի
153 ԲԴԵԶ Զամբրէ
154 ԳԵ մահն
155 ԲԳԵԶ > եւ

156 Ա ըմբռնելով
157 ԳԴԵԶ երգմամբն
158 Դ > եւ
159 ԲԳԴ > պահելով
160 ԵԶ զքառասուն
161 Զ զքառասուն
162 Գ + պահեաց
163 Գ ~ զԱստուած ետես
164 Դ զերկուսին
165 Գ չափ
166 ԱԳ պահելովն
167 ԲԳ գ.
168 ԲԳԶ պահաւքն
169 ԲԴԵԶ առիւծուց, Գ առիւծոցն
170 ԱԲԳԴ > սեղանոյ
171 Զ Աբրայամու
172 Դ փափագէր, Ե փափագեաց, Զ փափկակեց
173 Զ կաթի
174 ԲԳ > եւ մեծատունն... ջրոյ կարաւտանայր
175 Զ Աբրայամ
176 ԲԳ որովայնամոլութեան
177 ԲԴԶ մարգարէք
178 Գ յագեց
179 Ե առջառ
180 ԱԵԶ > եւ ոչխար
181 ԴԶ > քո

ի սրտի քում եւ մոռասցիս զՏէր Աստուած քո» (Բ Աւր. Ը. 12-13)***: Եւ դարձեալ ասէ.*** «Եկեր Յակոբ[182] եւ յագեցաւ, եւ անզուշեաց[183] սիրելին[184]. զիրացաւ, ստուարացաւ[185], լայնացաւ, եթող զՏէր Աստուած՝ զԱրարիչն[186] իւր եւ յետս[187] եկաց յԱստուծոյ Փրկչէ[188] իւրմէ» (Բ Աւր. ԼԲ. 15)***: Եւ Սողոմոն[189] ասէ՝ խրատելով[190].*** «Մի՛ լինիր արբեցող[191] եւ մի՛ ձկտիր ընդ հանգանակողս[192] մսոյ վաճառաց, քանզի ամենայն արբեցող[193] եւ բոզանոց աղքատասցի եւ զգեցցի[194] պատառատուն ամենայն քնէած[195]» (Առակ. ԻԳ. 20-21)***: Եւ յետ սակաւու[196] ասէ.*** «Ո՞ւմ է վայ, ո՞ւմ[197] խռովութիւնք[198], ո՞ւմ[199] դատաստանք, ո՞ւմ դժնդակութիւնք եւ վարանք[200], ո՞ւմ[201] վէրք տարապարտուց, ո՞յր[202] են կապուտակ ականողիք[203]: Ո՞չ ապաքէն այնոցիկ[204], որ յամենն[205] ի գինւոջ[206] եւ դիտենն[207] ուր գինարբուք լինիցին»: (Առակ. ԻԳ. 29-30)***: Եւ ասէ[208].*** «Մի՛ արբենայք գինով, այլ խաւսեցարուք ընդ մարդս արդարս: Ապա թէ ի տաշտս եւ ի[209] բաժակս արձակեսցես[210] զաչս քո, յետոյ շրջիցիս[211] մերկագոյն եւս քան զսանդիտառն: Եւ ի վախճանի իբրեւ զաւձահար տարածանիցիս, եւ իբրեւ իժի թիւնք[212] սփռեսցին» (Առակ. ԻԳ. 31-32)***: Եւ մարգարէն Եսայի[213] ասէ.*** «Վա՛յ այնոցիկ, ոյք յառնեն[214] ընդ առաւաւտս եւ զհետ լինին ցքոյն[215], որ երեկանան[216] ի նմին, զի գինին անդէն զնոսին իսկ[217] այրէ: Փողովք, եւ[218] թմբկաւ[219], եւ քնարաւ, եւ երգովք[220] զգինին ըմպեն[221] եւ ի գործս[222] Տեառն ոչ հային, եւ զգործս[223] ձեռաց Նորա ոչ առնուն ի միտ» (Ես. Ե. 11-12)***: Եւ յետ սակաւուց ասէ.*** «Վա՛յ հզաւրացդ ձերոց, որ ըմպեն[224] զգինին[225], եւ իշխանացդ, որ խառնեն[226] զցքին» (Ես. Ե. 22)***: Եւ Ինքն Տէրն[227] ասէ.*** «Վա՛յ ձեզ, որ յագեալդ էք, զի քաղցիցէք» (Ղուկ. Զ. 25)***: Եւ առաքեալն Պաւղոս ի Փիլիպեցւոց թղթին[228] ողբայ զնոսա եւ ասէ.*** «Բայց արդ եւ լալով իսկ ասեմ զթշնամեաց խաչին Քրիստոսի, որոց կատարածն[229] կորուստ է[230], որոց աստուած որովայնն[231] իւրեանց է, եւ փառք՝ ամաւթն[232] իւրեանց» (Փիլ. Գ. 18-19)***: Եւ ի Հռոմայեցւոց[233] թղթին[234] ասէ.*** «Մի՛ անառակութեամբ եւ արբեցութեամբ, մի՛ խառն անկողնաւք[235] եւ պղծութեամբ» (Հռոմ. ԺԳ. 13), ***զի արբեցութեանն խառն անկողինն[236] է լծակից[237], զի բազում խուիւ մեծ բոց արձակէ: Եւ յոլովութիւն կերակրոց բորբոքէ զհուր ցանկութեան[238] եւ սաստկէ զհոգին այրմամբ ախտին եւ ի հուր գեհենին արկանէ: Ի պակասել[239] փայտի[240] չիջանի հուր[241], եւ ի նուազել կերակրոց սպառին ախտք: Ի կորդացեալ եւ[242] ի խոպանացեալ[243] երկիր փո00F5շ եւ տատասկ բուսանի եւ ի***

182 ԵԶ Յակովբ
183 Զ անզուշնեաց
184 ԲԳ զսիրելին
185 Գ ստուարացոյ
186 Բ զԱրարիչ
187 Բ յետ
188 Դ Փրկչէն
189 Զ Սողովմոն
190 ԲԳԴԵԶ խրատ տայ ասելով] ասէ խրատելով
191 Գ արբեցող
192 ԱԴԶ հանկանակողս
193 ԳԵ արբեցող
194 Ե զգեցի
195 ԱԲԳԴԵ քնած
196 ԲԳ սակաւ
197 ԲԳԴ + է
198 Գ խռովութիւնք
199 ԲԳ ումն
200 ԲԳ > ում դժնդակութիւնք եւ վարանք
201 ԲԳ ումն
202 Ա ումր, Ե ում
203 ԱԵ անողիք, Դ անկողինք
204 ԱԵ > այնոցիկ
205 Գ ամեն, Դ յամէնն
206 ԲԳ գինի
207 Գ դիտեն
208 ԲԳԴԶ + թէ
209 Ա > ի
210 ԴԵԶ արձակիցես
211 Ա շրջեսցիս
212 Ա թունք
213 Ա > Եսայի

214 Գ առնեն
215 Գ քցոյն
216 Ա եկանան, ԲԴԶ երեկանանն
217 ԲԳԴԵԶ ~ իսկ զնոսին
218 ԲԴ > եւ
219 Գ թմպկաւ
220 Գ երգօք
221 ԱԵ ընպեն, Գ ըմբեն
222 ԱԲԳԵ գործ
223 Բ գործս
224 ԱԵ ընպեն, ԳԴ ըմբեն
225 Գ զգինի
226 Գ խառեն
227 Բ Տէր
228 Գ թղխտին
229 Ե կատարած
230 Բ ~ է կորուստ, Գ > է
231 ԱԲԳԴ որովայն
232 Գ ամօթիւքն
233 Ե Հռովմայեցոց
234 Ա թխթին, Բ թխտին, Գ թղխտին
235 Դ անգողնաւք
236 ԳԴ անկողին
237 Գ լծակից է նորա] է լծակից
238 Բ ցանգութեան
239 Գ պակասելն
240 Բ փայտ, Գ փայտին
241 Գ հուրն
242 ԲԳ > եւ
243 ԲԳ > ի խոպանացեալ

միտս որովայնամոլից խորհուրդք չար ցանկութեան[244] *եւ պոռնկութեան ծնանի եւ սնանի.* «Ոչ է մարթ[245] աղպաղպին պեղտոյ ջուր[246] քաղցր բղխել[247]» (Յակ. Գ. 12) *եւ ոչ գեղխից*[248] *եւ յարբեցողաց*[249] *մտաց*[250] *խորհուրդս բարիս ծնանել: Մէգ*[251]*, եւ մառախուղ, եւ ամպ ծածկէ զճառագայթս արեգականն*[252]*, եւ գոլոշիք*[253] *ըմպելեաց*[254] *եւ խորտկաց խաւարեցուցանէ*[255] *զլուսաւորութիւն մտաց:*

Բերան[256] *դուռն*[257] *է ընդ որ մտանէ մահկանացու կերակուրն եւ ելանէ անմահ բանն: Եւ որպէս պահես զբերանդ ի պահս ի կերակրոց*[258]*, նոյնպէս եւ զլեզուդ*[259] *ի չար բանից պահեա՛՝ ըստ մարգարէին, որ ասէ.* «Լռեցո՛ զլեզու քո ի չարութենէ, եւ շրթունք քո մի՛ խաւսեսցին[260] զնենգութիւն» (Սաղմ. ԼԳ. 14): «Զի որ բանիւ ոչ յանցանէ, նա՛ է մարդ կատարեալ» (Յակ. Գ. 2)*, որպէս ասէ Յակոբոս*[261] *Տեառնեղբայրն, զի մարդն տաճար է Աստուծոյ՝ ըստ առաքելոյ* (տե՛ս Ա. Կորնթ. Գ. 16, Բ. Կորնթ. Զ. 16)*:*

Եւ է. դրունք են[262] *այսմ տաճարի է.*[263] *զգայարանքն, եւ ձայնն, եւ սերականն, եւ թէ*[264]*՝ «Զամենայն դրունսն*[265] *զգուշութեամբ պահես, եւ զմի*[266] *դուռն անփոյթ առնես»: Զամենայն գանձն, որ կայ ի տունն, հանել կարէ գողն ընդ այն մի*[267] *դուռն*[268]*, եւ ոչինչ աւգուտ է*[269] *այլոց*[270] *փակելն: Վասն որոյ պարտ է զամենայն դրունսն զգուշութեամբ փակել եւ բանալ. սիրելեացն բանալ*[271] *եւ թշնամեացն*[272] *փակել*[273]*, այսինքն է՝ զակն պահել յարատ*[274] *հայելոյ, եւ զականջն խնուլ ի չար բանից լսողութենէ*[275]*, եւ զհոտոտելիսն՝ յանուշահոտութենէ*[276]*, եւ զլեզուն՝ ի չար խաւսելոյ, եւ զշաւշափելիքն՝ ի վնասակար շաւշափմանէ, զի շաւշափումն է դուռն*[277] *եւ մուտ ի մեղքն*[278]*: Զի որպէս Եւայ լուաւ ականջովն յաւձէն, թէ ուտես ի ծառոյն աստուածանաս, եւ հաւանեցաւ, բայց ոչ մերկացաւ*[279] *եւ ետես*[280] *աչաւքն, զի գեղեցիկ էր ծառն ի տեսանել, եւ քաղցր ի կերակուր, եւ հոտոտելեաւքն էառ զհոտ պտղոյն եւ ոչ վնասեցաւ: Իսկ յորժամ շաւշափեաց ձեռաւքն եւ եհատ զպտուղն եւ կերաւ, առժամայն մերկացաւ ի լուսոյն:*

Այսպէս ամենայն մեղք ընդ շաւշափելիքն մտանէ ի մարդն, զի թէ տեսանես միս եւ լսես զանունն[281] *եւ զհոտն առնուս, ոչ լուծանի պահքն, մինչեւ բերանովդ շաւշափես եւ ուտես: Այսպէս ամենայն մեղաց դուռն շաւշափելիքն է, նոյնպէս ձայնին եւ սերականին*[282] *մուտն է*[283] *ի մեղս: Եւ յորժամ պահես ի կերակրոց*[284] *զբերանդ, նոյնպէս եւ*[285] *զամենայն զգայութիւնդ պահեա՛: Եւ այն է ճշմարիտ պահք, որպէս յառաջագոյն ասացաք, քանզի որ զմի պատուիրանն*[286] *պահէ, զամենայնն*[287] *պահէ, եւ որ զմին*[288] *լուծանէ, զամենայնն*[289] *լուծանէ: Զի որպէս ոսկի շղթայք*[290] *ի մի-*

244 ԲԳ ցանկութեան, հմմտ. Վարք հարանց, էջ 642:
245 Գ մարդ] է մարթ, Զ մարդ
246 Գ պեղց ջուրք] պեղտոյ ջուր
247 ԲԳ բժել
248 ԳԴԶ զեխից
249 ԲԵ արբեցաւղաց, ԳԴԶ արբեցողաց
250 ԱԵ > մտաց
251 Ե մեգք
252 ԲԴԵԶ արեգական
253 Գ գոլոշիկ
254 Ա ընպելեաց, Գ ըմբելեաց
255 Գ խաւարեցուցանէ
256 ԳԶ բերանն
257 Բ դուռ
258 Գ ի պահոց կերակոյ] ի պահս ի կերակրոց
259 ԱԳԴԵ զլեզուդ
260 Բ խաւսեսցին
261 ԲԵԶ Յակովբոս
262 ԲԳԵԶ ~ են դրունք
263 Զ Ե.
264 ԲԳԶ եթէ
265 Գ դրունս
266 ԲԳԴ մի
267 Գ մին
268 Դ դուռնն
269 ԲԳ աւգտէ] աւգուտ է
270 ԲԳԴԵԶ այլոցն

271 ԲԳ > սիրելեացն բանալ
272 Գ ընդդէմ
273 Գ + եւ ընդ բարեկամին բանալ
274 ԲԳԴԵԶ ի յարատ
275 Գ լսելոյ, ԴԵԶ լսելութենէ
276 Գ յանուշահոտութենէ
277 Գ <է>
278 Գ մեղքնն
279 Գ մերկացոյ
280 Գ բայց ոչ] եւ եպես
281 Բ զանուն
282 Դ սէրականին
283 Զ մուտ նայէ] մուտն է
284 Գ կերակրոյ
285 ԲԳԴԵԶ > նոյնպէս եւ
286 Բ պատուիրան
287 ԴԶ զամենայն
288 ԳԴԵ զմինն
289 ԴԶ զամենայն
290 Ե շղխթայթք

մեանս[291] յեռեալ են առաքինութիւնքն[292] եւ ոչ անջատին ի միմեանց, որպէս ասէ առաքեալն Պաւղոս, թէ՝ «Ամենայն աւրէնք ի մի բան կատարին. սիրեսցես զընկեր քո իբրեւ զանձն քո» (Գաղ. Ե. 14)*:* ***Եւ Յակոբոս[293] ասէ.*** «Որ ոք զամենայն աւրէնսն[294] պահիցէ եւ միով իւիք ինչ[295] գթիցէ, եղեւ ամենայն աւրինացն պարտական[296]։ Զի որ ասաց, թէ՝ մի՛ սպանանիցես[297], ասաց թէ՝ մի՛ շնայցես, զի եթէ[298] սպանանիցես ո՛չ՝ բայց շնայցես, եղեր յանցաւոր աւրինացն[299]» (Յակ. Բ. 10-11)*:* ***Այսպէս եւ չար չղթայքն մեղաց ի միմեանս ընդելուզեալ են, զի նախ որկրամոլութիւնն է, եւ զկնի նորա պոռնկութիւնն[300], եւ այլքն[301] ամենայն մի ըստ միոջէ, յորմէ փրկեսցէ զմեզ Քրիստոս եւ հասուսցէ[302] զմեզ յարքայութիւնն[303] Իւր, որ յերկինս է, որում փառք ընդ Հաւր եւ Սուրբ Հոգւոյն[304], այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:***

ՆՈՐԻՆ[305] ՅԱՂԱԳՍ ՊՈՌՆԿՈՒԹԵԱՆ[306]

Երկրորդ տախտակին[307] է.[308] պատգամացն գրեալ մատամբն Աստուծոյ, է առաջինն[309] ի յԵրկրորդ[310] Աւրէնսն[311]՝ Մի՛ շնայցես (Բ. Աւր. Ե. 17)***, իսկ յԵլիցն[312] առաջինն[313] է՝ Մի՛ սպանանիցես, եւ երկրորդն[314]՝ Մի՛ շնայցես[315]*** (Ելք Ի. 13-14)***, զի ցուցցէ[316], թէ շնութիւնն[317] եւ սպանութիւնն[318] ազգակից են միմեանց, զի բազում[319] սպանութիւն լինի ի շնութենէ, զի պոռնկին[320] եւ ոչ բերեն ի լոյս զմանուկն, այլ սպանանեն[321] վասն երկեղի[322] եւ ամաւթոյ: Եւ շնութիւն[323] է որ Հոգեւոր է եւ է որ մարմնաւոր:***

Հոգեւոր շնութիւնն[324] է թողուլն զԱստուած եւ պաշտելն[325] զկուռս, որպէս ասէ Ովսէէ[326] ի դիմաց Աստուծոյ Իսրայէղի, որք թողին զԱստուած եւ պաշտեցին զկուռսն, թէ՝ «Դատեցարո՛ւք ընդ մաւր ձերում, դատեցարո՛ւք, զի նա ոչ է[327] իմ կին, եւ ես ոչ եմ այր նորա. եւ բարձից զպոռնկութիւն նորա յերեսաց[328] իմոց, զի շնութիւն նորա միջոյ ստեանց իւրոց» (Ովս. Բ. 2)***. վասն կռապաշտութեանն[329] ասէ: Եւ Երեմիա[330] ասէ.*** «Շնայր ընդ փայտի եւ ընդ քարի» (Երեմ. Գ. 9)***, զի կուռքն փայտեղէն եւ քարեղէն[331] պատկեր էր[332], որ պաշտէին. շնութիւն զայն կոչէ[333]: Եւ դարձեալ՝ Հոգեւոր շնութիւն է, որ մտաւքն շնայ՝ ըստ Տեառն, որ ասէ.*** «Որ հայի ի կին առ ի ցանկանալոյ[334] նմա, անդէն շնացաւ ընդ նմա[335] ի սրտի իւրում» (Մատթ. Ե. 28)*:*

Իսկ մարմնաւոր պոռնկութիւնն՝ յաւքնագլուխ[336] է[337], քանզի[338] է որ բնական է եւ է որ արտաքոյ բնութեան[339]: Բնական է, որ ընդ կնոջ շնայ, եւ արտաքոյ բնութեան[340] է արուագիտութիւնն[341], անասնամոլութիւնն[342], մծղնագործութիւնն[343], որ առաւել է քան զամենայն

291 ԲԳԴ միմեանց
292 Գ առաքինութիւնք
293 ԲԵԶ Յակովբոս
294 Գ օրէնս
295 ԲԳ > ինչ
296 Զ պարտապան
297 Գ սպանիցես
298 Զ թէ
299 Գ Աստուծոյ
300 Գ պոռնկութիւն
301 Դ այլք
302 ԱԲԳԴԵ զերծուսցէ
303 ԲԴ յարքայութիւն
304 Գ Հոգւոյդ
305 ԲԳԴԵ + Կիրակոս վարդապետի
306 ԲԴ շնութեան, Գ յաղգս ապաշխարութեան] յաղագս պոռնկութեան
307 Գ տախտակն
308 ԲԳԴԵ Ե., Զ հինգ
309 ԲԳԴԶ առաջին
310 ԲԳ երկրորդ] ի յերկրորդ
311 Գ օրէնս
312 ԴԶ ի յԵլիցն
313 ԲԳԴԵԶ առաջին
314 Զ երկրորդ
315 ԲԳԴԶ շնայցես
316 Գ ցուցէ
317 Գ շնութիւն
318 ԲԳԴ սպանութիւն
319 Բ բում
320 Գ պոռնկին
321 Դ սպանեն
322 Ե երկիղի
323 ԲԴԵ շնութիւնն
324 ԲԳԴԶ շնութիւն
325 ԱԳ պաշտել
326 ԱԵ > Ովսէէ
327 ԲԳ > է
328 Գ երեսաց
329 Գ կռապաշտութեան
330 Ա Երէմիա, Գ Երեմիաս
331 ԱԲ > քարեղէն
332 Գ պատկերք էին] պատկեր էր
333 Գ ասէ
334 Բ ցանգանալոյ
335 ԱԵ > ընդ նմա
336 ԱԴԶ յոքնագլուխ, Գ յոգնգլուխ
337 ԱԳ > է
338 Գ քան
339 Գ > բնական է, եւ է որ արտաքոյ բնութեան
340 Գ + որ, Դ բնութիւն
341 Գ արուագիտութիւն
342 Գ անասնամոլութիւն
343 Ա մծղնագործութիւն

մեղս եւ սոդոմայեցւոց[344] հրոյն արժանաւոր[345]:

Եւ դարձեալ՝ ազգապղծութիւնն[346] սոցին նման է, զոր եւ Ովսէէ[347] մարգարէն ընդ այլ ամենայն չարեացն եւ զազգապղծութիւնն[348] ի վեր[349] դնէ ամենեցուն իբրեւ առաւել չար եւ ասէ, թէ՝ «Ո՛չ գոյ ճշմարտութիւն, ո՛չ ողորմութիւն եւ ո՛չ գիտութիւն Աստուծոյ ի վերայ երկրի: Անէծք, եւ ստութիւն, եւ սպանութիւն[350], եւ գողութիւն, եւ շնութիւն[351] հեղեալ[352] ի վերայ երկրի, զի արիւն ընդ արիւնս խառնեն[353]» (Ովս. Դ. 1-2). ***«արիւն ընդ արիւնս[354] խառնեալն[355]» զազգապղծութիւնն ասէ: Եւ ասէ, թէ՝*** «Վասն այսորիկ[356] սուգ առցէ երկիր, եւ նուազեսցի ամենայն բնակչաւք հանդերձ, եւ գազանաւք անապատի, եւ սողնաւք[357] երկրի, եւ թռչնաւք[358] երկնից, եւ ձկունք ծովու պակասեսցին: Զի ոչ ոք իցէ, որ դատիցէ եւ յանդիմանիցէ» (Ովս. Դ. 3-4)*:* ***Զի ազգապղծութիւնն հանապազ պոռնկութիւն է եւ ոչ ամուսնութիւն եւ աշխարհի աւերումն[359], քանզի*** «զամենայն մեղս, զոր[360] գործէ մարդ, արտաքոյ մարմնոյ իւրոյ է: Իսկ որ պոռնկին՝ ի[361] յիւր[362] մարմին մեղանչէ»,- ***ասէ առաքեալն[363]*** (Ա. Կորնթ. Զ. 18)*:* ***Եւ դարձեալ ասէ.*** «Ո՛չ գիտէք եթէ մարմինք ձեր անդամք են Քրիստոսի» (Ա. Կորնթ. Զ. 15)*:*

Արդ, առեալ զանդամս Քրիստոսի[364]՝ առնիցեմք անդամս պոռնկի՞[365], քա՛ւ լիցի: Ոչինչ սարսափելի իբրեւ զբանս զայս է. ոչ ասաց[366]՝ առեալ զանդամս Քրիստոսի՝ մերձեցուցից ի պոռնիկ[367], այլ զի՞նչ արարից պոռնկի անդամս, որ է ահաւորագոյն, ապա ցուցանէ, եթէ[368] զիա՞րդ լինի[369] այն. «Ո՛չ գիտէք եթէ[370] որ մերձենայ ի պոռնիկն, մի մարմին է» (Ա Կորնթ. Զ. 16)*,* ***զի գրեալ է յԱւրէնսն.*** «Եղիցին[371] երկոքեանն[372] ի[373] մարմին մի» (Ծննդ. Բ. 25). ***ոչ թողու ուրեմն մերձաւորութիւնն[374] երկուցն լինել յերկուս[375], այլ զԲ.-ն[376] մի՛ գործէ, զի «չնացող» կոչին երկոքին, եւ*** «շունք զարքայութիւնն[377] Աստուծոյ ժառանգել[378] ոչ[379] կարեն» (Ա Կորնթ. Զ. 9-10)*:*

Պիղծ[380] է պոռնկութիւնն[381] եւ ամենայն ախտք[382], բայց եւս առաւել արուամոլութիւնն[383] եւ անասնագիտութիւնն[384], զի թէ՝ «Որ մերձենայ ի պոռնիկն, մի մարմին է» (Ա Կորնթ. Զ. 16)*,* ***ապա որ յանասուն մերձենայ, անասուն է, որպէս ասէ մարգարէն Դաւիթ.*** «Հաւասարեաց անասնոց անբանից եւ նմանեաց նոցա» (Սաղմ. ԽԸ. 13)*:* ***Եւ առաքեալն Պաւղոս[385] ասէ.*** «Մատնեաց զնոսա Աստուած ի կարիս անարգութեան[386], զի էգք նոցա փոխանակեցին զպէտս բնականս[387] ի պէտս անբնականս: Նոյնպէս եւ արուացն, թողեալ զբնական պէտս իգութեան, բորբոքեցան ցանկութեամբք[388] իւրեանց ի միմեանս. արուք[389] ընդ արուս զխայտառակութիւն[390] գործէին[391], եւ զդարձ[392] փոխարինին, որ պարտ էր մոլորութեան նոցա՝ յանձինս իւրեանց ընդունէին» (Հռոմ. Ա. 26-27)*:* ***«Բորբոքեցան» յաճախութիւնն[393] ասէ, որպէս ասէ Յոհան Ոսկիբերանն[394]: Զորաւրինակ՝***

344 ԳԵ սոդովմայեցոց
345 Բ ժառանգօր, Գ ժառանգորդ, Դ ժառանկատր
346 ԱԲ զազգապղծութիւնն, Գ ազգապղծութիւն
347 Գ Մովսէս
348 Գ զազգապղծութիւն
349 ԲԳԴԶ վերայ
350 Ա ~ եւ սպանութիւն, եւ ստութիւն
351 ԱԵ > եւ շնութիւն
352 ԲԳԵԶ + է
353 Գ խառնակին, Դ > արիւնդ ընդ արիւնս խառնեն
354 Զ արիւն
355 ԲԴԶ խառնել
356 ԲԳԴԵԶ այնորիկ
357 Գ սողունք
358 Գ թռչունք
359 Գ սերումն, Դ աւիրումն
360 Դ որ, Ե > զոր
361 ԵԶ > ի
362 Ա իւր] ի յիւր
363 Զ առաքեալ
364 Ա <առեալ զանդամս Քրիստոսի>
365 ԲԳ Քրիստոսի
366 ԱԵ > ասաց
367 Գ պոռնիկն
368 ԴԶ թէ
369 ԲԳ լինիցի
370 ԴԶ թէ
371 ԲԳԴԶ + ասէ
372 ԲԳ երկոքեան, Ե երկոքին
373 ԴԶ > ի
374 Գ մերձաւորութիւն
375 ԲԳԴԵԶ երկուս
376 ԱԴԵ զԲ., Գ զերկուն, Զ զերկուսն
377 ԲԳ զարքայութիւն
378 Ա ժառանկել
379 Գ ~ ոչ ժառանգել
380 ԲԳԴԵ պեղծ
381 Գ պոռնկութիւն
382 Բ ախտքս
383 ԳԴԵԶ արուամոլութիւն
384 Բ անասնայգիտութիւն, ԳԴԵԶ անասնագիտութիւն
385 Գ Պողոս
386 Գ անարգութիւն
387 ԲԳ բնական
388 ԲԳ ցանգութեամբք
389 Դ արուգ
390 Գ զխայտարակութիւն
391 Գ գործէէին
392 ԲԳԴ դարձեալ
393 ԲԴԶ զյաճախութիւնն, Գ զյաճախութիւն
394 ԲԳԴ Ոսկէբերան, Զ Ոսկիբերան, հմմտ. Творение иже во святых отца нашего Иоанна Златоуста, Архиепископа Константинопольского, СПБ, 1903, Т. 9, էջ 516-520:

եթէ ոք[395] թողու զկերակուր, եւ հող եւ ուտիճ[396] ուտիցէ, եւ զջուր թողեալ[397]՝ տիղմ ըմպիցէ[398], այսպէս եւ նոքա արտաքոյ բնութեան[399] եռային[400]: Եւ ուստի՞ եղեւ անժուժկալութիւնս այս՝ յԱստուծոյ[401] ի ձեռաց թողլոյն: Եւ ի ձեռաց[402] թողուլն[403] ոչ այլ ուստէք լինի, բայց ի չար մտաց նոցա. «Արուք ընդ արուս զխայտառակութիւն[404] գործէին» (Հռոմ. Ա. 27), գործ իսկ արարին զմեղսն, զի ոչ ցանկութիւն[405] ասաց տիրապէս, քանզի եւ զբնութիւնն իսկ[406] թշնամանեցին[407] եւ զաւրէնսն առ ոտն հարին: Աստուած զայրն եւ զկինն մի[408] մարմին արար, եւ սատանայ զմինն[409] յերկուս[410] բաժանեաց: Զնոյն զայր[411] եւ զկին[412] զերկոսեանն ընդ միմեանց զինեաց սատանայ՝ կանայք զկանայս թշնամանել, եւ արքն[413] միմեանց հակառակ յառնէին որպէս սողոմայեցիքն[414], եւ զդարձ[415] փոխարինին, որ պարտ էր մոլորութեանն[416] նոցա, յանձինս իւրեանց ընդունէին: Զհուրն յերկնից ընդունէին[417]՝ անձրեւեալ հանդերձ ծծմբով[418], զի չար էր[419] արուագիտութիւնն[420] քան զմարդասպանութիւնն, զի մարդասպանն զհոգին ի մարմնոյն բաժանէ, զոր Արարիչն դարձեալ վերստին նորոգէ: Եւ արուագէտն զհոգին եւ զմարմինն[421] կորուսանէ՝ զիւրն[422] եւ զգործակցին իւրոյ եւ անշէջ հրոյն եւ գեհեննին[423] մատնէ[424]. «Ուր հուրն ո՛չ շիջանի, եւ որդն ո՛չ մեռանի» (Մարկ. Թ. 47), զի չէ՛ եւ չէ՛ իսկ մեղք ծանրագոյն քան զարուագիտութիւնն:

Եւ որ կամի Աստուծով ազատիլ ի պոռնկութենէ եւ ի[425] յարուագիտութենէ, թէ[426] աշխարհական է՝ աւրինաւքն[427] Աստուծոյ[428] ամուսնասցի, զի «պատուական է ամուսնութիւն[429] եւ սուրբ են անկողինքն,- ասէ առաքեալն,- բայց զշունս եւ զպոռնիկս[430] դատի Աստուած» (Եբր. ԺԳ. 4): Իսկ եթէ կուսան[431] է կամ կրաւնաւոր, զնիւթ[432] ցանկութեանն[433] հատցէ[434], զի նիւթ հրոյ[435] փայտ է, եւ եղէգն[436], եւ խռիւ[437], եւ ի սոցանէ[438] պակասեալն շիջանի հուր[439]: Եւ նիւթ ցանկութեան[440] բոցոյն է կերակուր[441] եւ ըմպելի[442]՝ հանդերձ զեղխութեամբ[443], եւ շռայլութեամբ, եւ հանգիստ, եւ անգործ կալն, եւ խաւսք, եւ տեսութիւն[444] կանանց, եւ սոքա[445] վառեն[446] զհուր[447] ցանկութեանն[448]: Եւ եթէ կամիս շիջուցանել զհուր ցանկութեան[449] բոցոյն, զսոսա՛ յապաւեա, քանզի ասէ «միտքն անապատի» Եւագրիոս[450], թէ՝ «Ցանկութիւնն[451] եռացեալ սոնքացեալ թարշամեցուցանէ քաղց եւ վաստակ[452]», այսինքն է՝ աշխատանք: Եւ մեկնութիւն, որ է հեռանալն[453] ի կա-

395 Գ ոչ
396 Ջ խիճ
397 Գ զջուր թողու] զջուր թողեալ
398 Գ փիղմն ըմբիցէ] փիղմ ըմպիցէ, Դ > եւ զջուր թողեալ՝ փիղմ ըմպիցէ, Ջ ընպիցէ
399 ԲԳԴԵ բնութեանն
400 ԲԴԵՋ եռացին, Գ երաին
401 Գ Ասփուծոյ
402 Դ > թողլոյն եւ ի ձեռաց
403 Ա > եւ ի ձեռաց թողուլն, Գ թողլոյն
404 Ե զխայտառակութիւնն
405 ԲԳ ցանգութիւն
406 Ե > իսկ
407 ԲԳ թշնամեցին
408 Ե > մի
409 Գ մինն
410 Բ յԲ., Դ յԲս
411 ԳԴԵՋ այր
412 ԳԴԵՋ կին
413 ԲԳ այրքն, Ե արք
414 Գ սողոմացիքն, Ե սոդովմայեցիքն
415 ԲԳԴ դարձեալ
416 ԲԳԴՋ մոլորութեան
417 ԲԳԴԵՋ > ընդունէին
418 Դ ծծմովք
419 ԲԳԴԵՋ է
420 Գ արուագիփութիւն
421 Ա զմարմին
422 Բ զիւր
423 Բ գենին
424 Գ ի մափնէ
425 ԲԳԴԵՋ > ի
426 ԲԳԴՋ եթէ
427 Դ աւրինաւք
428 Ե > Ասփուծոյ
429 ԲԳԴՋ ամուսնութիւնն
430 Գ պոռնիկս
431 Գ կուսասն
432 Գ զնիւթն
433 ԲԳ ցանգութեանն, Ե ցանկութիւնն
434 Դ հափցէէ
435 ԲԳ հրոյն
436 ԴՋ եղեգն
437 Բ խռի
438 Գ սոց, Դ սոցա
439 ԳԵ հուրն
440 Բ ցանգութեան
441 Գ կերակուրն
442 Գ ըմբելին, Ջ ըմպելին
443 ԴԵՋ զեխութեամբ
444 Դ փեսութիւնն
445 Դ նոքա
446 Գ վարեն
447 Ջ զհուր
448 Բ ցանգութեանն, ԳԴՋ ցանկութեան
449 ԱԵՋ բնութեան, ԲԳ ցանգութեան
450 Բ Եւաքրիոս
451 ԲԳ զցանգութիւն, Դ ցանկութիւն, ԵՋ զցանկութիւն
452 Ջ վասփակք, Եւագր Պոնփացի, էջ 31:
453 ԲԳԴԵ հեռանալ

նանց, եւ ի մանկանց[454], եւ ի խաւսից նոցա, զի ասէ Հայրն Նեղոս, թէ՝ «Իւղ[455] լուցանէ[456] զլապտեր Հրոյ, եւ զարծարծումն ցանկութեանց[457] բորբոքէ[458] խաւսք կանանց»[459]: Իսկ Սողոմոն[460] զբազմապատիկ որոգայթս կանանց ասէ, եթէ[461]՝ «Մոլորեցոյց զնա[462] բազում խաւսիւք, եւ խեղդիւք շրթանց իւրոց վարանեաց զնա[463], եւ նա գնաց զկնի նորա յիմարեալ[464]՝ իբրեւ զարջառ[465] ի սպանումն, եւ իբրեւ զշուն պոռամբ կամ իբրեւ զեղջերու[466] հարեալ նետիւ ի լերդակողմն[467]. եւ փութայ իբրեւ զհաւ ի ծուղակս[468], եւ ո՛չ[469] գիտէ եթէ զհոգին հալածական փանիցի» (Առակ. Է. 21-23)***: Եւ խրատ տայ եւ ասէ.*** «Արդ, լո՛ւր ինձ[470], որդեա՛կ[471], եւ անսա՛ բանից բերանոյ իմոյ: Մի՛ խոտորեսցի սիրտ քո ի ճանապարհս նորա, եւ մի՛ մոլորիցիս[472] ի շաւիղս նորա: Զի զբազումս պապասպ արկեալ է նորա խոցոտելով[473], եւ անթիւ են սպանեալքն ի նմանէ: Ճանապարհք դժոխոց են տուն նորա, որ իջուցանեն յշտեմարանս[474] մահու» (Առակ. Է. 24-27)***: Եւ առաքեալն Պաւղոս Տիմոթէի[475] պատուիրէ, թէ՝*** «Ի մանկամարդացն[476] հրաժարեա՛, զի յորժամ խայտան զ-Քրիստոսիւ, ամուսնանալ կամին» (Ա. Տիմ. Ե. 11)***: Վասն որոյ զգուշացի՛ր, որդեա՛կ[477], զի մեծ որոգայթ են կանայք եւ որսան զմարդիկ ի կորուստ, զի թէ զԱդամ իւրն կորոյս, աւտարն զիա՞րդ ապրեցուսցէ զքեզ: Եւ թէ[478] զԴաւիթ պատրեաց կինն Ուրիայ, որ ունէր զՀոգի պետութեան եւ մարգարէութեան, որում Աստուած վկայեաց, թէ՝*** «Գտի զԴաւիթ ծառայ իմ[479] որդի Յեսսեայ[480] այր ըստ սրտի իմում, որ արասցէ զամենայն[481] կամս իմ» (Գործք ԺԳ. 22)***: Դու զիա՞րդ ապրեսցիս ի Հաղբից կանանց՝ մերձ կալով առ նոսա: Վասն որոյ փախի՛ր ի Սողոմայ[482], փախի՛ր ի Հրկիզութենէ, ի լեառն զերծի՛ր, ասէ Աստուածաբանն Գրիգորիոս[483], թէ[484] լաւ է ի Հուր մերձենալ, քան ի կին, զի ի Հրոյն վաղվաղակի ընդոստնուս եւ զգուշանաս, իսկ ի կանանց խաւսից եւ ի տեսութենէ մեղկեալ ոչ կարես դիւրաւ զերծանել:***

Սողոմոն[485] յԱստուծոյ իմաստնացաւ[486] առաւել քան զամենեսեան, որ յառաջ քան զնա էին, եւ որք յետ նորա: Կանայքն յԱստուծոյ աւտարացուցին եւ ի գրկացն[487] Աստուծոյ Հանին, եւ լալի եւ ողորմելի արարին: Այլ դու զգո՛յշ[488] լեր ի կանանց եւ նախքան զամենայն յորովայնամոլութենէ, զի թէ առաքեալն Պաւղոս ճնշէր զմարմինն եւ Հնազանդեցուցանէր, ապա դու մի՛ պարարեր զմարմինդ, այլ ճնշեա՛ սանձաւք պահոց, զի մի՛ գիրացեալ եւ[489] ոռնքացեալ ընկեսցէ զՀեծեալն ի վիՀ պոռնկութեան, քանզի ասէ առաքեալն[490]. «Մի՛ պոռնկեսցուք, որպէս ոմանք ի նոցանէ եւ անկան ի միում աւուր ԻԴ. Ռ.[491]» (Ա Կորնթ. Ժ. 8)***: Եւ դարձեալ ասէ.*** «Մի՛ խաբիք. ո՛չ պոռնիկք, ո՛չ կռապարիշտք[492], ո՛չ շունք, ո՛չ իգացեալք[493], ո՛չ արուագէտք եւ այլքն[494] ըստ կարգի զարքայութիւնն Աստուծոյ ոչ ժառանգեն» (Ա Կորնթ. Զ. 9-10), ***զի Աստուած սուրբ է եւ զսրբութիւնն[495] սիրէ, քանզի ասէ Աստուած.*** «Եղերո՛ւք սուրբք, զի Ես սուրբ եմ» (Ղեւտ. ԺԹ. 2, Ա. Պետ. Ա. 16)***: Վասն որոյ ջանացարո՛ւք ընդ նեղ դուռն մտանել[496], քանզի նեղ է դուռն, եւ անձուկ[497] է[498] ճանա-***

454 Ա > ի մանկանց
455 Ե եւղ
456 ԲԳԴԶ բուծանէ
457 ԲԳ ցանգութեանց
458 Ա բորբոքումն
459 Վարք հարանց, էջ 644
460 Ե Սողովմոն
461 ԲԳ թէ
462 ԱԵ զնոսա
463 Ա զնոցա
464 Գ յիմարիլ
465 Գ զառջառ
466 Ե զեղջեւրու, Գ զեղջրու
467 Բ լերդակող մնն
468 Գ ծօղ ակն, Ե ծող ակս
469 Գ > ոչ
470 Ա > ինձ
471 Գ որդեակք, Զ > որդեակ
472 Ա մոլորեսցիս
473 Ա խոցոտել
474 ԴԵ յիշտեմարանս
475 ԲԳ Տիմոթեայ, Ե Տիմօթեայ, Զ Տիմոթիայ
476 ԱԲԳԵ մանկամարտացն
477 Գ որդեակք
478 ԲԳԴԵԶ եթէ
479 Զ > ծառայ իմ

480 Դ Յեսեա
481 Գ ամենայն
482 Ե Սոդովմայ
483 Творения иже во святых отца нашего Григория Богослова, Т. 3, Москва, 1844, էջ 289-290:
484 ԲԳԴԶ զի
485 Ե Սողովմոն, Զ + որ
486 Գ իմաստնացոյ
487 Ե զրգացն
488 ԳԴԵ զգուշ
489 Ե > եւ
490 ԴԵԶ առաքեալ
491 ԲԵ Ի. եւ ԴՌ., Դ Ի. եւ Դ. Ռ., Զ քսան եւ չորս հազար
492 Գ կրապարիշտք
493 Դ իգացեալ
494 ԱԵ յայլքն, Գ այլ
495 ԲԳ զսրբութիւն
496 ԲԴԶ ~ մտանել ընդ նեղ դուռնն, Գ > մտանել
497 Բ անձուկ, Գ արձակ
498 ԴԵԶ > է

պարհն[499], որ տանի յանախտութիւն[500], եւ նովաւ ի կեանս: Լայն է[501] դուռն, եւ արձակ ճանապարհն[502] գեղխութեան[503] եւ որովայնամոլութեան, որ տանի ի պոռնկութիւն, եւ նովաւ ի կորուստ գեհեննին[504]: Յաղագս[505] այնորիկ ասէ Տէրն. «Զգո՛յշ[506] լերուք, գուցէ ծանրանայցեն սիրտք ձեր շուայտութեամբ, եւ արբեցութեամբ, եւ հոգաւք աշխարհականաւք, եւ յանկարծակի հասանիցէ[507] ի վերայ ձեր աւրն այն, զի իբրեւ որոգայթ հասանիցէ ի վերայ ամենեցուն, որ բնակեալ են ընդ ամենայն երեսս երկրի» (Ղուկ. ԻԱ. 34-35), *զի արժանի լինիջիք զերծանել յայնմ ամենայնէ, որ լինելոցն[508] է, եւ կալ առաջի Որդւոյ Մարդոյ, եւ լսել զերանաւէտ բարբառն[509], եթէ՝* «Եկա՛յք աւրհնեալք Հաւր իմոյ, ժառանգեցէ՛ք պատրաստեալ ձեզ զարքայութիւնն ի սկզբանէ աշխարհի» (Մատթ. ԻԵ 34), *եւ փառաւորել[510] զՀայր, եւ զՈրդի, եւ զՍուրբ Հոգին, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:*

ՆՈՐԻՆ[511] ՅԱՂԱԳՍ ԱՐԾԱԹՍԻՐՈՒԹԵԱՆՆ[512]

«Արմատ ամենայն չարեաց զարծաթսիրութիւնն[513],– *ասէ առաքեալն Քրիստոսի Պաւղոս,–* որում ոմանց[514] ցանկացեալ[515] վրիպեցան ի հաւատոց եւ զանձինս արկին ընդ բազում ցաւաւք[516]» (Ա Տիմ. Զ. 10)*: Զի որպէս ծառ եթէ հատցես[517] զոստսն[518], բազում շառաւիղս[519] արձակեսցէ[520] քան զառաջինն, քանզի արմատն հաստատեալ է յերկրի եւ ոչ տայ թոյլ չորանալ[521]: Այսպէս եւ ի հատանել այլ ախտիցն ոչինչ աւգտին, զի բաւական է արծաթսիրութիւնն միայն կորուսանել զհոգին եւ չտայ այլ[522] ախտիցն ազատ լինել, այլ ամենայն ախտիցն արմատ է, եւ ամենայն ախտքն[523]՝ ոստք[524] եւ շառաւիղքն[525] սորա: Աւրինակ քեզ Յուդայ, զի առաքեալ էր Քրիստոսի եւ ազատ յամենայն[526] ախտից եւ սքանչելագործ իբրեւ զայլ առաքեալսն, այլ արծաթսիրութիւնն կորոյս զնա: Նոյնպէս յառաջ քան զսա Աքար գող, որ կորեաւ[527] ամենայն տամբն՝ քարկոծեալ վասն գողութեանն:*

Ո՛վ մարդ, յիշեա՛, զի յորժամ ծնար, մերկ ծնար եւ մերկ ելանես, յորժամ մեռանիս. «Զի ոչինչ բերաք յաշխարհս, եւ ոչ փանել ինչ կարասցուք, ըստ առաքելոյ, այլ ունիմք կերակուր եւ հանդերձ[528], եւ այնու շատասցուք: Իսկ որք կամին մեծանալ, անկանին[529] ի փորձութիւն, եւ յորոգայթ[530], եւ ի բազում ցանկութիւնս[531] անմիտս եւ վնասակարս, որք ընկղմեն զմարդիկ[532] ի սատակումն եւ ի կորուստ» (Ա Տիմ. Զ. 7-9), *քանզի յԱստուծոյ ծառայութենէն[533] հանէ, եւ փոխանակ Աստուծոյ զմամոնայն պաշտել տայ, որպէս Տէրն[534] իսկ հրամայէ.* «Ո՛չ կարէք Աստուծոյ ծառայել եւ մամոնայի» (Մատթ. Զ 24, Ղուկ. ԺԶ 13)*. զի որ սիրէ զարծաթ, ատէ զԱստուած: Եւ որպէս հուր եւ խռիւ անհնար է ի միում ծրարոցի բնակել, նոյնպէս ե՛ւ սէրն Աստուծոյ, ե՛ւ սէր ընչիցն: Զի եթէ սէրն Աստուծոյ եմուտ ի ծրարոցն, սպառեցաւ արծաթն, եւ եթէ սէր[535] արծաթոյն գրաւեցաւ[536] սիրտն, ջնջեցաւ սէրն Աստուծոյ ի սրտէն, զի զի՞նչ է հաւասարութիւն[537] սիրոյ լուսոյն[538] եւ ագահութեան խաւարին, քանզի անիծեալ են, որք պաշտեն զկուռս: Նոյնպէս եւ արծա-*

499 Ե ճանապարհ
500 Գ յարքայութիւնն, Ե ի յանախտութիւն
501 Գ > է
502 ԴԵ ճանապարհ
503 ԴԶ զեխութեանն
504 Դ գեհենի
505 Գ յաղգս
506 Դ զգուշ
507 Բ հանիցէ
508 Զ լինելոց
509 Բ բարբառ
510 Ե փառաւորեալ
511 Բ + Կիրակոսի վարդապետի, ԳԴ + Կիրակոս վարդապետի, Ե + Կիւրակոս վարդապետի
512 ԴԵ արծաթսիրութեան
513 Գ զարծաթսիրութիւն է, Դ արծաթսիրութիւնն, Զ արծաթսիրութիւն
514 Դ ոմանք
515 Բ ցանգացեալ
516 Զ ցաւովք
517 ԲԳԴԵԶ հատանես
518 Ե զոստն
519 ԲԴԵԶ շառաւեղս, Գ ճիւղս
520 ԲԳԴԵԶ արձակէ
521 Հմմտ. Վարք հարանց, էջ 647-648:
522 ԳԶ յայլ
523 ԲԳ ախտք, Ե ախտիցն
524 Զ ոստ
525 ԲԴ շառաւիղ են, Գ ճիւղք է, ԵԶ շառաւեղ են
526 Դ ամենայն
527 Գ կորեցաւ
528 Զ > եւ հանդերձ
529 ԲԳ անգանին
530 Գ յորօգայթ
531 Բ ցանգութիւնս, Գ ձանկութիւնս
532 Գ զմարդիկք
533 Դ ծառայութենէ
534 Դ Տէր
535 ԲԳԴ սէրն
536 ԲԴԵԶ գրաւեաց, Գ գրաւեալ
537 ԲԳԴԶ ~ հաւասարութիւն է, Ե + է
538 Ե լուսոյ

թաւէրքն[539]***, զի նոքա դիւաց են երկրպագուք: Իսկ սոքա ծառայք են մամոնայի եւ պաշտաւնատարք***[540]***, զի*** «ագահութիւնն[541] է կռապաշտութիւն[542]» (Կող. Գ. 5), ***որում վա՛յ տայ մարգարէն Ամբակում***[543]***՝ ասելով.*** «Վա՛յ որ ագահէ զագահութիւն չար փան իւրոյ[544] դնել ի բարձունս զբոյն իւր» (Ամբ. Բ. 9)***: Եւ Եսայի մարգարէն ասէ***[545]***.*** «Վա՛յ այնոցիկ[546], որ[547] յարեն[548] տուն ի տուն եւ ագարակ առ ագարակ մերձեցուցանեն, զի զընկերին[549] հանիցեն, միթէ միա՛յն բնակելոց իցէք յերկրի[550]» (Ես. Ե. 8)***: Զի որպէս***[551] ***հուր բորբոքեալ որչափ առաւել արկանես զնիւթն, առաւելապէս***[552] ***քաղցնու եւ մեծ բոց արձակէ եւ ոչ յագի***[553]***, այսպէս եւ***[554] ***ագահն ոչ երբէք***[555] ***ասէ շատ, եւ որչափ աճեն ստացուածքն***[556]***, առաւել քաղցնու եւ կարաւտի: Եւ որպէս ծով ոչ լցեալ լինի յանթիւ եւ ի բազում գետոց, որ մտանեն***[557] ***ի նա, այսպէս եւ ագահութիւն անաւրինին***[558] ***անյագ է:***

Նաւ[559] ***ծանրաբեռն դիւրաւ ընկղմի յալեաց ծովու, եւ ընչասէրն հոգաւք***[560] ***աշխարհականաւք ալէկոծի ի ծով կենցաղոյս եւ կորնչի: Անստացուած կրաւնաւոր***[561] ***նաւ է թեթեւաբեռն եւ փութով հասանէ ի նաւահանգիստ սիրոյ եւ անախտութեան.*** «Դիւրին է մալխոյ ընդ ծակ ասղան[562] անցանել, քան մեծատանն[563] յարքայութիւն[564] Աստուծոյ մտանել» (Մատթ. ԺԹ. 24), ***սակայն*** «ամենայն անհնարինք հնարաւոր[565] են Աստուծոյ» (Ղուկ. ԺԸ. 27)***: Կարող***[566] ***է Աստուած զուղտն ընդ ծակ***[567] ***ասղանն***[568] ***անցուցանել եւ զմեծատունն յարքայութիւնն***[569] ***մուծանել, եթէ զոր ժողովեացն չարաչար, գեղեցկապէս ցրուեսցէ եւ առնիցէ իւր***[570] ***բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան՝ ըստ տէրունական խրատուն, զի*** «յորժամ պակասիցէ այն, ընկալցին զնա ի կեանսն յաւիտենականս[571]» (Ղուկ. ԺԶ. 9), ***քանզի***[572] «երանի[573] ողորմածաց[574], զի նոքա ողորմութիւն գտցեն»,- ***ասէ Տէրն*** (Մատթ. Ե. 7)***: Եւ առաքեալն ասէ***[575]***.*** «Որ սերմանէ առատութեամբ, առատութեամբ[576] եւ[577] հնձեսցէ» (Բ Կորնթ. Թ. 6)***: Եւ Յակոբոս***[578]***՝ եղբայր Տեառն***[579] ***ասէ.*** «Անողորմ[580] դատաստան լինելոց է այնմ, որ ոչ առնէ զողորմութիւն[581], քանզի բարձր[582] ի գլուխ պարծի ողորմութիւնն[583] առ դատաստանաւն» (Յակ. Բ. 13)***: Զի արծաթասէրն***[584] ***ոչ եթէ***[585] ***այն***[586] ***է, որ բազում ստացուածս ունի եւ ի պէտս աղքատաց եւ կարաւտելոց մատակարարէ, այլ որ ցանկայ***[587] ***ժողովել զնա եւ ի ժողովելոյ ոչ երբէք***[588] ***դադարէ եւ յաղքատն եւ ի տնանկն ձեռն ոչ կարկառէ***[589]***: Իսկ ողորմածին անունն***[590] ***«քսակ հոգեւոր» կոչի, զի ոչ իւր համարի զստացուածսն, այլ՝ Աստուծոյ, եւ զինքն իբրեւ զտնտես եւ զվերակացու***[591]***՝ տայ իւրաքանչիւր ումեք ըստ պիտոյիցն ի ժամու զկերակուրն եւ***

539 Դ արծաթասէրնքն, Զ արծաթասէրք
540 Ե պաշտաւնաարք
541 ԲԳԴԵ ագահութիւն
542 Ա կռապաշտութիւնն
543 ԲԵ Ամպակում, Ա Անբակում
544 ԱԵ > ասելով վայ որ ագահէ զագահութիւն չար փան իւրոյ
545 ԳԴ > ասէ
546 Գ այնոցիկք
547 Գ > որ
548 Դ յարեան
549 Ե զընկերացն
550 Գ երկրի
551 Ա > որպէս
552 Գ այլ առաւել
553 Գ ագի
554 ԲԳ > եւ
555 Դ երբեք, Ե երբեկք
556 ԳԴԶ + նա
557 Բ մտան, Գ մտանէ
558 Գ յանօրինին
559 Գ նոյնպէս նաւ
560 Գ հոգոք
561 Գ կրօնաւորն
562 ԲԵԶ ասխան
563 Գ մեծատան
564 Ա յարքայութիւնն
565 Գ հնարօրք, ԴԶ հնարաւորք
566 Բ եւ կարօղ, ԴԶ կարաւղ
567 Գ ծակած
568 Գ ասխան, ԵԶ ասխանն
569 Գ յարքայութիւն Աստուծոյ
570 Ա > իւր
571 Ե յաւիտենանսն
572 Զ քանի
573 ԲԳԵ + է
574 Ա ողորմածաց
575 Գ <Տէրն եւ առաքեալն ասէ>
576 Դ > առատութեամբ
577 Գ > եւ
578 ԲԴԵԶ Յակովբոս
579 ԲԳԴ ~ Տեառն եղբայրն
580 ԴԵ անողորմն
581 Ե զողորմութիւնն
582 Բ բարձ
583 Գ > ողորմութիւնն, Ե ողորմութիւն
584 ԲԳԴԵԶ արծաթասէր
585 Ա > եթէ
586 ԲԳ այս
587 Բ ցանգայ
588 ԴԶ երբեք, Ե երբեկ
589 Ա կառկառէ, ԲԳ կարկառեն
590 ԲԴԶ անուն
591 ԴԵ վերակացու

զըմպելին[592] ***եւ զամենայն պէտս: Եւ նման է այնմ տնտեսի, զոր Տէրն գովէ եւ ասէ.*** «Իսկ ո՞վ իցէ հաւատարիմ ծառայ եւ իմաստուն, զոր կացոյց տէր իւր ի վերայ ծառայից իւրոց տալ նոցա կերակուր ի ժամու: Երանի[593] ծառային այնմիկ[594], զոր եկեալ տէրն` գտանիցէ արարեալ այնպէս: Ամէն ասեմ[595] ձեզ[596], զի ի վերայ ամենայն ընչից իւրոց կացուսցէ զնա» (Մատթ. ԻԴ. 45-47)*:* ***Ապա թէ***[597] ***զատացուածսն, զոր ետ նմա Աստուած, իւր անձինն***[598] ***միայն առնիցէ եւ սկսանիցէ***[599] ***հարկանել եւ զրկել զծառայակիցս իւր, ուտիցէ եւ ըմպիցէ***[600] ***ընդ արբեցողս.*** «Գայցէ տէր ծառային այնորիկ, յաւուր[601] յորում[602] ոչ ակն[603] ունիցի[604], եւ ի ժամու[605] յորում ոչ գիտիցէ եւ կտրեսցէ զնա ընդ մէջ, եւ զբաժին նորա ընդ կեղծաւորս դիցէ. անդ[606] եղիցի լալ եւ կրճել ատամանց[607]» (Մատթ. ԻԴ. 50-51)*:*

Այլ դո՛ւք, որդեա՛կք, լուարո՛ւք խրատու Փրկչին` «Վաճառեցէ՛ք[608] զինչս ձեր, եւ տո՛ւք ողորմութիւն, եւ արարէ՛ք ձեզ քսակ առանց հնանալոյ գանձ անպակաս յերկինս, ուր ո՛չ գող մերձենայ, եւ ո՛չ ցեց ապականէ, զի ուր գանձն[609] ձեր է, անդ եւ սիրտք ձեր եղիցին (Ղուկ. ԺԲ. 33-34)*:* ***Եւ մի՛ լինիր իբրեւ զայն, որում ետուն անդք***[610] ***առհմականս, եւ նա խորհէր մեծացուցանել զշտեմարանս***[611] ***եւ անդ***[612] ***ժողովել զցորեան***[613] ***եւ զամենայն բարութիւն***[614] ***եւ ասէր ցանձն իւր***[615]***.*** «Ունիս բազում[616] բարութիւնս համբարեալ[617] ամաց բազմաց` հանգի՛ր[618], կե՛ր, ա՛րբ եւ ուրա՛խ լեր: Ասէ ցնա Աստուած. «Անմի՛տ, յայսմ գիշերի զհոգիդ[619] ի քէն ի բաց պահանջիցեն[620]» (Ղուկ. ԺԲ. 19-20). ***Իսկ զոր պատրաստերն***[621] ***ո՞ւմ լինիցի***[622]***: Նոյնպէս եւ որ գանձէ անձին եւ ոչ յԱստուած, մեծանայցէ:***

Եւ յաւուրն դատաստանի, յորժամ բաժանէ զաւդիսն[623] ***յայծեաց***[624]***, եւ զաւդիսն***[625] ***ընդ աջմէ դասէ***[626]***, եւ զայծիսն` ի ձախմէ, յայնժամ ասէ ցայնոսիկ, որ ընդ աջմէն են***[627]***.*** «Եկա՛յք, աւրհնեա՛լք Հաւր իմոյ, ժառանգեցէ՛ք պատրաստեալ[628] ձեզ զարքայութիւնն[629] ի սկզբանէ աշխարհի: Զի քաղցեայ` եւ ետուք ինձ ուտել, ծարաւեցի` եւ արբուցեք ինձ[630], մերկ` եւ զգեցուցէք զիս[631], հիւանդ էի` եւ տեսէք զիս, ի բանտի[632] էի` եւ եկիք առ իս»: Յայնժամ պատասխանի տայցեն[633] նմա արդարքն եւ ասասցեն. «Տէ՛ր, ե՞րբ տեսաք զքեզ քաղցեալ` եւ կերակրեցաք, կամ ծարաւի` եւ արբուցաք» ***եւ այլն***: Եւ պատասխանի տայ Տէրն եւ ասէ ցնոսա. «Ամէն ասեմ ձեզ, որովհետեւ արարէք միում[634] յեղբարցս այսոցիկ փոքրկանց, ինձ արարէք[635]»: Եւ ցայնոսիկ, որ ընդ ահեկէն իցեն, ասէ[636]. «Երթա՛յք յինէն, անիծեա՛լք, ի հուրն յաւիտենական[637], որ պատրաստեալ է սատանայի եւ հրեշտակաց նորա, զի քաղցեայ` եւ ոչ ետուք ինձ ուտել, ծարաւեցի` եւ ոչ արբուցէք[638] զիս» ***եւ զայլն ամենայն***: Եւ նոքա պատասխանեն. «Տէ՛ր, ե՞րբ տեսաք զքեզ քաղցեալ, կամ ծարաւի, կամ աւտար, կամ մերկ, կամ հիւանդ, կամ ի բանտի եւ ոչ պաշտեցաք զՔեզ»: Յայնժամ պատասխանի տացէ նոցա եւ ասասցէ. «Ամէն ասեմ ձեզ, որովհետեւ ոչ արարէք միում ի փոքրկանցս յայսցանէ եւ ոչ ինձ արարէք»: Եւ

592 Ա զընպելին
593 ԳԴՋ + է
594 Ա այնորիկ
595 Գ > ասեմ
596 Ե > ձեզ
597 ԲԳԴՋ եթէ
598 ԱԵ անձին
599 ԲԳԴԵՋ սկսանիցի
600 Ա ընպիցէ, Գ ըմբիցէ
601 Դ ի ժամու
602 Գ որում
603 Գ ~ ակն ոչ
604 Ա ձեռագրում մեկ թերթ պակասում է, լրացրել ենք` ըստ ՄՄ ձեռ. Հմր 228-ի:
605 Դ յաւուր] եւ ի ժամու
606 Դ անտ
607 Գ ատամանցն
608 ԲԳԵՋ եւ վաճառեցէք
609 Դ գանձք
610 ԴԵՋ անդքն
611 Ե զշտեմարանսն
612 ԴԵՋ անդր
613 ԴԵ զցորեանն, Գ զձորեան
614 Գ բարութիւնս
615 ԲԴՋ > իւր
616 Գ > բարութիւն եւ ասէր ցանձն իւր ունիս բազում
617 Ե համարեալ

618 Գ հանկիր
619 Գ զհոգիտ, Ջ զոգիդ
620 Գ պահանչեն
621 ԴՋ պատրաստեցերն
622 Բ լինից
623 Գ զօրդիսն
624 Ե յայծեացն
625 Գ զորդիսն
626 Գ դասնէ
627 Գ իցեն, Ե էն
628 ԴԵ պատրաստել
629 ԲԳ զարքայութիւն
630 Դ զիս
631 Դ > մերկ եւ զգեցուցէք զիս
632 ԴՋ բանդի
633 ԴՋ տացեն
634 Դ միումն
635 Գ ծարաւեցի եւ արբուցեք ինձ... ինձ արարէք] եւ այլն, որ ի կարգին
636 Գ > ասէ
637 Գ յաւիտենից
638 Գ արբուցեր

երթիցեն նոքա ի տանջանսն[639] յաւիտենականս, եւ արդարքն՝ ի կեանսն յաւիտենականս[640]» (Մատթ. ԻԵ. 34-46)։

Տեսանե՞ս, զի ողորմածքն ժառանգեցին զկեանսն[641] յաւիտենական[642], եւ անողորմքն՝ զտանջանսն յաւիտենական[643]։ Զմտաւ ած ե՛ւ[644] զմեծատունն, ե՛ւ զՂազար, ե՛ւ զյիմար կուսանքն, ե՛ւ զիմաստունսն[645]՝ զոմանս պսակեալ վասն բարի գործոցն, եւ զոմանս տանջեալ վասն անօպայ բարուցն։ Եւ լո՛ւր Դանիէլի մարգարէին[646], որ ասէ. «Զմեղս քո ողորմութեամբ քաւեսցես, եւ զանաւրէնութիւնս քո փրաւք[647] փնանկաց» (Դան. Դ. 24)*։ Եւ Դաւիթ ասէ.[648]* «Սփռեաց եւ ետ[649] աղքատաց[650], արդարութիւն Նորա մնայ յաւիտեան[651]» (Սաղմ. ՃԺԱ. 9)։

Եւ դու զնոյն արա եւ կեցցես շնորհաւք Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում[652] Հաւր եւ Սուրբ Հոգւոյն վայել է փառք, իշխանութիւն եւ պատիւ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս. ամէն։

ՆՈՐԻՆ[653] ՅԱՂԱԳՍ ՏՐՏՄՈՒԹԵԱՆ

Տրտմութիւնն[654] երկակի է, քանզի է տրտմութիւն, որ «ըստ Աստուծոյ է, որ ապաշխարութիւն է[655] ի փրկութիւն առանց զղջանալոյ գործէ»*։ Իսկ Բ-դ.[656] տրտմութիւն[657], որ* «ըստ աշխարհի է, մահ գործէ» (Բ. Կորնթ. Է. 10) *ոչ միայն մարմնոյ, այլեւ հոգւոյ, եւ վկայ քեզ Աքիտոփէլ[658] եւ Յուդայ, որ ի տրտմութենէն խեղդամահ[659] եղեն եւ կորեան հոգւով եւ մարմնով։*

Իսկ ըստ Աստուծոյ՝ տրտմութիւնն կեանք է յաւիտենական, եւ վկայ քեզ նախ[660] Ենովք, որ տրտմութեամբն[661] եւ ապաշխարութեամբն[662] յանմահութիւն փոխեցաւ։ Եւ Դաւիթ եւ Պետրոս. մինն զթագաւորական եւ զմարգարէական[663] շնորհն[664] ամբողջ պահեաց՝ տրտմութեամբ եւ արտասուաւք ասելով. «Վաստակեցի ես ի հեծութեան իմում, լուացի[665] զամենայն գիշեր զմահիճս իմ, եւ արտասուաւք իմովք զանկողինս իմ թացի[666]» (Սաղմ. Զ. 7)։ Եւ զմիւսն[667] զառաքելական շնորհն[668] եւ զգահերիցութիւնն[669] անարատ պահելով, վասն զի «ելեալ արտաքս՝ ելաց դառնապէս» (Մատթ. ԻԶ. 75, Ղուկ. ԻԲ. 62), *զի[670] պատառեցան երակքն, եւ փոխանակ արտասուացն արիւն եհեղ[671] յաչիցն[672]։ Եւ յորժամ յարեաւ Քրիստոս ի մեռելոց, նախ նմա երեւեցաւ Քրիստոս[673], եւ ապա այլ առաքելոցն, որպէս ասէ առաքեալն Պաւղոս, թէ՝* «Երեւեցաւ Կեփայի, ապա այլ առաքելոցն[674]» (Ա Կորնթ. ԺԵ. 5)*։ Եւ յեզր[675] ծովուն Տիբերեայ[676] երիւք հարցմամբն նմա յանձնեաց[677] զհաւտն[678]՝ ասելով, թէ՝* «Արածեա՛ զոչխարս իմ» (Յովհ. ԻԱ. 16)*։ Թողում զմաքսաւորն, որ զկուրծսն բախէր, եւ զերանելի պոռնիկն, որ արտասուաւք[679] զոտսն[680] Տեառն[681] լուանայր, եւ հերովն[682] ջնջէր։ Եւ սոքա ամենեքեան հոգեւոր տրտմու-*

639 Դ տանջանս
640 Գ զիս եւ զայլն ամենայն... ի կեանսն յաւիտենականս] եւ այլն
641 Դ զկեանս
642 Գ յաւիտենականս, ԴԶ յաւիտենից, Ե յօիտենից
643 ԲԳ > եւ անողորմքն զտանջանսն յաւիտենական, Զ յաւիտենականս
644 Ե > եւ
645 Զ զիմաստուսն
646 Դ մարգարէն
647 Ընկալյալ բնագրում՝ գթովք։
648 Ա ձեռագիրն այստեղից շարունակվում է։
649 Դ ես
650 ԱԲԵԶ տնանկաց, Գ տնանգաց
651 Գ յաւիտեանս
652 Ե ում
653 ԲԵ + Կիրակոսի վարդապետի, Գ ի Կիրակոս վարդապետէ, Դ + Կիրակոս վարդապետ
654 ԳԴԵ տրտմութիւն
655 ԳԴԵ ապաշխարութեան, Զ ապաշխարութիւն] ապաշխարութիւն է
656 ԲԳԴԵԶ երկրորդ
657 ԲԴԵԶ տրտմութիւնն
658 Դ Արկիտոփէլ
659 Բ խեղդայմահ, Դ խեխդամահ
660 Ա > նախ
661 Գ տրտմութեամբ
662 Գ ապաշխարութիւնն
663 ԲԳԴԶ ~ զմարգարէական եւ զթագաւորական, Ե > եւ զմարգարէական
664 ԲԳ շնորքն, ԴԶ շնորհքն
665 Ա լացի, Դ լուացից
666 Գ > զամենայն գիշեր... իմ թացի
667 ԲԴԵ միւսն
668 Ե զշնորհն, Զ շնորհքն
669 Ա զգահերիցութեանն, Գ զգահերիցութեան
670 Ե եւ
671 Գ հեղօ
672 ԲԴԶ յաչացն
673 Ա > Քրիստոս
674 Գ > որպէս ասէ... այլ առաքելոցն
675 ԲԳԴԶ ի յեզր
676 ԲԴԵ Տիբերայ
677 ԱԵ յայտնեաց
678 Դ զհաւատն
679 Բ արտասուօքն, ԴԵ արտասուաքն
680 Գ զոտս
681 ԲԳ > Տեառն
682 Դ հրերովն

թեամբն[683] արդարացան, եւ այլ անթիւք ի հինն[684] եւ ի նորս[685], զոր ոչ կարեմք թուել:

Իսկ աշխարհի տրտմութիւնն[686] վնասակար է, եւ լինի սա ի պակասութենէ ցանկութեան[687] կա՛մ վասն կերակրոյ եւ հանդերձի, կա՛մ վասն[688] ոսկւոյ եւ արծաթոյ, կա՛մ վասն պոռնկութեան ցանկութեան[689], կա՛մ վասն բարկութեան[690] եւ փառասիրութեան[691], կա՛մ վասն[692] ձանձրութեան, զի յորժամ վրիպիցի ի սոցանէ[693], ի[694] ցանկութենէն[695] տրտմի: Իսկ տրտմութիւնն չար է եւ կուրացուցանէ զլուսաւորութիւն մտացն[696] եւ խաւար գործէ: Իսկ պարկեշտն, անստացուածն եւ անախտն[697] աշտարակ հզաւր եւ [698] անմատոյց է տրտմութեան[699] դիւին, եւ զրահիւք, եւ սաղաւարտով[700], եւ վահանով, եւ սուսերաւ վառեալ է: Նաեւ առաւել քան զսոսա է անախտն, քանզի զաշտարակս քակէ մեքենայ եւ ընդ զրահն անցանէ՝ սուսեր եւ նետ ուժգին[701] բախելով: Իսկ զանստացուածն ոչ կարէ յաղթահարել տրտմութեան վտանգք[702], զի եթէ պակասի կերակուր եւ հանդերձ, նա կամաւ զայն սիրէ, եւ եթէ անարգի յումեքէ[703], անձինն[704] վկայէ, եւ սակաւ ի բազում պարտեացն[705] զկիրսն[706] կրեսցէ[707]:

Արծաթասէրն տուժեալ տրտմի դառնապէս եւ հալի[708] եւ մաշի ի սիրոյ արծաթոյն, յորժամ պակասի ինչ ի[709] ստացուածոցն, թէպէտեւ փոքր-ինչ պատահէ: Իսկ որ քամահէ զընչիւքն, անտրտում եւ ուրախ կայ եւ մնայ, թէեւ[710] բազմապատիկ տոյժս[711] եւ տուգանս կրիցէ որպէս Յոբ, զի զբազմապատիկ ստացուածսն եւ զժ. զաւակսն[712] ի միում աւուր կորուսեալ, գոհանայր եւ աւրհնէր զԱստուած, երկիր[713] պագանէր Աստուծոյ եւ ասէր. «Մերկ իսկ եկի[714] ես յորովայնէ մաւր իմոյ եւ մերկանդամ դարձայց անդրէն: Տէր ետ, եւ Տէր առ, որպէս եւ Տեառն հաճոյ թուեցաւ, նոյնպէս եւ եղեւ. եղիցի՛ անուն Տեառն աւրհնեալ[715]» (Յոբ. Ա. 21-22): Քանզի յորժամ ունէր, ոչ իբրեւ զիւր ինչ ունէր, այլ որպէս զԱստուծոյ, եւ յորժամ պակասեաց, յԱստուծոյ համարեցաւ զնդեալ գործոյն մատակարարութիւն, վասն այնորիկ ո՛չ խռովէր եւ ո՛չ տրտմէր, զի գիտէր[716], թէ զամենայն, որ[717] ինչ առնէ Աստուած, բարի է եւ աւգտակար[718]:

Նոյնպէս եւ անընչասէրն[719] ոչ ցանկայ[720] ժողովել եւ ագահել[721], եւ զոր ունի, եթէ ոք հանէ ի նմանէ, ոչ տրտմի, զի ոչ է ծառայ մամոնայի, այլ՝ Աստուծոյ, եւ ոչ զուարճանայ ընդ յաճախումն[722] ընչիցն, այլ ընդ բազմանալ հաւատոյ, յուսոյ[723] եւ սիրոյ գործական եւ տեսական առաքինութեամբ, որպէս[724] Դաւիթ[725] ասէ. «Վասն այսորիկ սիրեցի զպատուիրանս Քո քան զամենայն ոսկի եւ զպազազիոն» (Սաղմ. ՃԺԸ. 127): Եւ դարձեալ ասէ, թէ[726]. «Ցանկալի[727] է նա[728] քան զոսկի եւ քան զականս պատուականս բազումս, եւ քաղցր է նա քան զմեղու խորիսխ[729]» (Սաղմ. ԺԸ. 11):

Նոյնպէս եւ մեք վասն անցաւոր

683 ԳԴԵՋ փրփմութեամբ
684 Դ հին
685 Դ նոր
686 ԲԳԵՋ փրփմութիւն, Դ փրփմութիւն զի
687 Բ ցանգութեան
688 Ջ > վասն
689 ԲԳ ցանգութեան
690 Բ բարութեան
691 Գ > կամ վասն բարկութեան եւ փառասիրութեան
692 ԲԳ > վասն
693 ԲԳԴԵՋ սոցա
694 ԴՋ > ի
695 ԲԳ ցանգութենէն] ի ցանկութենէն
696 Դ զլուսաւորութիւնն մորացն] զլուսաւորութիւն մտացն
697 Դ անախն
698 Ա > եւ
699 Գ փրփմութիւնն
700 Գ սաղօրտով
701 Բ ուժին
702 Ա վտանկ, ԴՋ վտանկք
703 Գ ումեքէ
704 ԲԳ անձին
705 Գ պարտեցան
706 Բ զկիրս, Գ զգիրս
707 ԲԴՋ գրեսցէ
708 ԲԳԴՋ հաշի

709 Գ > ի
710 Ա թէ
711 Դ տուժս
712 ԲԳ զաւակն
713 Դ եկիր
714 Գ էկի
715 Գ ~ աւրհնեալ անուն Տեառն
716 Գ գիտէ
717 ԲԳԴՋ զոր
718 Ա աւկտակար
719 Բ անչասէր, Գ անընչասէր
720 ԲԳ ցանգայ
721 ԲԳ > եւ ագահել
722 Գ աճխումն
723 ԲԳՋ եւ յուսոյ, Դ > յուսոյ
724 Ե > վտանգք, զի եթէ... առաքինութեամբ որպէս
725 Ե [Դաւ]իթ
726 Ա > թէ
727 Բ ցանգալի
728 Դ > նա
729 ԴԵՋ զմեղր եւ զխորիսխ] զմեղու խորիսխ

իրաց[730] մի՛ տրտմեսջիք՝ մի՛ վասն ննջեցելոցն[731], որպէս ասէ առաքեալն[732]. «Ո՛չ կամիմ, եղբա՛րք[733], եթէ փգէտրք[734] իցէք վասն ննջեցելոցն[735], զի մի՛ տրտմիցիք, որպէս եւ այլքն[736], որոց ոչ գոյ յոյս յարութեան» (Ա. Թեսաղ. Դ. 12)*: **Այլ մեք հաւատամք եւ յուսամք, եթէ քանզի ննջեցին անարգութեամբ եւ յառնեն փառաւք եւ*** «յափշտակին լուսափայլ ամպովք[737] ընդ առաջ Տեառն յաւդս[738], եւ այնպէս յամենայն ժամ ընդ Տեառն լինին» (Ա Թես. Դ. 16) ***մեաւք[739] հանդերձ՝ ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր, որում[740] փառք յաւիտեանս յաւիտենից[741]. ամէն:***

ՆՈՐԻՆ[742] ՅԱՂԱԳՍ ԲԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

Բարկութիւնն[743] է եռանդն՝ շուրջ զսրտիւն[744] արեանն առ ի տենչումն փոխարէն տրտմեցուցանելոյ: Բարկութիւնն[745] կրկին է. է որ բարի է, յորժամ ըստ բնութեան բուսոյ բարուցն լինի՝ թշնամւոյն բարկանալ եւ պատերազմիլ եւ[746] առ ազգակիցն հեզ լինել, զի որպէս շուն պահէ[747] զհաւտս[748] տեառն իւրոյ եւ հալածէ զգայլսն[749], եւ հաջէ, եւ խածանէ զգողն[750], եւ սիրէ զտէրն[751] եւ մեռանի ի վերայ տեառն բազում անգամ[752]: Այսպէս եւ բարկութիւնն[753] պահապան է հոգւոյ[754], որ հաջէ[755] եւ հալածէ զիմանալի գայլն եւ զաւազակն, եւ զչար խորհուրդս[756] նորա փախուցանէ, բայց առ եղբայրն քաղցր եւ հեզ[757] լինել, եւ զանձն դնել ի վերայ եղբաւրն պատրաստ[758] է բազում անգամ:

Իսկ չար է բարկութիւնն, յորժամ[759] արտաքոյ բնութեան[760] բարուցն[761] լինի, որ ոչ ի թշնամին, այլ յեղբայրն[762] թափէ զթոյնսն[763], որպէս ասէ մարգարէն[764]. «Թիւնք[765] իժից ի ներքոյ շրթանց նոցա, որոց բերանք անիծիւք եւ դառնութեամբ լի են» (Հռոմ. Գ. 13-14)*: **Եւ դարձեալ ասէ[766].*** «Սրտմտութիւն նոցա ըստ նմանութեան աւձի, որպէս[767] իժի եւ քարբի, զի խցեալ է զականջս[768] իւր» (Սաղմ. ԾԷ. 5)*: **Վասն այսորիկ ասէ առաքեալն Յակոբոս[769].*** «Եղիցի ամենայն մարդ՝ արագ առ ի լսել, եւ ծանր առ ի խաւսել[770], եւ ծանր առ ի բարկանալ, զի բարկութիւն մարդոյ զարդարութիւն Աստուծոյ ո՛չ գործէ» (Յակ. Ա. 19-20)*: **Եւ նախքան զսա[771] Տէրն հրամայէ.*** «Լուարո՛ւք, զի ասացաւ առաջնոցն, թէ՝ մի՛ սպանաներ, զի որ սպանանիցէ[772], պարտական լիցի դատաստանի: Այլ[773] Ես ասեմ ձեզ, եթէ[774]՝ «Ամենայն որ բարկանայ եղբաւր իւրում փարապարտուց, պարտական[775] լիցի դատաստանի: Եւ որ ասիցէ ցեղբայր իւր յիմար, պարտաւոր[776] լիցի ատենի: Եւ որ ասիցէ ցեղբայր[777] իւր մորոս, պարտաւոր[778] լիցի գեհենն հրոյն» (Մատթ. Ե. 21-22)*: **Եւ առաքեալն Պաւղոս[779], Տեառն հետեւելով, ասէ, թէ՝*** «Բարկանայք եւ մի՛ մեղանչէք[780], արեգակն ի վերայ բարկութեան ձերոյ մի[781] մտցէ: Եւ[782] մի՛ տայք[783] տեղի

730 Գ անցաօրաց] անցաւոր իրաց
731 ԲԴ ննջեցելոց, Գ + զի
732 Զ առաքեալ
733 ԲԳԴԶ > եղբարք
734 Գ փգէտրնք
735 Ե > որպէս ասէ... վասն ննջեցելոցն
736 Դ այնքն
737 Ե ամբովք
738 ԲԳ > յաւդս
739 Զ միաւք
740 Գ + վայել է
741 Ա > յաւիտենից
742 Ե + Կիւրակոս վարդապետի
743 ԳԴԵԶ բարկութիւն
744 ԲԳ սրտին
745 Գ բարկութիւն
746 Գ > եւ
747 Զ որ պահէ
748 ԲԳ զհօտ, ԴԵԶ զհաւտ
749 Դ զգայլնն
750 ԲԳԴԶ զգողսն, Ե զգողնն
751 Գ տէրն
752 Ե անկամ
753 Գ բարկութիւն
754 Գ հոգւոյն
755 Գ հաչէ
756 ԲԳԴ խորհուրդն

757 ԳԴ ~ հեզ եւ քաղցր
758 Դ պատրս
759 Դ > իսկ չար է բարկութիւնն, յորժամ
760 Զ բնութեանն
761 ԲԳԴ բարուց
762 Գ եղբայրն
763 ԴԵԶ զթիւնսն
764 ԲԳԴ + թէ
765 Բ թոյքն, Զ թոյնք
766 ԲԳԴԵԶ + թէ
767 ԱԴԵԶ > որպէս
768 Բ զականս
769 Բ Յակովբոս
770 Գ > եւ ծանր առ ի խաւսել
771 Գ զայս
772 ԲԳ սպանանէ
773 Բ այ
774 Զ թէ
775 Գ պարտօր, ԵԶ պարտաւոր
776 Գ պարտօր
777 Գ ցեղբայրն
778 Գ պարտօր
779 Գ Պօղոս
780 Գ մեղանջէք
781 Գ զի
782 Գ + ասէ, թէ բարկանայք եւ
783 Գ > տայք

սատանայի» (Եփես. Դ. 26-27)։ *Քանզի[784] յորժամ բարկանան եւ ոչ հաշտին մինչեւ ի մտանել արեգականն, գնայ ի նմանէ Հոգին խաղաղութեան, որ է Աստուած, եւ բնակէ ի նմա հոգին խռովարար, որ է սատանայ, զի* «Աստուած սէր է, եւ որ կայ ի սէրն՝ բնակեալ է յԱստուած, եւ Աստուած ի նմա բնակէ» (Ա Յովհ. Դ. 16)։ *Եւ սատանայ հակառակ է Աստուծոյ, եւ «ատելութիւն» կոչի ներհակ սիրոյն, եւ որ կայ յատելութիւնն[785]՝ բնակեալ է ի սատանայ, եւ սատանայ ի նմա բնակէ, եւ ի[786] գիշերի տեսանէ ազգի ազգի ցնորս՝ գազանս եւ սողունս թիւնաւորս եւ արս սուսերամերկս յարձակեալ ի վերայ իւր եւ զարհուրեալ զարթնու[787] եւ դողայ յահէն։ Եւ այն, որ տեսանէ[788] յերազի, զինքն ի[789] դժուարին եւ յառապար[790] տեղի եւ կամ ի ծով եւ ի գետ ընկղմեալ, եւ կամ այլ դառնագոյն տեսիլ, զոր տեսանեն յերազի[791], վասն խռով ննջելոյն լինի եւ անհաշտ մնալոյն առ ընկերն, քանզի պարտ էր յառաջ քան զմտանել արեգականն հաշտել, եւ[792] զխռովարար դեւն հալածել[793], եւ զհրեշտակ խաղաղութեանն[794] զպահապանն ընդունել[795] եւ անխռով ննջել[796]։ Եւ նա[797] ո՛չ արար, վասն այնորիկ խաղալիք[798] լինի դիւաց ի տունջեան խորհրդով եւ գործով, եւ ի գիշերի՝ երազովք։ Այլ[799] դու եթէ[800] կամիս ազատիլ ի դիւացն խորամանկութենէ, զհեզութենէ բուռն հար եւ զանբարկութենէ, որպէս ասէ առաքեալն[801].* «Ամենայն դառնութիւն, եւ բարկութիւն, եւ սրտմտութիւն, եւ աղաղակ, եւ հայհոյութիւն բարձցի ի ձէնջ ամենայն չարութեամբն հանդերձ» (Եփես. Դ. 31)։

Եւ թէ[802] զի՞նչ է սրտմտութեան[803] եւ բարկութեան[804] զանազանութիւն[805], ասացից՝ սրտմտութեան[806] եւ բարկութեան զանազանութիւն ի կամսն է։ Եւ բարկութիւն է, քանզի բարկացեալն ի միտսն միայն ունի զախտսն, յայտնէ ասացեալն. «Բարկանայք եւ մի՛ մեղանչէք» (Սաղմ. Դ. 5)։ *Իսկ զսրտմտելոյն ահա առաւել ցուցեալն[807], զի* «սրտմտութիւն նոցա,- ասէ,- ըստ նմանութեան աւձին» (Սաղմ. ԾԷ. 5), «Եւ[808] Հերովդէս էր սրտմտեալ ընդ փիւրացիս[809] եւ ընդ սիդոնացիսն[810]» (Գործք ԺԲ. 20)։ *Իսկ ի սաստկապէս սրտմտութենէն[811] շարժումն[812] «նեղասրտութիւն[813]» անուանի։*

Իսկ դառնութիւն կազմութիւն դժնեա[814] չարեացն յայտնի է, քանզի «բարկութիւն[815] կորուսանէ զիմաստունսն[816]»,- *ասէ զիմաստունն[817]* (Առակ. ԺԴ. 35), *եւ* «պատասխանի ողոք դարձուցանէ զսրտմտութիւն, եւ բան խիստ յարուցանէ զբարկութիւն» (Առակ. ԺԵ. 1)։ *Եւ դարձեալ ասէ.* «Ծանր է քար[818] եւ դժուարաբարձ աւազ, բայց բարկութիւն[819] անզգամին ծանրագոյն է, քան զերկոսեանն[820]» (Առակ. ԻԷ. 3)։ *Եւ[821] Սիրաքն[822] ասէ.* «Հարուածք[823] նենգաւորի[824] առաւել են[825] քան զվէր։ Որ ընկերին հոր հապանէ[826], ինքն լցցէ զնա» (Սիր. ԻԷ. 28-29)։ *Եւ դարձեալ ասէ.* «Զվնաս ընկերի քո թո՛ղ, եւ ապա թողցին քեզ մեղք քո։ Զի եթէ ոխս ընկերին[827] պահեսցես, զիա՞րդ ի Տեառնէ գտցես թողութիւն» (Սիր. ԻԸ. 2-3)։ *Եւ յետ սակաւուց ասէ.* «Այր

784 Գ զի
785 Գ յատելութիւն
786 Ե > ի
787 Գ զարդնու
788 Ա տեսանի
789 Ա > ի
790 Գ յառապառ
791 ԱԲԴԵԶ յերազն
792 ԳԴ զի
793 Գ հալածէ
794 Գ խաղաղութեան
795 Գ ընդունի
796 Գ ննջէ
797 Գ այն որ
798 ԲԵԶ խաղալիկ
799 ԲԳ եւ
800 Գ > եթէ
801 Զ առաքեալ

802 ԲԳ եթէ
803 Դ սրտմտութիւն
804 Դ բարկութիւն
805 Գ զանազանութիւնն
806 Ա զսրտմտութեան
807 Գ ցուցանէ
808 ԲԳ > եւ
809 Զ փիւրենացիս
810 ԲԳԶ սիդոնացիս, ԴԵ սիդովնացիս
811 Դ սրտմտութենէ
812 Դ շարժումնն
813 Բ նեղայսրտութիւն
814 ԲԳԴԵ դժնէ
815 Գ բարկութիւնն
816 Գ զիմաստունսնն, ԴԶ զիմաստունս
817 Գ > ասէ զիմաստունն, Զ իմաստունն
818 Դ քուր
819 Դ բարկութիւնն
820 Բ զերկոսեան, Դ զերկուեան
821 Զ > եւ
822 Դ Սիրաքն
823 Գ հարուածքն
824 Դ նենգաւորին
825 ԱԵ է
826 Գ փորեսցէ, Դ փորէ, Ե հապնէ
827 Գ ընդ ընկերի] ընկերին

բարկացող բորբոքէ զմարտ[828], եւ այր մեղաւոր խռովէ զբարեկամս, զի ի[829] մէջ[830] խաղաղութեան արկանէ բանսարկութիւն[831]: Եթէ փչես ի կայծակն՝ բորբոքի նա, եւ եթէ թքանես ի վերայ՝ շիջուցանես զնա, եւ սոքա երկոքեան ի բերանոյ քումմէ ելանեն» (Սիր. ԻԸ. 11, 14)*: Եւ*[832] *դարձեալ ասէ.* «Զքսուն եւ զերկլեզուն առհասարակ նզովեցէք, զի զբազումս[833] ի խաղաղութեան սատակեցին: Լեզու երկդիմի արար հալածական զազգս յազգաց, եւ զքաղաքս հզաւրս կործանեաց, եւ զապարանս մեծամեծս քակեաց: Որ զայնպիսի լեզու սիրէ, ոչ գտանէ խաղաղութիւն եւ ոչ կարէ բնակել խաղաղութեամբ» (Սիր. ԻԸ. 15-17, 20)*: Եւ Դաւիթ ասէ վասն չար եւ բարկացող մարդկան, թէ՝* «Որպէս զաւծելի[834] սուր սրեաց զնենգութիւն, սիրեաց զչարութիւն քան զբարութիւն, զանաւրէնութիւն[835] քան[836] զխաւսս արդարութեան[837]» (Սաղմ. ԾԱ. 4-5)*: Եւ թէ*[838] *զի՞նչ է նորա հատուցումն յԱստուծոյ, յաջորդ տունն ասէ.* «Վասն այսորիկ կործանեսցէ զնա ի սպառ, խլեսցէ եւ հանցէ զնա յարկաց իւրոց, եւ զարմատս նորա յերկրէն կենդանեաց[839]» (Սաղմ. ԾԱ. 7)*:*

Որպէս ժանգ[840] *ապականէ*[841] *զերկաթն*[842]*, այսպէս եւ բարկութիւն եւ ոխակալութիւն՝ զսիրտ բարկացողի: Որդն զփայտ*[843] *ուտէ, եւ նախանձ եւ ատելութիւն զհոգի եւ զմարմին*[844] *մաշէ եւ*[845] *ծախէ, քանզի բարկացաւղն ի դիմացն ճանաչի, ակն պղտոր եւ արիւնախառն*[846] *լինի, եւ երեսքն ցամաքեալ, եւ դժուարատես, եւ պատմողաբան*[847] *լինի*[848] *սրտին չարութեան: Իսկ երեսք հեզոյն*[849] *ամփոփեալք ժուժկալութեամբ եւ քաղցրահայեաց*[850] *եւ հեշտալի տեսակ ունի, եւ լի*[851] *շնորհաւք Հոգւոյն տեսանի: Զաւղն*[852] *թանձրացուցանէ մէզ*[853] *եւ մառախուղ, եւ շարժումն սրտմտութեան՝ զմիտս բարկացողաց, ծածկէ զճառագայթս արեգականն*[854] *ամպ*[855] *մթին եւ խտացեալ*[856]*, եւ զմտաց*[857] *լուսաւորութիւն խաւարեցուցանէ*[858] *խորհուրդք*[859] *բարկութեան եւ ոխակալութեան:*

Ոխակալութիւնն[860] *զԿայէն*[861] *եղբայրասպան արար եւ ընդ անիծիւք Արարչին երերեալ եւ տատանեալ շրջէր ի վերայ երկրի: Եւ զԵսաւ ոխակալութիւն եղբաւրն աւտարացոյց յԱստուծոյ եւ յաւրհնութենէ*[862] *ծնաւղացն*[863]*. թողում զեղբարսն Յովսեփայ*[864]*, որ նախանձեալ ընդ եղբաւրն՝ վաճառեցին յԵգիպտոս: Նախանձն*[865] *զԴաթան եւ զԱբիրոն կորոյս ամենայն ընտանեաւք*[866]*, քանզի բացաւ երկիր եւ եկուլ զԴաթան եւ ծածկեաց զբանակսն զԱբիրոնի*[867]*: Եւ նախանձեալ Կորխ ընդ Մովսիսի*[868]*՝ հրով մաշեցաւ երկերիւր եւ յիսնովքն:*

Եւ է նախանձ, որ բարի է, որպէս[869] *Փենէհեզին*[870] *եւ Եղիային, զի մինն սատակելով զԶամբրէի*[871]*, դադարեցոյց զմահն ի ժողովրդենէն, եւ միւսն*[872] *զնախանձ*[873] *տեառն նախանձելով՝ տապաստ էարկ*[874] *զմարգարէսն Բահաղու: Եւ առաքեալն Պաւղոս ասէ.* «Նախանձաւոր լերուք

828 ԱԳ զմարդ
829 Գ > ի
830 Դ մեզ
831 ԱԵ զբարկութիւն
832 Գ > եւ
833 Ա բազումս
834 Դ զաւծելի
835 ԱԵ > զբարութիւն, զանաւրէնութիւն, Գ > քան զբարութիւն, զանաւրէնութիւն
836 Դ > քան
837 Գ > քան զբարութիւն... զխաւսս արդարութեան
838 Գ եթէ
839 Գ > եւ հանցէ... կենդանեաց
840 ԲԳԴԵ ժանկ
841 Բ ապանէ
842 ԳԴԶ զերկաթ
843 ԲԳԵ զփայտն, Դ զփայյտնոս
844 ԱԶ մարմինս
845 Ա > մաշէ եւ
846 Գ արիւնախարն
847 Զ պատմաւղաբան
848 Ե > եւ երեսքն ցամաքեալ… պատմողաբան լինի
849 ԲԳԴ հեզին

850 Դ քաղցրհայեաց
851 Դ զի
852 Ա զաւդ, Զ զաւթն
853 Ե մեզք
854 Բ արեգական
855 Գ ամբպ
856 ԱԵ խտացեալ
857 Գ զմաց
858 Զ խաւարեցուցանեն
859 ԲԳԴ խորհուրդ
860 ԲԳԵ ոխակալութիւն
861 ԲԳԴԵԶ զԿայէն
862 ԲԳ յօրհնութենէն
863 Գ + զրկեաց, Դ ծնաւղաց, Զ ծնաւղացն
864 Դ Յովսէփայ
865 ԲԳԴԵԶ նախանձ
866 Ա ընդանեաւքն, Գ ընդանեօք, Դ ընտանեաւքն, ԵԶ ընդանեօքն
867 Բ զԱբրիոն
868 ԲԳԴ Մովսէսի
869 Ա > որպէս
870 ԳԵ Փենեհեզին, Զ Փենեեզին
871 ԲԴ զԶամբրի, Գ զԶանբէրի, Ե Զամբրէի, Զ Զամբրի
872 ԲԳ զմիւսն
873 Գ նախանձ
874 Դ էակ

շնորհացն, որ լաւն են» (Ա Կորնթ. ԺԲ. 31): *Եւ դարձեալ ասէ.* Նախանձեցուցանեմ զձեզ ի նախանձն Աստուծոյ» (Բ. Կորնթ. ԺԱ. 2): *Վասն որոյ փախիցո՛ւք ի բարկութենէ եւ ի չար նախանձուէ եւ զհետ երթիցուք հեզութեան[875], եւ արիութեան, եւ բարի նախանձու, զի արքայութեանն[876] Աստուծոյ արժանաւորք եղիցուք շնորհաւք եւ մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հաւր եւ Սուրբ Հոգւոյն[877] վայել է փառք, իշխանութիւն եւ պատիւ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:*

ՆՈՐԻՆ[878] ՅԱՂԱԳՍ ՁԱՆՁՐՈՒԹԵԱՆ[879]

Ձանձրութեան դեւն քան զամենայն դեւսն ծանրագոյն է, որ եւ «միջաւրեայն[880]» կոչի, զի այլ դեւքն ծագելոյ[881] կամ մտանելոյ արեգականն նմանին, զի ի միոջէ[882] կողմանէ բուռն հարկանեն զհոգւոցն[883]: Իսկ ձանձրութեան դեւն միջաւրէին[884] նմանէ, զի որպէս[885] ի միջաւրէին[886] ժամն[887] արեգակն յամենայն կողմանց ըմբռնէ զմարմինն, զի ի վերայ գագաթանն[888] ծագէ, եւ զամենայն մարմինն պատէ լոյսն, այսպէս եւ միջաւրեա դեւն զբոլոր մասունս հոգւոյն պաշարէ, եւ զհոգին ի ներս հեղձուցանէ: Իսկ այլքն[889] ընդ[890] ծագելոյ արեգականն[891] նմանեն[892] կամ մտանելոյ, զի որպէս արեգակն, յորժամ ծագէ, ի մի կողմն մարմնոյն[893] հանդիպի[894], եւ ի մտանելն[895]՝ ի միւս[896] կողմն, այսպէս բարկութեան դեւն զարտմտութեան մասն միայն ըմբռնէ[897], եւ պոռնկութեան դեւն՝ զցանկական[898] մասն, նոյնպէս եւ այլ դեւքն: Իսկ միջաւրեա դեւն, որպէս ասացաք, ամենայն կերպիւ[899] նեղէ զհոգին[900] անզգամութեամբ, ցասմամբ, ցանկութեամբ[901] եւ ամենայն ախտիւք:

Ձանձրութիւն է լքումն անձին, եւ լքանի անձն, որ ոչ ունի զպնդութիւն[902] ըստ բնութեան, եւ ոչ կայ ընդդէմ փորձութեանց արիաբար[903]: Որպէս կերակուր առողջ մարմնոյ զաւրութիւն է, նոյնպէս եւ փորձութիւնք՝ արի անձին[904]: Հողմ[905] խորշակի ցամաքեցուցանէ զբոյս[906], որ յապառաժին[907] անկաւ[908], եւ փորձութիւնք՝ զանժուժկալ հոգի: Հողմն[909] հիւսիսոյ պարարտացուցանէ եւ բուծանէ զարմտիս, եւ փորձութիւնք հաստատեն[910] զանձն[911] քաջ եւ արի[912]: Զծառ հաստատեալ եւ զեղեալ[913] արմատովք ոչ կարէ խլել[914] հողմ ուժգին, եւ զհամբերող եւ զժուժկալ անձն[915] ոչ կարէ խախտել դեւն ձանձրութեան:

Անժուժկալ կրաւնաւոր խռիւ է անապատի, որ ի հողմոց անդադար տարաբերի, փոքր-ինչ դադարի եւ դարձեալ հոլովի: Տունկ փոփոխելով ի տեղւոջէ ի տեղի[916]՝ ոչ պտղաբերի, նոյնպէս եւ շրջող միայնակեաց անպտուղ լինի ի բարի գործոց: Անաւթ առանց թրծելոյ եթէ արկանես[917] ի նա[918] ջուր[919], դիւրաւ փրխեալ[920] ապականի, իսկ թրծեալն հրով կարծրանայ եւ անաւթ լինի՝ պիտանի ջրոյ եւ ամենայն իրի: Նոյնպէս եւ հոգի, որ ոչ հրով

875 Դ հեզութեամբ
876 Գ արքայութեան
877 Դ Հոգւոյդ Սրբոյ] Սուրբ Հոգւոյն
878 Ե + Կիւրակոս վարդապետի
879 Գ ձանրութեան
880 ԲԳ միջօրայն, Դ միջաւրայն
881 Գ ի ծագելոյ
882 Գ միոչէ
883 ԵՋ զհոգւոյն
884 ԱԵ միջօրէի
885 Ա > որպէս
886 ԲԳՋ մէջաւրէին
887 Գ ժամուն, Դ ժամ
888 Ե գագաթթանն
889 ԲԳԴ այլք
890 ԱԵՋ > ընդ
891 Բ արեգական
892 ԲԳ են
893 Ե մարմնոյ
894 ԲԳԴԵՋ դիպի
895 Դ մտանելս
896 ԳԵ միւսն
897 Ա ընբռնէ
898 Բ զցանգական
899 ԲԳԴԵ ամենայնիւ, Ջ ամենայնիւն] ամենայն կերպիւ
900 Ա հոգին
901 Բ ցանգութեամբ
902 Գ զպնդութիւն
903 Ե արիութիւն
904 Գ անձն
905 ԳԴԵ հողմն
906 Գ զբոյսս
907 Դ յապառժին
908 Ե անգաւ
909 Ջ հող մ
910 Ա հաստատէ
911 Ե զանձ
912 Վարք հարանց, էջ 654:
913 Բ > զեղեալ, Գ եւ զեղեալ, ԴԵՋ պնդեալ
914 ԲԳԴ խզել
915 Ե > խլել... զժուժկալ անձն
916 ԲԳ տեղ
917 Բ արժանես
918 Բ նես
919 Գ փորձես ի ներս ջուր լից] արկանես ի նա ջուր
920 ԲԳԴԵՋ փրխի եւ

փորձութեան խորովի, ոչ կարէ անաւթ լինիլ[921] Հոգւոյն շնորհի, զի դիւրաւ կորուսանէ զշնորհն, զոր ունի[922], զի դիւրաւ գտանելին դիւրաւ արհամարհելի է: Իսկ որ[923] բազմապատիկ փորձութեանց ձանձրութեան[924] դիւին համբերեալ թրծի, զջուր շնորհաց Հոգւոյն Սրբոյ ընդունի եւ անաւթ ընտիր[925] Աստուծոյ լինի, զի դժուարագտանելին զգուշալի է:

Ամպք[926] անջրդիք[927] հալածին եւ հալին ի հողմոց, եւ կրաւնաւոր[928], որ ոչ ունի արտասուս ի հանդիսի ձանձրութեան դիւին, քանզի ասէ Սուրբն Եւագրիոս[929], թէ յորժամ խորհուրդք պատերազմողին անկցին ի սիրտս[930] քո[931], մի այլ ընդ[932] այլոյ կալ յաղաւթս, որ[933] անդ[934] խնդրէր, այլ ընդդէմ ախոյանին զտէգ[935] արտասուացն սրեսջիր, զի այսպէս ուժգնագոյնս[936] եթէ սրովն[937] յարձակեսցուք արագ-արագ, զախոյեանն ի մէնջ ի փախուստ դարձուսցուք[938]:

«Ձանձրութեան դեւն, որպէս ասէ Եւագր[939], հասանէ[940] ի վերայ միայնակեցին[941] ի ժամու երրորդում[942] եւ պաշարէ զանձն նորա մինչեւ ցԹ.[943] ժամն, եւ նախ զարեգակն իսկ[944] երեւեցուցանէ իբրեւ դժուարաշարժ կամ բնաւ իսկ անշարժ՝ իբրեւ թէ Ծ.[945] ժամեան իցէ աւրն:

Դարձեալ ստէպ-ստէպ հայել ընդ պատուահանս[946] տանն[947], եւ[948] ի խցկանէ[949] անդի[950] արտաքս ընթանալ ջանացուցանէ եւ ընդ արեգակն[951] ստէպ հայել եւ նկատել որչափ եւս կայց[952] յինն[953] ժամ[954] անդր, եւ այսր անդր[955] հայիցի եթէ իցէ ոք յեղբարց անտի[956] երեւեսցի:

Եւ դարձեալ՝ ատելութիւն եւս խառնէ ընդ տեղին եւ ընդ վարսն[957], իսկ եւ ընդ գործս[958] ձեռացն, եթէ՝ ահա պակասեաց սէր յեղբարցն[959], եւ ոչ ոք է, որ մխիթարէ, ապա եթէ իցէ ոք ուրեք յեղբարց անդի[960], որ ոչ տրտմեցուցեալ իցէ զմիայնակեացն, եւ զայս իբրեւ յաւելորդ ինչ դեւն ատելութեան աճեցուցանէ:

Դարձեալ՝ առեալ տանի[961] զնա ի ցանկութիւն[962] տեղեաց վայրենեաց, յոր վայր դիւրաւ զպէտս անձինն[963] գտանել մարթասցէ, եւ խեղս իմն խառնէ[964] դիւրագոյնս առաւել եւս եւ հնարողս եւ ասէ. «Եթէ ոչ ի միում[965] տեղւոջ միայն հաճոյ լինել է Տեառն, այլ յամենայն տեղիս աւրհնի անուն Տեառն[966]»:

Դարձեալ՝ ածէ կցէ յայն զյիշատակ ընտանեաց[967] եւ զառաջին վարուցն, եւ ժամանակս[968] կենաց իւրոց երկայնս նկարէ աշակերտութեանն[969] իւրոյ, եւ վաստակս առաջի աչաց իւրոց եդեալ բերէ: Եւ զամենայն ինչ, որպէս ինչ ոք ասիցէ, յուզէ մեքենայս[970], զի զխցիկն[971] իւր թողեալ միայնակեացն՝ փախիցէ յասպարիսէ

921 ԲԳԴԵԶ լինի անօթ] կարէ անաւթ լինիլ
922 Դ > զի դիւրաւ կորուսանէ զշնորհն, զոր ունի
923 Գ > որ
924 Գ ձանձրութեանց
925 Ե ընդիր
926 Դ ամբք
927 Գ անջրդիք
928 Ա *զի դիւրաւ... կրաւնաւոր* հատվածը մասամբ չի ընթերցվում, սպիտակ թուղթ է փակցված, Գ կրօնօր
929 ԲԳ Եւաքրիոս
930 ԳԴ սիրտ
931 Ա ձեռագրում կրկին մեկ թերթ պակասում է, լրացրել ենք՝ ըստ ՄՄ ձեռ № 228-ի:
932 ԲԳ > այլ ընդ
933 Զ > որ
934 Ե անդր] որ անդ
935 Ե > զտէգ
936 Բ ուժնագոյնս
937 Դ որովն
938 Գ > արագ-արագ... դարձուսցուք
939 ԲԳ Եւաքր
940 Բ հասընէ
941 Դ միայնակցին
942 Գ երրորդումն
943 ԵԶ ցինն
944 Բ > իսկ
945 ԲԳ Ժ.

946 Զ պատրուհանսն
947 ԲԳ տան, Դ տա
948 ԵԶ նաեւ
949 ԳԴ խցկնէ
950 Դ անտի
951 Դ արեգակնն, Ե արեգականն, Զ արեգակ
952 ԳԵ եկաց, Զ կաց
953 Գ յԹ.
954 Գ ժամն
955 Ե եւ անդր
956 Գ անդի, Ե անդ
957 Բ վայրսն
958 Ե գործսն
959 ԴԶ յեղբարց
960 Զ անտի
961 Դ անտի
962 ԲԳ ցանգութիւն
963 Գ անձին
964 Զ խառնեսցէ
965 Գ իմում] ի միում
966 Զ ~ անուն Տեառն աւրհնի
967 ԵԶ ընդանեաց
968 Զ զժամանակս
969 Գ աշակերտութեան
970 Գ մէքէնայս
971 Բ զխրցիկն

անդի[972] ***եւ լքցէ զոեղին պատերազմին:***

Արդ, այսր դիւի այլ ոք դեւ զՀետ չերթայ, բայց խաղաղութեան իմն Հաստատութիւն եւ անճառ խնդութիւն յետ պատերազմին զանձինս պատերազմողացն զտանէ»[973]***:*** ***Քանզի***[974] ***ձանձրութեան դեւն ամենայն դիւաւքն պատերազմի, եւ յորժամ նմա***[975] ***յաղթող զտար զաւրութեամբն Աստուծոյ, ամենայն դիւացն յաղթող եղեր, բայց մի՛ յանՀոգս լինիր, զի դարձեալ***[976] ***ասէր՝ եւ լիրբ է թշնամին եւ դարձեալ պատերազմի, վասն որոյ պատուիրէ Տէրն.*** «Արթո՛ւն կացէք, եւ յամենայն ժամ աղաւթս արարէք» (Մատթ. ԻԶ. 41, Ղուկ. ԻԱ. 36)***: Եւ դարձեալ ասէ, թէ՝*** «Որ համբերեսցէ[977], ի սպառ նա կեցցէ», «Եւ համբերութեամբ ձերով ստասջիք[978] զոգիս ձեր» (Մատթ. Ժ. 22, Ղուկ. ԻԱ. 19)***: Եւ առաքեալն Պաւղոս ասէ յԵբրայեցւոց թղթին***[979]***, թէ՝*** «Պիտոյ է ձեզ համբերութիւն, զի զկամս Աստուծոյ արարեալ հասջիք աւետեաց[980]» (Եբր. Ժ. 36)***: Եւ յառաջ քան զսա Դաւիթ մարգարէն ասէ.*** «Համբերելով համբերի[981] Տեառն, եւ նայեցաւ առ իս, եւ լուաւ աղաւթից իմոց» (Սաղմ. ԼԹ. 2)***, զի բազում նեղութեամբ***[982] ***պարտ է մեզ մտանել***[983] ***ի Հանգիստն յաւիտենական***[984] ***ի Քրիստոս Յիսուս***[985] ***ի Տէր մեր***[986]***, որում փառք ընդ Հաւր եւ Սուրբ Հոգւոյն, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս***[987] ***յաւիտենից. ամէն:***

ՆՈՐԻՆ[988] ՅԱՂԱԳՍ ՍՆԱՓԱՌՈՒԹԵԱՆ[989]

Սնափառութիւն[990] ***է ախտ անբնական եւ դիւրաւ պատաՀի առաքինի անձանց: Գաղձն վնասակար***[991] ***բուսանի մերձ առ տունկ եւ շաղկապի***[992] ***զնովաւ, եւ յորժամ Հասանէ ի ծայր***[993] ***տնկոյն, չորացուցանէ զնա, եւ սնափառութիւն***[994] ***բուսանի մերձ առ առաքինի անձն եւ ոչ մերժի ի նմանէ, մինչեւ Հատցէ***[995] ***զզաւրութիւն նորա: Սնափառն մշակ է անվարձ, զաշխատանս***[996] ***կրէ, եւ ի***[997] ***վարձուցն անմասն լեանէ***[998]***, քանզի պաՀք մարդաՀաճոյին***[999] ***ե՛ւ աղաւթք, ե՛ւ ողորմութիւն ոչ է***[1000] ***վասն Աստուծոյ, այլ վասն մարդկային փառաց, եւ*** «այն իսկ է վարձք[1001] նոցա»՝ ***ըստ տէրունական***[1002] ***Հրամանին*** (Մատթ. Զ. 2)***: Քանզի անունն սաՀման է կարճառաւտ, եւ սաՀման է անուն ծաւալեալ, զի մարդաՀաճն***[1003] ***«սնափառ» կոչի, զի որպէս Հասկն, որ սին է, թուի տեսանողացն***[1004]***, թէ Հասկ է, իսկ իբրեւ որոնես, ունայն է ի ցորենոյ եւ անպիտան սերմանողին: Նոյնպէս եւ առաքինութիւնք***[1005] ***սնափառին, զի երեւին մարդկան, թէ արդարք իցեն եւ աստուածապաշտք***[1006]***, բայց նոքա ոչ են աստուածապաշտք***[1007]***, այլ՝ մարդապաշտք եւ ոչ երանելիք, այլ՝ եղկելիք, որոց Տէրն վա՛յ տայ՝ ասելով.*** «Վա՜յ ձեզ դպրաց եւ փարիսեցւոց կեղծաւորաց, որ ուտէք զտունս այրեաց պատճառանաւք յերկարել յաղաւթս[1008], զի աւելի դատաստանս ընդունիցիք» (Մատթ. ԻԳ. 14)***: Եւ որպէս փարիսեցին եւ մաքսաւորն, որ ելին ի տաճարն***[1009] ***կալ յաղաւթս, եւ***[1010] ***փարիսեցին***[1011] ***պարծելով յարդարութիւնն***[1012] ***իւր եւ***[1013] ***կորոյս զնա եւ էջ ի տուն***[1014]

972 Զ անտի
973 Եւագր Պոնտացի, էջ 29-30:
974 Գ քան
975 ԲԳԴ նորա
976 ԲԳԴԶ դարձ
977 ԲԳ համբերեացն
978 Գ օտասջիք
979 Զ թխտին
980 Գ աւետեացն
981 Բ համբրի, ԳԶ համբերէի
982 Դ նեղութեամբն
983 ԲԳԴ > մտանել
984 Գ յօիցենական, Ե + մտանել
985 Գ Յուսուս
986 Դ > մեր
987 Զ յանսպառ] միշտ եւ յափտեանս
988 Բ + Կիրակոսի վարդապետի, Գ Կիրակոս վարդապետի, Ե > նորին
989 Ե + նորին Կիւրակոս վարդապետի
990 Ե սնափառութիւնն

991 Գ վնակար
992 Զ շաղապատի
993 Զ ծայրս
994 Բ սնայփառութիւն
995 Գ հացցէ
996 Զ զաշխատանսն
997 Դ > ի
998 Վարք հարանց, էջ 656:
999 Գ մարդահաճյին
1000 Գ > է
1001 Զ վարձ
1002 Գ տէրունկին
1003 Դ մարդաճն
1004 Դ տեսողացն
1005 Գ առաքինութիւնքն
1006 Ե աստուածապաշտ
1007 Ե աստուածապաշտ
1008 Գ յերկրէն զաղօթս] յերկարել յաղաւթս
1009 Զ > ի տաճարն
1010 Ե > փարիսեցին եւ մաքսաւորն... յաղաւթս եւ
1011 Բ փարեցին
1012 ԳԵ յարդարութիւն
1013 Զ > եւ
1014 Ե տունն

իւր մեղաւոր: Եւ մաքսաւորն, խոստովանելով զմեղս իւր, «կոծէր զկուրծս իւր եւ ասէր[1015]. «Աստուա՛ծ, քաւեա՛ զիս զմեղաւորս» (Ղուկ. ԺԸ. 13)*: Եւ սա խոնարհութեամբն կորոյս[1016] զմեղս իւր եւ էջ արդարացեալ, քան զփարիսեցին ի տուն իւր, զի աղաւթք ամբարհաւաճին ոչ ելանեն յերկինս, այլ ի խոնարհ մնան[1017], զի միտք նորա ոչ են առ Աստուած, այլ առ[1018] մարդիկ յերկրի[1019], զի ոչ խնդրեն[1020] զփառս Աստուծոյ, այլ զփառս մարդկան: Վասն որոյ «սնափառ» եւ «սնավաստակ[1021]» կոչի: Եւ է[1022], զի* «ամենայն մարմին խոտ է, եւ ամենայն փառք մարդոյ իբրեւ զծաղիկ[1023] խոտոյ, խոտն ցամաքեցաւ, եւ ծաղիկն[1024] թափթափեցաւ, եւ բան Տեառն մնայ յաւիտեան»՝ *ըստ առաքելոյ* (Ա Պետ. Ա. 24-25)*,* «զի ամենայն, որ ինչ յաշխարհի է, ցանկութիւն է մարմնոյ[1025], եւ ցանկութիւն[1026] է աչաց, եւ ամբարտաւանութիւն[1027] աստի կենացս. որ ոչ է առ ի Հաւրէ, այլ յաշխարհէ աստի է, եւ աշխարհս անցանէ եւ ցանկութիւնն[1028]: Իսկ որ առնէ զկամս Աստուծոյ, մնայ յաւիտեան» (Ա Յովհ. Բ. 16-17)*: Եւ առաքեալն Պաւղոս ասէ ի Գաղատացւոց թղթին[1029].* «Եթէ կեամք[1030] Հոգւով, ընդ Հոգւոյն եւ[1031] միաբանեսցուք: Եւ մի՛ լիցուք սնապարծք՝ միմեանց ձայն տալով եւ ընդ միմեանս նախանձելով» (Գաղ. Ե. 25-26)*: Եւ [ի] Փիլիպեցւոցն ասէ.* «Մի՛ ինչ ըստ գրգռութեան, եւ մի՛ ինչ ըստ սնապարծութեան, այլ խոնարհութեամբ զմիմեանս լաւ համարել քան զանձինս» (Փիլ. Բ. 3)*: Վասն որոյ մի՛ ցանկասցուք[1032] անցաւոր[1033] փառաց, եւ մեծութեան, եւ իշխանութեան, այլ մշտնջենաւոր փառացն[1034] եւ ընդ Քրիստոսի թագաւորութեանն[1035], որպէս ասէ առաքեալն[1036], թէ[1037]՝* «Համբերեմք ընդ նմին եւ թագաւորեմք» (Բ. Տիմ. Բ. 12)*: Եւ Տէրն ասէ.* «Ուր Ես եմ, անդ եւ պաշտաւնեայն իմ եղիցի» (Յովհ. ԺԲ. 26)*, ուրում արժանաւոր[1038] լիցուք շնորհաւք եւ մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ եւ Փրկչին[1039] Յիսուսի Քրիստոսի, որում[1040] վայել է փառք, իշխանութիւն եւ պատիւ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:*

ՆՈՐԻՆ[1041] ՅԱՂԱԳՍ ԱՄԲԱՐՏԱՒԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ամբարտաւանութիւնն[1042] է սկիզբն եւ կատարումն[1043] ամենայն չարեաց, քանզի նախ սատանայ եղեւ գտակ[1044] ամբարտաւանութեան. ընդդէմ դառնալով Արարչին՝ անկաւ[1045] յերկնից[1046] իբրեւ զփայլակն[1047], եւ խաւար եղեւ եւ անուանեցաւ[1048] սատանայ[1049]: Եւ ապա զկինն[1050] խաբեաց պատրանաւք ի պատճառս[1051] աստուածանալոյն եւ ձեռն կնոջն զԱդամ եւ արտաքսեաց ի դրախտէն, եւ փոխանակ աստուածանալոյն զանէծս եւ զմահ ժառանգեաց իւրովք ծննդովք[1052]: Զի նախ Աստուած զմարդն անարատ է ստեղծ մարմնով՝ անցաւ, եւ անախտական[1053], եւ առանց հիւանդութեան, եւ մահուան, եւ զհոգին՝ անմեղ եւ սուրբ Իւր նման. «Արար[1054] Աստուած զմարդն ի պատկեր Իւր՝ ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զնա» (Ծննդ. Ա. 27)*: Եւ ո՞րպէս է մարդն Աստուծոյ պատկեր:*

Աստուած սուրբ է, եւ զմարդն Իւր նման սուրբ արար, Աստուած բարի է, եւ զմարդն իբրեւ զԻնքն բարի է ստեղծ, Աստուած արդար է, եւ զմարդն արդարու-

1015 Դ ասէ
1016 Դ > զիս զմեղաւորս: Եւ սա խոնարհութեամբն
1017 Զ մնայ
1018 Զ ի
1019 Բ > այլ ի խոնարհ մնան... մարդիկ յերկրի, Դ > այլ ի խոնարհ մնան... առ Աստուած
1020 ԴԵԶ խնդրէ
1021 Զ սնավաստակք
1022 Գ <եւ է>
1023 Գ զծաղիկն
1024 Գ > խոտոյ... եւ ծաղիկն
1025 ԲԳ > ցանկութիւն է մարմնոյ
1026 Բ ցանգութիւն
1027 Գ + է
1028 Բ ցանգութիւնն, Գ ցանգութիւն
1029 Բ թխտին
1030 ԳԵ կամք
1031 Դ > ի
1032 Բ ցանգասցուք
1033 Գ անցօր
1034 Գ փառաց
1035 ԳԵ թագաւորութեան
1036 ԵԶ առաքեալ
1037 ԴԵԶ եթէ
1038 Զ արժանաւորք
1039 Զ > եւ Փրկչին
1040 Զ ընդ որում Հայր եւ Սուրբ Հոգւոյն] որում
1041 Ե + Կիւրակոս վարդապետի
1042 ԲԳԶ ամբարտաւանութիւն
1043 Ա ձեռագիրն այստեղից շարունակվում է:
1044 ԴԵ կտակ
1045 Դ անգաւ
1046 ԲԳԴԵԶ ի յերկնից
1047 Դ զփայլակն
1048 Բ անուեցաւ
1049 ԲԳԴԵԶ > սատանայ
1050 Գ զկիննին, Ե զկնն
1051 ԲԳ պատճառ
1052 ԴԶ ծննդովքն
1053 ԲԳԴ > անցաւ եւ անախտական, Զ անապական
1054 ԲԳԴԵԶ + ասէ

թեամբ զարդարեաց: Եւ զի՞նչ պիտոյ է զամենայն ասել մի ըստ միոջէ՝ զԻւր բոլոր բարութեան սերմանիքն[1055] *եւ*[1056] *մարդոյն, զի մի՛ նուազիցէ առողին բարին, քան զտուողին*[1057] *սերմանսն*[1058]*, որպէս ասէ Աստուածաբանն*[1059] *Գրիգորիոս: Եւ որչափ զպատուիրանն*[1060] *չէր անցեալ*[1061]*, անցաւ եւ անմահ էր մարմնով, անմեղ*[1062] *եւ արդար Հոգւով նման Աստուծոյ: Եւ յորժամ զպատուիրանն մոռացաւ զԱրարչին եւ բանսարկուին լուաւ խրատու, որ պատրանաւք ջամբեաց զպտուղ ծառոյն, յորմէ*[1063] *պատուիրեաց Աստուած*[1064] *չուտել*[1065]*, եւ նա անհնազանդութեամբ եկեր եւ մերկացաւ յաստուածային փառացն, եւ եմուտ հիւանդութիւնն*[1066] *եւ մահն ի մարմինն, եւ մեղքն եւ հոգեւոր մահն՝ ի բնութիւնս:*

Եւ սկիզբն եւ արմատ ամբարտաւանութիւնն եղեւ ամենայն չարեաց, զի որպէս ինքն սատանայ ամբարտաւանութեամբն անկաւ յերկնից, նոյնպէս եւ զմարդն ամբարտաւանութեամբն խաբեաց եւ ընկէց, եւ ապա յամբարտաւանութենէն[1067]*՝ իբրեւ յարմատոյ, այլ ուղէշքն բողբոջեալ ծաղկեցան՝ որովայնամոլութիւնն եւ պոռնկութիւնն*[1068] *եւ այլքն*[1069] *ամենայն*[1070]*: Եւ որ կամի Աստուծով սոցա յաղթել նախ զարմատն հատցէ՝ զամբարտաւանութիւնն, եւ այլքն*[1071] *ընդ նմին չորանան, ապա թէ*[1072] *արմատն ի տեղն մնայ, չէ ինչ աւգուտ եթէ զայլսն հատանիցես, քանզի բազում չառաւեղս արձակէ:*

Դարձեալ՝ յարմատոյ անտի առաւել քան զառաջինն՝ ըստ տէրունական առակին, եթէ՝ «Այսն պեղծ[1073], յորժամ ելանէ ի մարդոյ, շրջի ընդ անջրդի տեղիս[1074], եւ իբրեւ հանգիստ ոչ գտանէ, ասէ. «Դարձա՛յց ի տուն իմ՝ ուստի ել[1075]: Եւ գայ գտանէ պարապորդ մաքրեալ եւ յարդարեալ եւ առնու ընդ իւր Է.[1076] այսս չարագոյն քան զինքն եւ գայ բնակէ անդ, եւ լինի մարդոյն այնորիկ յետինն չար քան զառաջինն» (Մատթ. ԺԲ. 43-45)*:*

Զի որպէս արմատ ամենայն մեղաց հպարտութիւնն է, նոյնպէս եւ[1077] *արմատ եւ հիմն ամենայն բարեաց խոնարհութիւնն է, վասն այսորիկ*[1078] *Տէրն սկիզբն Իւրոյ վարդապետութեանն զխոնարհութիւնն դնէ՝ ասելով.* «Երանի՛ աղքատաց հոգւով, զի նոցա է[1079] արքայութիւնն երկնից» (Մատթ. Ե. 3)*: Եւ դարձեալ, թէ՝* «Ուսարո՛ւք յԻնէն, զի հեզ եմ եւ խոնարհ սրտիւ եւ գտջիք հանգիստ անձանց ձերոց» (Մատթ. ԺԱ. 29)*: Եւ դարձեալ, թէ՝* «Որ խոնարհեցուցանէ զանձն, բարձրասցի, եւ որ բարձրացուցանէ զանձն, խոնարհեսցի» (Մատթ. ԻԳ. 12, Ղուկ. ԺԴ. 11)*: Զի որպէս բանսարկուին խրատովն անկաք ի յերկնից հպարտութեամբն, նոյնպէս խրատով Փրկչին ելցուք յերկինս*[1080] *խոնարհութեամբ, զի չար է ամբարտաւանութիւնն առաւել քան զպոռնկութիւն*[1081] *եւ զմարդասպանութիւն, զի սոքա գիտեն, թէ անաւրէն գործ գործեցին, եւ զղջանան, եւ ապաշխարեն եւ թողութիւն գտանեն որպէս Դաւիթ, որ ապաշխարութեամբ եւ արտասուաւք քաւեաց զշնութիւնն եւ զսպանութիւնն*[1082]*:*

Իսկ ամբարտաւանութիւնն կոյր ախտ է եւ ոչ կարէ տեսանել զկորուստն իւր եւ ոչ առնու յանձն զբժշկութիւն եւ զխրատ, որպէս դպիրքն եւ փարիսեցիքն, որ ոչ լուան Քրիստոսի, վասն զի հպարտք էին, որպէս ասաց Տէրն, թէ՝ «Զիա՛րդ կարէք դուք հաւատալ, զի փառս[1083] ի միմեանց առնոյք[1084], եւ զփառս զ՛առ ի միոյն Աստուծոյ ոչ խնդրէք» (Յովհ. Ե. 44)*: Զի որպէս աչքն զամենայն տեսանէ զերկինս եւ զերկիր, եւ որ ի նոսա են, բայց*

1055 ԲԳՋ սերմանքն, Դ սերմնանքն
1056 Գ էր
1057 Բ զտվողին, ԴՋ զտուաւղին
1058 Ջ սերմանս
1059 Ե աստուածաբան
1060 Ա զպատվիրանն
1061 ԲԴԵՋ անցել, Գ յանցեալ
1062 ԴՋ եւ անմեղ
1063 Գ յօրմէ
1064 Ե > Աստուած
1065 ԲԴՋ ոչ ուտել
1066 Գ հիւանդութիւն
1067 Բ յամբարտութենէն, Ե յամբարտաւանութենէ
1068 Գ պոռնկութիւն
1069 Գ այլք
1070 ԲԳ + մի ըստ միոջէ: Զսկիզբն ամբարտօանութիւն եւ որկրամոլութիւն ամենայն չարեացն, որպէս եւ առաքեալն ասէ. «Տէր ամբարտաւանից հակառակ կայ» (Յակ. Դ. 6), յորմէ փրկեսցէ Քրիստոս յամենայն փորձութենէն, որում փառք ընդ Հօր եւ Սուրբ Հոգւոյն, այժմ...: *Այստեղ ավարտվում են երկու բնագրերը:*
1071 Դ այլք
1072 ԵՋ եթէ

1073 Դ պիղծ
1074 Դ տեղին
1075 ԴՋ ելի
1076 Ջ եւթն
1077 Դ > եւ
1078 ԴՋ այնորիկ
1079 Դ նոցանէ] նոցա է
1080 ԴՋ ի յերկինս
1081 Ջ զպոռնկութիւնն
1082 ԴԵ զսպանութիւն
1083 Դ զփառս
1084 Դ առնուք

ինքն զինքն ոչ տեսանէ եւ ոչ իմանայ զիւր ցաւն, այլ այլոց կարաւտանայ տեսանել եւ ասել: Եւ որպէս աչքն ի մարմինն[1085] *լուսատու, նոյնպէս եւ միտքն Հոգւոյն է աչք եւ տեսանէ զամենայն մասունս Հոգւոյն՝ զցասումն եւ զցանկութիւն, եւ յորժամ սղալեն*[1086]*, խղճմտանաւքն դատէ, յանդիմանէ*[1087]*, կշտամբէ*[1088]*:*

Իսկ ամբարտաւանութիւնն բանական մասինն եւ մտացն[1089] *է հիւանդութիւն, զոր ոչ կարէ տեսանել, եւ որպէս*[1090] *ակն մարմնոյն, թէ արիւնախառն է եւ կամ դեղին, ոչ կարէ տեսանել, բայց յորժամ այլքն*[1091] *տեսանեն*[1092] *եւ պատմեն, հաւատայ եւ դիմէ առ բժիշկն եւ ազատի յախտէն: Այսպէս եւ ամբարտաւանն ոչ կարէ տեսանել զհիւանդութիւն Հոգւոյ իւրոյ, եւ եթէ Հոգեւոր բժշկացն ո՛չ լսէ, եւ ո՛չ հաւատայ, եւ ո՛չ խոնարհի, կորնչի զյաւիտենական կորուստն, զի* «Աստուած ամբարտաւանից հակառակ կայ եւ խոնարհաց տայ շնորհս» (Յակ. Դ. 6, Ա. Պետ. Ե. 5)*: Եւ ո՞վ կարէ բժշկել զամբարտաւանն, զի*[1093] *Աստուած հակառակ է նմա, զի առանց Աստուծոյ եղեւ եւ ոչինչ եւ ոչ լինի:*

Եւ ամբարտաւանութիւնն յանմտութենէ լինի եւ յանգիտութենէ, որպէս ասէ առաքեալն. «Զի՞նչ իցէ, զոր[1094] ունիս, զոր ոչ իցէ առեալ եւ առեր[1095], զի՞ պարծիս իբրեւ չառեալ[1096]» (Ա Կորնթ. Դ. 7)*: Ցուցանէ, թէ յԱստուծոյ եմք առեալ զամենայն՝ թէ՛ Հոգի ունիմք, թէ՛ մարմին, թէ՛ միտք, թէ՛ իմաստութիւն եւ*[1097] *զաւրութիւն. ամենայն*[1098] *Աստուծոյ պարգեւք է եւ ոչ է քո, այլ՝ Աստուծոյ, եւ Աստուծոյ է փառքն*[1099]*՝ Ստեղծողին եւ Յաւրինաւղին*[1100]*, դու ընդէ՞ր յափշտակես զԱստուծոյ փառքն եւ քեզ համարիս եւ հպարտանաս: Տուաւղին բարեացն*[1101] *տուր զփառս եւ զգոհութիւն, յորմէ եղեր, եւ ստեղծար, եւ ունիս զէութիւն եւ զզաւրութիւն*[1102] *եւ զներգործութիւն Հոգեւոր եւ մարմնաւոր գործոյ, որպէս ասէ առաքեալն*[1103]*, թէ՝* «Նովաւ կամք[1104] եւ եմք եւ շարժիմք» (Գործք ԺԷ. 28)*:*

Արդ, եթէ զինչ որ ունիս, ամենայնն[1105] *յԱստուծոյ է, դու ընդէ՞ր հպարտանաս. Աստուծոյ զգոհութիւնն ի վերայ ամենայնի տուր, որպէս ասէ առաքեալն*[1106]*, թէ՝* «Գոհացարո՛ւք յամենայն ժամ ի վերայ ամենայնի յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, Հաւր[1107] եւ Աստուծոյ: Հնազա՛նդ լերուք միմեանց երկեղիւն Քրիստոսի» (Եփես. Ե. 20-21)*, զի արքայութեանն*[1108] *երկնից արժանի լինիցիք ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր, որում վայել է փառք, պատիւ*[1109] *եւ իշխանութիւն ընդ Հաւր եւ Սուրբ Հոգւոյն, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն*[1110]*:*

1085 ԴՋ + է
1086 ԴՋ սխալեն
1087 Ջ եւ յանդիմանէ
1088 Ջ եւ կշտամբէ
1089 Դ մտաց
1090 Ջ ~ որպէս եւ
1091 ԴՋ այլք
1092 Դ տեսան
1093 ԴՋ երբ
1094 Ջ > իցէ զոր
1095 Ջ եւ եթէ] եւ առեր
1096 Դ զչառեալ
1097 Դ թէ
1098 ԴՋ ամենայնն
1099 Դ փառք
1100 Դ յաւրիօղին
1101 Ջ բարեաց
1102 ԱՋ զաւրութիւն
1103 Ջ առաքեալ
1104 Ջ կեամք
1105 Ջ ամենայն
1106 Ջ առաքեալ
1107 Ջ Հաւրն
1108 Ջ եւ արքայութեանն
1109 ԴՋ եւ պատիւ
1110 Ջ + մեղայ Տեառն Աստուծոյ իմոյ յամենայն ժամ. ամէն: